Nyelvt.
O.274.22

ÉRTEKEZÉSEK

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYI OSZTÁLYA KÖRÉBŐL

HUSZONKETTEDIK KÖTET.

AZ OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTETTE

SZINNYEI JÓZSEF

OSZTÁLYTITKÁR

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1913

30090S

MAGYAR TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A XXII. KÖTET TARTALMA.

	Lap
1. Kallós Ede. Megjegyzések és excursusok Archilochoshoz. I.	1
2. Bayer József. Schiller drámái a régi magyar szinpadon és irodalmunkban	105
3. Vári Rezső. A ciliciai Oppianus Halieutikájának kézirati hagyománya. II. 1.	217
4. Badics Ferencz. Gyöngyösi István ismert és ismeretlen költeményei	287
5. Schmidt József. Kisérlet az idg. gutturális probléma megoldására	383
6. Rácz Lajos. Rousseau és Sauttersheim	475
7. Császár Elemér. A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században	537

ÉRTEKEZÉSEK
A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL
KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA
AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL
SZERKESZTI
SZINNYEI JÓZSEF
OSZTÁLYTITKÁR.
XXII. KÖTET. 1. SZÁM.

MEGJEGYZÉSEK ÉS EXCURSUSOK ARCHILOCHOSHOZ.

I. (TRIMETEREK, TETRAMETEREK, ELEGIÁK).

ÍRTA
KALLÓS EDE.

Bemutattatott a Magyar Tudományos Akadémia I. osztályának 1910 január 24. ülésében.

Ára 2 korona.

BUDAPEST.
1911.

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.

I. k. I. *Télfy:* Solon adótörvényéről. 20 f. — II. *Télfy:* Adalékok az atti törvénykönyvhöz. 20 f. — III. *Tarkanyi:* A legujabb magyar Szentirásról. 40 f. IV. *Szász K.:* A Nibelungének keletkezéséről és gyanitható szerzőjéről. 20 f. V. *Toldy F.:* Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémia feladása. 20 f. — VI. *Vámbéry:* A keleti török nyelvről. 20 f. — VII. *Imre S.:* Geleji Katona István főleg mint nyelvész. 60 f. — VIII. *Bartalus:* A magyar e házak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Hangjegyekkel. 1 K 20 f. IX. *Toldy:* Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 1 K 20 f. — *Brassai:* A magyar bővitett mondat. 40 f. — XI. *Bartalus I.:* A felsőausztr kolostoroknak Magyarországot illető kéziratai- és nyomtatványairól. 40 f. **(1867—186 II. k.** I. *Mátray G:* A Konstantinápolyból legujabban érkezett négy Corvin-code ről. 20 f. — II. *Szász K.:* A tragikai felfogásról. 40 f. — III. *Joannovics:* Adalék a magyar szóalkotás kérdéséhez. 40 f. — IV. *Finály:* Adalékok a magyar roko értelmü szók értelmezéséhez. 40 f. — V. *Télfy:* Solomos Dénes költeményei és hétszigeti görög népnyelv. 40 f. — VI. *Zichy A.:* Q. Horatius satirái. 40 f. VII. *Toldy:* Ujabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 80 f. — VII Gr. *Kuun G.:* A sémi magánhangzókról és megjelölésök módjairól. 40 f. — I *Szilády:* Magyar szófejtegetések. 20 f. — X. *Szénássy S.:* A latin nyelv és diale tusai. 60 f. — XI. *Szilády Áron:* A defterekről. 40 f. — XII. *Szvorényi J.:* Emlé beszéd Árvay Gergely felett. 20 f. **(1869—1872.) — III. k.** I. *Brassai:* Commentat commentatus, Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázói után. 80 f. — II. *Szá K.:* Apáczai Cséri János Barcsai Ákos fejedelemhez benyujtott terve a magy házában felállitandó első tudományos egyetem ügyében. 20 f. — III. *Szabó J* Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. 20 f. — IV. *Vadnai:* Az első magyar társadalo regény. 40 f. — V. *Finály:* Emlékbeszéd Engel József felett. 20 f. — VI. *Barna F.* A finn költészetről, tekintettel a magyar ősköltészetre. 80 f. — VII. *Riedl Sz.* Emlékbeszéd Schleicher August, külső l. tag felett. 20 f. — VIII. *Dr. Goldziher I.* A nemzetiségi kérdés az araboknál. 60 f. — IX. *Riedl Sz.:* Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. 20 f. — X. *Gr. Kuun G.:* Adalékok Krim történetéhez. 40 f. — X *Riedl Sz.:* Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. 40 f. **(1872—1873 IV. k.** I. *Brassai:* Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mi rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvéről különös tekin tettel a magyarra. 80 f. — II. *Bálinth G:* Jelentése Oroszország- és Ázsiában te utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. 40 f. — III. *Bartal A.:* A classica philo logiának és az összehasonlitó árja nyelvtudománynak mivelése hazánkban. 80 f. — IV. *Barna F.:* A határozott és határozatlan mondatról. 40 f. — V. *Dr. Goldziher I.:* Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekin tettel a nyomdai viszonyokra keleten. 40 f. — VI. *Hunfalvy P.:* Jelentések: I. A orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyüléséről. — II. *Budenz J.:* A németországi philologok és tanférfiak 1874-ben Innsbruckban tartott gyüléséről 30 f. — VII. *Fogarasi J.:* Az uj szókról. 30 f. — VIII. *Toldy F.:* Az uj magyar orthologia. 30 f. — IX. *Barna F.:* Az ikes igékről. 30 f. — X. *Szarvas G.:* A nyelvujitásról. 30 f. **(1873—1875.) — V. k.** I. *Barna F.:* Nyelvészkedő hajlamok a magyar népnél. 50 f. — II. *Brassai S.:* A neo- és palæologia ügyében. 60 f. — III. *Barna F.:* A hangsulyról a magyar nyelvben. 60 f. — IV. *Ballagi M.:* Brassai és a nyelvujitás. 30 f. — V. *Szász K.:* Emlékbeszéd Kriza János l. t. felett. 50 f. — VI. *Bartalus I.:* Művészet és nemzetiség. 40 f. — VII. *Télfy I.:* Aeschylos. 1 K 60 f. — VIII. *Barna F.:* A mutató névmás hibás használata. 20 f. — IX. *Imre S.:* Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvujitásra nézve. 1 K 20 f. — X. *Arany L.:* Bérczy Károly emlékezete. **(1875—1876.) — VI. k.** I. *Mayr A.:* A lágy aspirátok kiejtéséről a zendben. 20 f. — II. *Bálint G.:* A mandsuk szertartásos könyve. 20 f. — III. *Dr. Barna I.:* A rómaiak satirájáról és satirairóikról. 40 f. — IV *Dr. Goldziher I.:* A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlitva a keleti arabokéval. 1 K. — V. *Szász K.:* Emlékbeszéd Jakab István l. t. fölött. 20 f. — VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapitása történe téhez. I. *Szilágyi I.* II. *Vaszary K.* III. *Révész I.* 1 K 20 f. — VII. *Bartalus:* Emlékbeszéd Mátray Gábor l. t. felett. 20 f. — VIII. *Barna:* A mordvaiak tör ténelmi viszonytagságai. 40 f. — IX. *Télfy:* Eranos. 40 f. — X. *Joannovics:* Az ik-es igékről. 80 f. **(1876.) — VII. k.** I. *Barna F.:* Egy szavazat a nyelvujitás ügyében. 1 K. — II. *Budenz J.:* Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasonlitása. 20 f. — III. *Zichy A.:* Lessing. 40 f. — IV. *Barna F.:* [illegible]

MEGJEGYZÉSEK ÉS EXCURSUSOK ARCHILOCHOSHOZ.

I. (TRIMETEREK, TETRAMETEREK, ELEGIÁK).

ÍRTA

KALLÓS EDE.

Bemutattatott a Magyar Tudományos Akadémia I. osztályának 1910 január 24. ülésében.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1911.

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

BEVEZETÉS.

Nagy hajók indultak egykor a Kr. e. VII. század közepe táján Paros szigetéről, hogy elvigyék a sziget lakosságának fölöslegét a messzi Thasosba, a thrák part közelében nemrégiben alapitott gyarmatba. E hajók egyikén egy fiatal férfi ült, kit talán szorult anyagi helyzetének kényszerítő ereje vitt a kivándorlók közé, talán kalandvágya is, nyughatatlan vére, de mindenekelőtt bús szerelmének tragikus katasztrófája. Archilochos volt, kit Parosban a csapszékek, borbélymühelyek s egyéb még alantasabb találkozóhelyek züllött törzsvendégei mint mulatságos, szabadszájú verselőt ismertek s az előkelőbbek legfeljebb mint elvesztett kedvesének, Neobulének gyilkosát emlegettek, ha egyáltalában tudomást vettek létezéséről. Alig lehettek sokan az akkoriban demokratikus forrongástól zajgó Parosban, kik meglátták feje körül a szerelem vértanújának s a múzsaihlette nagy költőnek glóriáját.

Még egészen fiatal lehetett, mikor belészeretett Lykambesnek, egy előkelő parosi úrnak leányába. Ő maga Paros egyik főurának törvénytelen gyermeke volt. Hogy a leány viszonozta-e érzelmét, azt nem tudjuk, s az, hogy az eljegyzés is megtörtént, az akkori viszonyok szerint semmi esetre sem jelenti a leány beleegyezését. De jellemző módon a leány érzelméről teljesen hallgat a szerelmi regény, mely az emberiség történelmében a legelső nyoma egy élettartalommá váló, nagy, igazi szerelmi szenvedélynek. Csak azt halljuk, hogy a leány apja felbontotta az eljegyzést. Ez teljesen feldúlta Archilochos lelkét. Addig szelíden mélázó költészete vadul sebző gúnyköltészetté lett, mi több: elkeseredett önkínzássá, a mennyiben nemcsak a szószegőket vádolta, hanem önnön szivét is marczangolta, elvesztett kedvesét

eröteljesen plasztikus képekben — ok nélkül — tivornyák hősnőjének festve s mindazt a vad érzékiséget, melyet addig szerelme lágyabb érzése nemesitett, szabadjára hagyva. Metsző gúnyához, csúfolódásaihoz a népköltészet durva kötődései nyújtottak motivumot, valamint formát is, de ő mindazt, a mit kapott, a működés lángjában átidomitotta, az igaz érzés örök költői erejével s a maga hatalmas nyelv- és formaalkotó szellemével «műfajjá» alakitotta. Meg is volt működésének a hatása. Több is, mint a mennyit maga várt. Neobule szégyenből öngyilkossá lett . . .

S most új hazája felé vitte a költőt a hajó. De Thasosban sem lelt nyugalmat. Az emberekkel nem tudott megférni, még a helyet is megútálta. Innen is világgá ment, zsoldosnak is állt egyszer, de sehol sem volt nyugta. Mindenütt nyomában járt gyilkos költészetének hire, sőt ellenségeinek száma csak növekedett mindenütt, mert Goethe «Zauberlehrling»-jéhez hasonlóan rajta is elhatalmasodott a szellem, melyet tehetetlenségében egykor felidézett. Átokként nehezedett rá a képesség, hogy pattogó versekben, elfelejthetetlen melódiákban tudta világgá kiáltani, a mi rosszat látott vagy látni vélt az emberek lelkében, vagy csúfot a külsejében; most már akarva sem tudott megszabadulni a belső csábtól, hogy akár a korcsmában, a bor gőzében, akár a piaczon, a tolongó tömeg vásárában ne hallassa szellemesen csúfolódó, daczosan átkozódó verseit, melyek ez erősen differenciálódott lelkü költőnek az utókor tudatában is a par excellence *iambikus*, gúnyköltő hirét szerezték.

De a személyes sértődésektől eltekintve, melyeket gúnyolódásai a karrikatúrával szemben még túlérzékeny korban keltettek, a prüdéria megbotránkozott a költő egész munkásságának szabad hangján, a «magas» költészetből eddig számüzött motivumain, az erkölcsbirák elitélték lelkületének, jellemének önmaga felfedte fogyatékosságait, de azt senki sem értette meg, hogy a sorsüldözött koldús-költő szivében új világ vajúdik, hogy a költő énekében a VII. századdal meginduló görög újkornak, a Homeros-képviselte lovagkor romjain diadalmasan előretörő új világnak kialakulásban forrongó új világnézlete, új szava, új dallama követel meghallgatást.

A külső világ gyorsabban halad, mint a belső; lélektanilag

mondva: a képzetek fürgébbek, mint az érzések; történelmileg: a kor külső képének megváltozása még nem jelenti benső tartalmának evvel arányos változását, úgyhogy valamely «új kor» emberei büszke újitói önérzetük ellenére is érzelmileg öntudatlanul tulajdonképen még a réginek alapján állhatnak. Jaj annak, ki szivének, eszének száguldásával a dolgok e lomha menetének elébe vág! Mint Athénben méregpohár várja azt, ki korának intézményekben, köz- és magánéletbeli életnyilvánulásokban már kifejeződő rationalismusát rendszerré meri fejleszteni: úgy a VII. században félreismerve, üldözve hányódik az a költő, ki újitóan, bátran levonja s artistikusan értékesiti kora életének eszmei tartalmát.

De Archilochos fennmaradt töredékeiben megvan a nyoma, hogy még életében elégtételt adott neki a sors. Talán ő maga is engedett, talán a viszonyok is fejlődtek: visszakerült Parosra s itt mint kisded hazája nagy költője általános elismerés közepette élt s hazája védelmében csatában esett el. A monda azt regélte, hogy azt, kinek kezétől kedves dalosa elesett, Apollon nem engedte templomába. A parosiak holta után herosként tiszteltek, s még 500 évvel halála után emléket emelt neki egy kegyeletes honfitársa.

* * *

Archilochos költői munkásságából alig néhány roncsot mentett meg a kérlelhetetlen idő. Ezekből fogom megkisérelni kihámozni azt, a mit nekünk a költő lelkéről, művészi képzeteiről, érzéseiről, korának életéről s szellemvilágáról mondhatnak. Eljárásom az lesz, hogy mindenekelőtt lefejteni iparkodom azokat a hagyományos elemeket, melyek az epikus költés százados gyakorlata következtében természetszerüleg nála is bevonják még a legegyénibb, legsajátosabb gondolat- és érzelemanyag kifejezését is. Ha ezután a VII. század ión világának életnyilatkozásai a maguk tiszta, háborítatlan mivoltukban állnak előttünk, innen — mindig szem előtt tartva, hogy a nyelvi kifejezés az eszmei tartalmon szükségszerü eltolódásokat hoz létre, tehát a nyelv rétegét korántsem szabad az eszméével egyszintűnek tekintenünk — óvatos rétegfejtéssel talán eljuthatunk a költői iélek amaz ősrétegeig, melyből a költői alkotás kiindult. ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος:

e λόγος megtalálása az interpretatio végső czélja. A réteghalmozódás e keresztmetszetet nem lehet mindenütt következetesen keresztülvinnünk. Néhol meg kell állapodnunk a nyelvi kifejezés természetrajzának felfedésénél. Ez persze maga is nem csekély módon megérdemli az érdeklődést, a mennyiben nem értjük rajta csupán a néplélek egyik kiszakitott területének, a szóbeli kifejezésre törő képzet-anyagnak tanulmányozását, hanem a magyarázatban felhasználjuk egyéb életköröknek ugyanazon képzet-alapon nyugvó momentumait. Archilochos nyelvéről alkotott képünk pl. nem lenne teljes, ha a hagyományos epikus nyelvnek az élő népnyelvvel való felfrissitését (a mint ez a fragmentumokból kitünik) magában álló tünetnek vélnők s melléje nem helyeznök azt a jelenséget, hogy ő egyéb életkörökben is az epostól elhanyagolt életnyilvánulásokat emeli a költészet világába.

Másutt a költői egyéniség souverain munkálkodása helyett tisztán csak a milieu ráható működését szemlélhetjük. De a VII. század életének világfelfogását, forrongó társadalmát s mindenekfelett a parasztház életnyilvánulásait, a mulató matróz, a munkálkodó földmüves életének nyomait annál is szivesebb készséggel fogadjuk, mert a fiatalság, a kezdet friss zománcza van rajtuk.

Kétségtelen, hogy az interpretatio czéljának és eljárásának ily felfogása nem abból a modern követelményből folyik, mely a költeményt tisztán mint műalkotást, tisztán művészi szempontok érvényesitésével kivánja magyaráztatni. A hol lehet, e követelésnek is igyekszem eleget tenni. Ámde, hogy ezenkivül az interpretationak nem volna feladata, azt nem hihetjük el. Philologiánk sohasem tér majd el attól a tudattól, hogy a költői, általában a szellemi alkotások mögött vannak objektive fennálló tényezők, melyek noha az alkotó szellemnek és a müélvezőnek is tudatán kivül maradnak, a történelmi szemlélet számára elhanyagolhatatlan momentumok.

* * *

A mi a szövegalakitást illeti, a Bergk-féle *Poetae Lyrici Graeci* IV. kiadása óta felmerült szövegkiadásokat mind felhasználtam. De az Archilochos-töredékeket tartalmazó szövegek

közül még mindig oly soknak nincs kritikai kiadása, hogy az új *apparatus criticus* tervéről, melybe belekezdtem (l. az Egyet. Phil. Közl. XXXIII. [1909.] évf. közölt mutatványokat) le kellett mondanom. A szöveg-recensióban az alexandriai kiadás reconstructióját tekintettem feladatomnak; csupán a helyesirás dolgában tettem kisérletet arra nézve, hogy egy fokkal tovább menjek visszafelé. A költő «phonetikai tudatát» próbáltam vele jelölni. Pl. bár nem tudom, hogy Archilochos a maga kéziratában jelezte-e a *f*-t (közönséges beszédben aligha ejtette ki), a szövegben mégis kiirom e betüt ott, hol a hagyományozott szöveg hiatusa bizonyitja, hogy a költő a lelkében zsongó epikus emlékek *f*-jának akustikus hatása alatt állt. Ez az egy tény a biztos archilochosi hagyomány, melynek másodlagos, graphikus értelmezése úgy a költőnek, mint a hagyományozásnak szabad és kiszámithatatlan tetszésére lévén bizva, a mi számunkra módszeresen meg nem állapitható.

A Bergk-féle kiadás töredékei közül kihagytam a 14-iket és 16-ikat, melyeket minden ok nélkül, a 15-iket, melyet egyetlen teljesen értéktelen versio alapján soroztak ide, továbbá a két epigrammát, (17. és 18.), melyekre nézve Reitzenstein (*Epigramm u. Skolion*) kritikája mondta ki a döntő szót. Ellenben természetesen felvettem az újabban felfedezett töredékeket. A fragmentumoknak Bergk-féle sorrendjét megváltoztattam, a mennyiben egyrészt az alexandriai Archilochos-kiadás könyvbeosztását igyekeztem rekonstruálni (v. ö. Egyet. Philol. Közl. XXIX. [1905.] 753 s k. l.-jait), másrészt az egyes könyveken belül is az összefüggés alapján néhol más egymásutánt tartottam helyesnek.

Munkám e része a trimeterek, tetrameterek és elegiák kommentárját foglalja magában. A metrikai analysist követelő epodosokat és asynartetosokat a kombináló kiegészitésre szoruló «vegyesek»-kel együtt a II. rész fogja adni. Még meg kell jegyeznem, hogy eddig egyetlen Archilochos-kommentár létezik. Ez Liebeltöl való (I. kiadás. Wien. 1812, II. kiad. u. o. 1818.).

A fragmentumok Bergk-féle sorszámai összevetve a jelen kiadás sorszámaival:

Bergk	Jel. kiad.	Bergk	Jel. kiad.	Bergk	Jel. kiad.	Bergk	Jel. kiad.
1	61	21*a*	1	39	31	59	42
2	69	21*b*	2	40	22	60	43
3	70	22	4	41	23	61	44
4	71	23	5	42	24	62	33
5	72	24	6	43	25	63	46
6	73	25	7	44	13	64	45
7	74	26	8	45	26	65	47
8	75	27	9	46	27	66	48
9	76	28	10	47	28	67	34
10	77	29*a*	11	48	29	68	49
11	78	29*b*	12	49	—	69	50
12	79	30	15	50	35	70	51
13	80	31	14	51	32	71	52
14	—	32	16	52	37	72	53
15	—	33	18	53	36	73	54
16	—	34	17	54	38	74	55
17	—	35	19	55	39	75	57
18	—	36	20	56	56	76	58
19	81	37	21	57	40	77	59
20	3	38	30	58	41	78	60

A jelen kiadásba nem foglalt fr.-okat B[ergk] számaival idézem.

ΤΡΙΜΕΤΡΑ.

1. [21.*a*]

ἥδε δ' ὥστ' ὄνου ῥάχις
ἔστηκεν, ὕλης ἀγρίης ἐπιστεφής.

A költő elkeseredetten zúgolódik Thasos ellen, mely nem tudott igazán második hazájává lenni (ἐλθὼν εἰς Θάσον, τοῖς ἐνταῦθα ἐχθρὸς ἐγένετο Aelian. V. H. X. 13.). S az elkeseredés az æsopusi mese Μῶμος-ává teszi a lyrikus kedélyt: semmi sem tetszik neki a kis szigeten (Α. τῆς Θάσου τὰ καρποφόρα καὶ οἰνόπεδα παρορῶν, διὰ τὸ τραχὺ καὶ ἀνεμαλὲς διέβαλε τὴν νῆσον Plut. Mor. 604 *c*. Még erősebb kifakadások 2. és 37. fr.). A mint a nyilt tengerről végignéz az erdőségtől borított szigeten, epés hasonlatra fakad: az egész Thasos úgy áll a tenger közepén, mintha valami szamár dugná ki a habokból szőrös hátát. Fáknak, bokroknak a föld hajzatául való felfogása általánosan elterjedt költői kép (l. Hense, Poet. Personif. [1868] 8.), sőt a megszemélyesitő képzelet hajlandó minden felületet börnek látni (οἱ Πυθαγόρειοι τὴν ἐπιφάνειαν χροιὰν ἐκάλουν Arist. de sens. 3 ed. Bonitz., v. ö. Hom. ε 281 [Scheriáról] εἵματο δ' ὡς ὅτε ῥινὸν ἐν ἠεροειδέι πόντωι).

ὕλης ἀγρίης genetivus (materiæ), holott instrumentalist várnánk. A megtömést jelentő igék és melléknevek szerkezetét gyakran befolyásolja a telités kifejezéseinek szerkezete (Kaibel Soph. El. 896-hoz).

2. [21.*b*]

οὐ γάρ τι καλὸς οὐδ' ἐφίμερος
οὐδ' ἐρατός, οἷος ἀμφὶ Σίριος ῥοάς.

Athen. XII. 523 *d* szerint περὶ τῆς Θάσου λέγων ὡς ἥσσονος mondja A. e szavakat. Lehet, hogy ugyanebből a költeményből való e fr. is, melyből az előbbi, — de semmi esetre sem következett közvetlenül utána. — Az elkeseredett költő mint valami felkinálkozó útált leányra, úgy ontja a sziget ellen szidalmait: »nincs benned semmi szép (*καλός*), ha távol van töled az ember, nem eped utánad (*ἐφίμερος*), ha lát, nem kiván meg (*ἐρατός*). ἐφίμερος v. ö. 75. fr. ἱμερόεντα: a ἵμερος szó talán ép úgy, mint χάρις (74., 57. χαρίζομαι, 79. χαρίεις, 46. χάρις) a parosthasosi Charis-kultuszszal függ össze. — A 2. sor dactylussal kezdődik: e feloldás még 27. fr. — A hullámcsapásként egymást érő szidalmak jellemzők A. stílusára, a külsőre és bensőre egyaránt. Vakmerőség a fragmentumok soványságával szemben A. szerkesztési művészetéről szólni. De ha összevetjük e fr. kapcsán a 41. fr. szerkezetét s az egyetlen nagyobb töredékben (Reitzenstein-féle epodus: Sitzber. Preuss. Akad. 1899. 857. k.) a szidalmaknak és átkoknak gyorsan pattogó egymásutánját, valamint egyes rövidebb kifejezések hasonló jellegét (32. Πάρον καὶ σύκα κεῖνα καὶ θαλάσσιον βιον vagy 55. ἄελπτον οὐδὲν ἐστιν οὐδ' ἀπώμοτον, οὐδὲ θαυμάστιον — anaphorikusan stilizálva 50. és Bergk 88.), oly elv nyilvánulását látjuk, mely az archilochosi költészetnek Quintilianus-féle jellemzésében is benn van: *cum validae, tum breves vibrantesque sententiae* X. 1. 59. s mely a rhythmikai kis egységekben (*versiculi* Hor. Epod. 11. 2.) és a költeményeknek gyorsan lepergő rövidségében (v. ö. 41. és 76. fr.) stilszerű megfelelőjét nyeri. Ime, a VII. század szegény iambikusának lelkében a titokzatos öntudatlansággal működő alkotóerőt az az egységes művészeti következetesség lengi át, melyről Goethe álmodott. S érdekes, hogy A. életfelfogásában is megtaláljuk azt a principiumot, mely e művészi alkotó elv végső csiráját jellemzi: A. az életet is apró egységek rhythmikus folyásaként fogja fel (v. ö. 20. és 48. fr.). Művészi elvvé finomult

formában az ἰαμβός-t megteremtő népmulatság szaggatott, odavetett (ἰάπτω) csúfolódásainak stílusa kér itt helyet a műköltésben. E stílus gyökerei oly mélyre visznek, hol még együtt buzog amaz ősrégi, egységes formatőke, melynek számára még nincs nemzeti tagoltság (Shakespeareben ép így pattognak a szidalmak) s mely az emberi szellem területi elkülönülését is kiállta (az orphikus hymnusok vallási extasisa ugyanily módon ontja a szavakat, mint A. lirikus felháborodása).

Mikor az egyik részen ott állt teljesen kialakulva, sőt mármár kiélve az eposz a maga nagy conceptióival, symmetrikusan megalkotott egységeivel (Wilamowitz, Litteraturg. 12), nagy soraival, melyeket az enjambement impozáns csokrokba kötött; mikor a másik részen már megindult hóditó útjára a lyrismus (58. fr.) a maga ugyancsak symmetriára törő nagy periodusaival, strophái-val: nagyszerűnyen bekopogtat az irodalomba az igénytelen kis elemekkel egyszerűen dolgozó népköltészet stílje (καὶ οὐκ ἂν τὴν Ὁμήρου Ἰλιάδα πρεπόντως τις γράψειεν τοῖς Ἀρχιλόχου βράχεσιν Demetr. π. ἑρμην. c. 5.).

Szebb vidékről hallott már a költő (*ἀμφὶ Σίριος ῥοάς*: epikusan pleonastikus körülírás ἀμφὶ Σίριν helyett; ha Hesych. ἀμφ' Ἀκίριος ῥοάς tényleg a mi helyünk eredeti formája, a hogy Bergk véli, akkor a szövegromlás menete ez volt: ΑΜΦΚΙΡΙΟΣ > ἀμφὶ Σίριος). A kolophoni gyarmatosítás nyomában vagy ezt megelőzve (és csábítva?) valóságos Eldorádó-hírek jártak ekkor a sziget-világban a gazdag lucaniai vidékről. (Elhamarkodva következtette Duncker és Ed. Meyer e helyből, hogy költönk autopsia alapján szólt a Siris vidékének szépségéről). Említést érdemel, hogy Hesiodos Theogoniája mellett, mely a barbár nemzetek eredetét a hellén istenrendbe olvasztani igyekszik s így Latinust is felveszi (v. 703), a mi helyünk az első a görög irodalomban, melyen Italia megjelenik (az Odysseia legendáinak localisatiói szót sem érdemelnek), — a görögség azon nyugati aspiratióinak első jelentkezésképen, melyek a kelet felé irányulóknál sokkal későbben kezdődtek s reálpolitikai téren sohasem sikerültek, de annál maradandóbban kulturális téren (v. ö. Schwartz, Charakterköpfe I.[2] 71.).

3. [20.]

κλαίω θαάσσων οὐ τὰ Μαγνήτων κακά

θαάσσων]. Ama kifogás ellenére, hogy az epikus, nyilt θαάσσειν (= θάσσειν, a. m. *ülni*) nem fordul elő egyebütt az iambusban és elegiában (Sitzler, Bursians Jahresb. 75, 153.), mégis fentartandónak vélem M. Schmidt javítását (a θασων, θάσσον, θαλάσσων hagyomány helyett, melyet mások τὰ Θασίων-olvasással akartak gyógyítani). A M. Schmidt-féle javítás nemcsak a szövegromlást érteti meg, hanem a kivánt értelemnek is a legjobban megfelel. Az otthonülés görög ember számára a gyász jele (v. ö. 48. 5. ἐν οἴκωι ὀδύρεο és Hiller helyeit Anthol. lyr.[5] p. XI.). A hellenistikus kor nagy változásáig a görög férfi életterülete a házon kivül feküdt; csak a fájdalmát vitte a házába.

Költönk is otthon kuksolva kesereg. De — úgymond a bánatában is iróniára hajló költö — nem a mások baja horgasztja le fejem, hanem a magamé, a hogy Hillerrel az elveszett rész *gondolatát* ki kell egészítenünk: οἱ' ἐγώ τε χοἱ φίλοι πεπόνθαμεν]. Magnesiát 652-ben a trérek elfoglalták. Persze Hauvettenek, Archiloque [1905] 28. l. elhihetjük, hogy A. régebbi viszontagságokra is czélozhat, hiszen Magnesiának annyi baja volt, hogy τὰ Μαγνήτων κακά közmondássá vált (Suid. s. v.). A. is közmondásként említi Magnesia baját, minden specziális vonatkozás nélkül.

4. [22.]

καὶ μ' οὔτ' ἴαμβων, οὔτε τετραμέτρων μέλει.

μοι] elisióban, az elidált acc.-szal való egybeesés ellenére, mint gyakran (példák: Lobeck, Aias 191-hez); ép igy *F'* egyaránt lehet *Fοι* és *Fε* (Leaf, Hom. *Z* 289-hez). — *ἴαμβων*]: az iambus nagy mesterének — antik értelemben vett εὑρέτης-ének — szemében ez a müfaj képviseli az *egész* költészetet.

Ha elhiszszük Tzetzesnek (Alleg. ad Hom. Ω: Matrang, Anecd. 216.), hogy A. e szavakat azokhoz intézte, kik unszolták, hogy hagyja abba a gyászt (l. a 76—80. fr.-ot), nincs jogunk Immisch-sel (Philol. 49. 196.) e sort a Bergk-féle 85. fr.-mal (ἀλλά μ' ὁ λυσιμελής ὦ 'ταῖρε δάμναται πόθος) összefüggönek tekintenünk vagyis szerelmi bánat kifejezöjének tartanunk. Hor. Epod. 11. 2 (*Petti nihil me sicut antea iuvat scribere versiculos amore percussum gravi*), a hol *talán* archilochosi reminiscentia van ἐρωτικὸν πάθημα kifejezésére használva, nem ok ez összekapcsolásra: a hellenistikus-római költök gyakran új szinnel látják el a régiektől kapott motivumokat.

5. [23.]

ψυχὰς ἔχοντες κυμάτων ἐν ἀγκάλαις

Valószínüleg hajósokról van szó, kiknek élete (*ψυχή* = *élet*, mint Homerosban is gyakran, v. ö. Rohde, Psyche[3] 47. 1. jegyz.) «a habok kezében van». ἐν]-ről v. ö. 69. fr. — *ἀγκάλαι* tkp. *karok*. V. ö. Eur. Hel. 1062 πελαγίας ἐς ἀγκάλας, Eur. 935. fr. ὀγραῖς ἐν ἀγκάλαις, egyéb példák: Blaydes Arist. Ran. 704-hez. — Epikus forrásra vezetendö vissza ez az A.-nál szokatlanul merész kép?

6. [24.]

καὶ δὴ 'πίκουρος ἔστι Κὰρ κεκλήσομαι.

δὴ 'πίκουρος], a vita, hogy krasis van-e itt (Hoffmann, Ion. Dial. 543) vagy aphæresis, nem sokat jelent. Sem az egyik, sem a másik terminus elfogadásával nem férkőzünk közelebb a tulajdonképeni kérdéshez. Sem a fenti irás, sem δὴ πίκουρος, sem az ily esetben gyakran hagyományozott δὴ ἐπίκουρος nem jelez egyebet, mint hogy ηε itt nem 3, hanem 2 mora. Ez az egy tény a *biztos A.-i hagyomány*, melynek helyesirásbeli kifejezése úgy a költönek, mint a hagyományozásnak szabad és kiszámithatatlan szeszélyére van bizva s igy a mi számunkra módszeresen meg nem állapitható (v. ö. a 68. fr. ἄναξ-hoz mondot-

takat). A beszélő (a költő?) zsoldosnak áll be *κεκλήσομαι* — ἔσομαι, mint a költői nyelvben gyakran, l. BRUHN, Anh. zu Soph. 137. l. A κεκλῆσθαι ige a ῥήματα ὀπαρκτικά között szerepel — a név és lényeg egységének ama naiv képzete alapján, mely a kezdetleges eszmevilágban oly széles terjedelmű (v. ö. E. Ph. K. 1907: 762). Különösen jelentőségteljessé lesz majd ez az azonosítás a hitéletben a theokrasia révén, a mennyiben az egyes istennek más-más *epiklesis*sel való nevezése más-más *numen* működését jelzi majd pl. Orph. Hymn. 68 σὲ Φάνητα κικλήσκω ἠδὲ Πρίηπον κτλ. = σὺ Φάνης εἶ καὶ Πρίαπος κτλ. vagy 27. 9. σὲ δ' ὀλβοδότιν καλέουσι = σὺ δ' ὀλβοδότις εἶ; v. ö. még Hor. Carm. sæc. 14. *Ilithyia tuere matres, sive tu Lucina probas vocari seu Genitalis).* «Zsoldos leszek, akáresak egy kár». A károkat, kiknek az Aegaeditenger szigetein virágzott præhellén kulturáját már Thukydides felismerte a delosi sírokban (I. 8), idővel a létért való küzdelem megbékéltette a hellén hatalommal, mely őket visszaszorította volt. Kibújtak tehát rejtekhelyeikből és tömegesen beálltak a görög hadseregekbe zsoldosoknak (ἐπίκουρος nemcsak — a hogy Droysen mondja Kriegsalt. 75. — a külföldi, hanem egyszersmind a benszülött nemgörög zsoldosokat jelölő term. tech.): Κᾶρες γὰρ δοκοῦσι πρῶτοι μισθοφορῆσαι Schol. Plat. Lach. p. 187 *b*. A zsoldos megvetett társadalmi helyzete következtében A. itt a «kár» nevet mint a pária typikus elnevezését használja. Később az arkadiaiak szerepeltek így (v. ö. Apostol. Paroemiogr. III. 73 v. Ἀρκάδας μιμούμενοι): a gúny alakjában kiáradó népi életkedvnek mindig szüksége van egy *gyengébbre*, kit kinevethet. (V. ö. 16. fr.)

7. [25.]

οὔ μοι τὰ Γύγεω τοῦ πολυχρύσου μέλει,
οὐδ' εἶλε πώ με ζῆλος, οὐδ' ἀγαίομαι
θεῶν ἔργα, μεγάλης δ' οὐκ ἐρέω τυραννίδος·
ἀπόπροθεν γάρ ἐστιν ὀφθαλμῶν ἐμῶν.

οὔ μοι] hatásosan előre téve («nem én, nem gondolok vele!»), akáresak a 68. fr.-ban az egyéniség kifejezője. εἰμί: «allgemeingiltige Gesetze für die Wortfolge giebt es im Griechischen

kaum . . . Der Gedanke ordnet die Worte, nicht ein Sprachgesetz, und je klarer der Gedanke, desto klarer und einfacher . . . die Wortstellung». KAIBEL, Stil u. Text d. Ἀθην. πολ., 96. l. — *τὰ Γύγεω*]. Antik scholiasta azt mondaná e helyhez, hogy ἐλλείπει πράγματα (vagyis: «τὰ mellé kiegészítendő πράγματα») — avval a grammatikai tévhittel, mely az ókorban s később is, különösen a XVI—XVII. században nagyon divatozott s az iskolában néhol még ma is virágzik. Szerencsére azonban lassankint általában leszokunk arról, hogy a szavakban a gondolkodás pontos képét lássuk s effajta esetekben nem operálunk már a beszéd és képzet tökéletes egybevágásának helyreállítására oly könnyelműen ellipsis felvételével (v. ö. H. PAUL, Prinzipien[3] 289), mint némely metrikus az ütemegyenlőség helyreállítására pauzákkal. Mikor a költő τὰ Γύγεω-t mond, akkor lelkében határozatlan képzet dereng, melynek középpontja Γύγης, de melynek tartalmát sem a πράγματα szó, sem valami más, «elliptikusan odaértendő» szó nem fedezheti. — A πολύχρυσος Gygesről sokat álmodoztak a szegény ördögök Parosban, Thasosban s mindenütt, hol A. megfordult; mindenütt tudták, hogy él, vagy nem rég meghalt (GELZER, Zeitalter des Gyges, Rhein. Mus. XXX. és XXXV. szerint 652-ben halt meg) a messze Lydiában egy hatalmas uralkodó, kinek dús udvarában keleti fényüzés pompázik s kinek történeti alakját a mese mind jobban átszőtte (v. ö. SMITH, The tale of Gyges: Amer. Journ. Phil. 1903). Talán maga a költő is ott állt annak idején a tenger partján, mikor az áhitatosan bámuló tömeg szeme előtt elvonult a szent hajó — rajta valószínűleg a pythói isten követe — melylyel Γύγης τοραννεύσας ἀπέπεμψε ἀναθήματα ἐς Δελφοὺς οὐκ ὀλίγα . . . παρὲξ τοῦ ἀργύρου χρυσὸν ἄπλετον (Herod. I. 14). E kincsek terjesztették el a legjobban a király gazdagságának hírét a görög világban s a πολύχρυσος jelző általuk, de meg az aranytartalmú Paktolos révén (v. ö. Herod. V. 101) Gyges országára is átragadt. Gyges alakja (*Γύγης* — tulajdonképen Guggu, mint most az asszír annalesekből tudjuk — megkülömböztetendő az egyik centiman nevétől, Γύγης-töl) sokat foglalkoztathatta költőnk lelkét: (v. ö. Juba szavait [id. Rufinusban, Grammatici Latin. VI. 563, 16 *Archilocho Pario, qui Gygae fabulam optime complexus est*] és a mit Crusius mond Pauly-Wiss. II. 489). — *εἶλε*]. Az érzés mint

valami ellenséges hatalom bánik az emberrel (αἴρει, νικᾶι stb.); a magyarnak is *elfogja, nyomja* a szívét, *erőt vesz* a szivén az érzés; ennek a gondolatkörnek alapján mondja Arany, hogy hőse «birkózik nagy lelke fellázadt dühével» (Toldi III. 5). — *ἀγαίομαι θεῶν ἔργα*] a homerosi ἀγαίομαι κακὰ ἔργα (β 67. υ 16. φ 64.) módjára értendő: ugyancsak az ἄγαν-nal való kapcsolatban rejlő helytelenítés fogalmával, csakhogy avval a különbséggel, melyet a helyzet teremt: ott «megsokalom a gonosz tetteket», itt «zúgolódom az istenek rendelkezései ellen». A VII. sz. költője a vagyoni és társadalmi különbségek jogrendjét, melynek nyilvánulásait (πολύχρυσος, τυραννίς) felsorolta, isteni eredetűnek tekinti. E vallásosan hagyományos felfogás ellen, mely utóbb tudományos formát öltvén a θεῶν ἔργα helyén a φύσις-t fogja emlegetni, csak szinte másfél század multán szólal majd meg vándor «tudósok» (σοφισταί) ajkán a vétó. — Meg kell még jegyeznem, hogy LIEBEL (Archil. reliqu. ed.[2] 1812) nyomán ez οὐδ' ἀγαίομαι-t úgy szokás értelmezni, hogy a horatiusi *nil admirari* mintája legyen. S ha ἀγαίομαι ily értelmezése ellen, tekintettel az Etym. M. (s. v. ἀγαίομαι) fejtegetésére, nem is lehet kifogást tennünk, de az összefüggésbe e gondolatot sehogy sem tudom beléilleszteni. Azonkívül is talán mégsem indokolható, hogy az athéni στοά prédikációit az ἀθαμβία-, ἀθαυμασία-ról Thasosban szólaltassuk meg a VII. sz.-ban. Nem, e mondat a sorssal való megelégedést fejezi ki s úgy aránylik a többi kijelentéshez, — a gazdagokkal való nemtörődés, valamint a nagyravágyás hiánya — mint az egész a részhez, vagy az ok az okozathoz. S ha e mondatok költőnk lelkében mégis parallelképen, egymás mellé rendelve sorakoztak *(οὐ—οὐδ'—οὐδ'—δ' οὐκ)*, akkor meg kell, hogy tanítsanak bennünket arra, hogy a lélek — különösen a költői lélek — *eszméinek egymásutánjában s kapcsolatában a philologiai kritikának nem szabad előre megalkotott schema nyomait keresnie*, mi oly gyakran megtörtént. — *ἐρέω*] = ἐράω. Tekintettel a homerosi gyakori hasonló hangalakulásra (ἤντεον, μενοίνεον, ὁμόκλεον) és a herodotosi ὁρέω, χρέωμαι-féle alakokra, valamint elisi, rhodosi és krétai feliratok hasonló formáira (G. MEYER, Gram. 205) feltétlen hitelt érdemel az egymást támogató — mert egymástól függetlenül hagyományozott — két archilochosi ἐρέω (itt és 49. fr.). — *τυραννίδος*]. Jól illik az

egyéniség első görög költőjéhez, hogy a τύραννος-ok — «a görög történelem első politikai egyéniségei» (WILAMOWITZ) — nála említtetnek először (Hom. Hymn. in Mart. 5 későbbi; az antik philologusok mindig A.-szal hozták kapcsolatba e szó feltűnését, l. BERGK apparátusát). De bárha költőnk azt a czímet említi, melyet korának uralkodói viseltek, e czím alatt itt még sem értett természetesen egyebet, mint az államhatalom hordozóját a maga általánosságában. A kis emberek számára, kiknek világát A. az addig oly exclusiv műköltészetbe emeli, nem igen váltak érezhetőkké azok a közjogi különbségek, melyeket az Aristotelestől képviselt politikai elmélet a βασιλεύς, αἰσυμνήτης és τύραννος között megállapít (v. ö. erről most NORDEN, Klio V. 392 kk.) s így a tyrannis megvetése a mi helyünkön nem jelenti a jogbitorló uralomnak, hanem általában a hatalomnak megvetését. — «Nábob kincse, király hatalma, mindez nem tesz irigyvé, hisz oly távol élek a nagy világtól, hogy szemem elé sem jut *(ἀπόπροθέν ἐστιν)* a vagyon és hatalom fénye». Ez a megokolás persze («a mit nem látok, nem tesz irigyvé») nem oly magas foka az αὐταρκεία-nak, mint a melyen az áll «quisquis ingentis oculo inretorto *spectat* acervos» (Hor. Carm. II. 2. 23); Toldi Miklós is «Darius kinesének még oda se *nézne*» (Toldi XII. 15. vszk). A végső foka a megvetésnek az *oculos retorquere* (Ovid. Met. 10. 696), ἀποστρέφεσθαι.

Ha mindez komoly kijelentés volna, beletartoznék abba a csoportba, melyben BURCKHARDT, Kulturgesch. II. 366 érdekesen összeállítja a görögöknek a boldogságról s a kívánatos javakról való nyilatkozatait. Csakhogy Arist. Rhet. III. 17. p. 1148 *b* szerint a költő ezt nem mint saját érzelmét mondja el, hanem szavaival φέγει· ποιεῖ γάρ... τὸν Χάρωνα τὸν τέκτονα λέγοντα. Igen valószínű tehát KIESSLING vélekedése, hogy itt Hor. Epod. 2. *(Beatus ille ...)* mintájával van dolgunk. Egy thasosi mesterembert (Θάσιος γάρ ἦν ἐκεῖνος, Plut. de tranqu. anim. 10 p. 470 *c*) mint beszélőt vezetett be a költő, — μιμητικὸν γένος: mondaná az antik æsthetika — hogy nevetségessé tegye. Oly módon tette ezt, a hogy Horatius a maga szépen beszélő, de rútúl cselekvő Alfiusát *ad absurdum* vitte? Mindenesetre figyelemreméltó a szatira ama tudatos kezelése, mely Charon beszédében nyilatkozik: sokszorosan variálja hazugságait, mert akkor

talán inkább elhiszik neki, a mit mond. Ép ily szélesen beszél Alfius is (v. ö. az 55. fr. hasonló jellegét). — Igen mulatságos, hogy a négy sor az összefüggésből kiragadva, mennyire tetszett a lyrikusoknak: a 7. anakreonteon szerzője ép úgy, mint a mitylenei Alpheus (Anth. Pal. IX. 110) a maga megelégedett hangulatának kifejezésére használta az A.-i gúnyos czélzatú motivumokat.

8. [26.]

ὁ δ' Ἀσίης τε καρτερὸς μηλοτρόφου

Ἀσίη a fennmaradt költészetben itt említtetik először (Pauly W. s. v. — Passow alapján, — tévesen Pindaros van első előfordulási helyként megnevezve). — A fr.-nak Hom. *o* 534 magyarázóinál (Schol. Ven., Harl. [innen Eustath.]) hagyományozott alakja — τε nélkül — mellett csak az szól, hogy Ἀσίη szó *α* ja rendesen rövid. Csakhogy úgy látszik, ép ez a rendes prosodiára való tekintet birta rá a grammatikusokat a τε elhagyására, míg Schol. Eur. Med. 708 megtartotta. Ez a tekintet bennünket nem kell, hogy kössön. Ha ugyanis Hom. *B* 461 Ἀσίῳ (= Ἀσίεω) ἐν λειμῶνι alapján Ἄσιας-t tekintjük a földrész hagyományos eponymosának (v. ö. Herod. IV 45), a szó prozódiájának legalább ekkoriban fluctuáló jelleget tulajdonithatunk (e mellett szól Ἀσίς, Ἠσιονεῖς Strab. XIII. 627, *Āsius* is). — Ázsia (persze Elő-Ázsia) mint jó legelő-talaj volt a köztudatban (*μηλοτρόφος* Aisch Pers. 760 is, v. ö. Cic. de leg. Man. c 6. 14 *Asia . . . et ubertate agrorum et varietate fructuum et magnitudine pastionis . . . facile omnibus terris antecellit*). — A lyd Gyges (7. fr.) értendő Elő-Ázsia ura alatt?

9. [27.]

ἄναξ Ἄπολλον καὶ σὺ τοὺς μὲν αἰτίους
σήμαινε καὶ σφᾶς ὄλλυ ὥσπερ ὀλλύεις.

Apollon a maga chthonikus eredetének megfelelően eredetileg tisztán öldöklő istenség (ἑκάεργος, ἑκατηβόλος), ki mint κλυτότοξος kiméletlenül osztogatja a halált s irányitja a végzet

útjait (μοιραγέτης). De idővel δίκαιος lett az isten (Plin. N. H. XXXIV. 59), ki csak a bünösökkel érezteti hatalmát. Mint büntető istenség az Aloadák hybrisének ő vetett véget nyilaival (Naxosban meséltek erről költőnknek, mert ott φαντὶ θανεῖν Ἰφιμεδείας παῖδας Pind. Pyth. IV. 88, C. I. Gr. 2420 Otos és Ephialtes naxosi temenosa) s Eurytost is χολωσάμενος ἔκτανεν, οὕνεκά μιν προκαλίζετο τοξάζεσθαι (ϑ 227) s végül Niobét is ő büntette meg. — Mint ilyen büntető hatalmat szólitja a költő a pythoi istent, kinek paros-thasosi kultuszáról sokat mesélnek nekünk a kövek. S hogy imáját hatásossá tegye, figyelmezteti az istent a nevének jelentőségére. — Ziegler, de precationum ap. Gr. formis (diss. Breslau 1905) 56. tárgyalja azt az imaformulát, mellyel arra kéri az istent a hivő, hogy abban a ténykedésben mutatkozzék, melyet neve igér. — A megszólitás után nem kell κόμμα: Bekker, Hom. Blätt. 268. kk. kimutatta, hogy a vocativus az antik recitatio számára nem jelentett szünetet. — *Ἄπολλον ὄλλυ ὥσπερ ὀλλύεις* = «pusztitsd el, miként épen pusztitani szoktál, miként a pusztitás a te hivatásod» — hiszen te vagy a *Pusztító* (Ἀπόλλων értelmezése mint ἀπολλύων: a Macrob. Sat. I. 17, 10 és Cornut. 65, 18 összegyűjtött helyeken). Az isten hivatásának és a hivőtől kivánt működésének egyezését ősi nyelvsymbolismus alapján *egyező szavakkal* fejezi ki a költő, ép úgy, mint hasonló helyzetben az 57. fr.-ban: χαρίζεν οἷάπερ χαρίζεται. E «flexiós szóismétlés»-ről l. 53. fr. jegyz. A kifejlett stiltan *varietas*-követelménye később keresztezi ezt az ősi kifejezésmódot: Soph. O. R. 54 εἴπερ ἄρξεις τῆσδε γῆς, ὥσπερ κρατεῖς.

Három századdal utóbb a költő ilyen hangulatban átoktáblát készittetett volna ólomból és rávésvén a maga átkát, sirba ásta volna. A. δένιος ai (47. fr.) még nem ismerik a magiá-t.

10. [28.]

οἴην Λυκάμβεω παῖδα τὴν ὑπερτέρην

Lykambes Neobule atyja. — Csak egy lány létezik a költő számára: «egyedül L. lányát» szereti — t. i. (teszi hozzá) az idősebbet (τὴν ὑπερτέρην). A Schol. Hom. A 786 [Aristonikos π.

σημείων-ből valami irodalomtörténeti téves adat alapján Neobulét Lykambes fiatalabb lányának tudja s nem vonakodik ὁπερτέρη-nek *ifjabb* értelmet tulajdonítani. A jelentéstan autonomiáját nem lehet büntetlenül megsérteni: v. ö. még a 19. fr. κόρα-hoz mondottakat.

11. (29.a)

ἔχουσα θάλλον μυρσίνης, ἐφείλετο
ῥοδῆς τε καλὸν ἄνθος.

A költő bájos képben, melyet mintha csak a Charisok leheltek volna, kik Parosban oly nagy tiszteletben álltak, lefesti kedvesét: kezében rózsa és myrtus, Aphrodite virága, mely még az Alvilágba is elkíséri a szerelmeseket (*murtea silva* veszi őket körül Verg. Aen. VI. 403). A myrtus nem idegen eredetű Görögországban (Hehn, Kulturpfl.[8] 231), bár neve A.-nál fordul elő először (μυρσίνη mellett μύρτος 165. fr. *B*). Ellenben a rózsát Homeros még csak mint valami távoli meseszerű csodavirágot ismeri (Hehn, u. o. 243), melynek nevét díszítő jelzőként használja (ῥοδοδακτυλος, ἔλαιον ῥοδόεν), míg A. korában már nagyon elterjedt (ῥοδῆ = rózsáskert), — nagy kedveltsége adja a 153. æsopusi mese pointe-jét — ἐφείπετο. Valckenaer óta (Ammonios-kiadás 155. l.) rendesen az ἐτέρπετο variánst fogadják el s arra gondolnak, hogy itt a skolion-éneklés alkalmával sorra adott myrtuságról van szó. Csakhogy 1) nő nem vett részt symposionban, 2) a myrtus mellett itt rózsa is szerepel. Ellenben ha az ἐφείπετο hagyományt (a tollhibából származó ἀφείπετο ugyanez a hagyomány) elfogadjuk, a parosi Charis kultuszra gondolva könnyen rájutunk, hogy A. egy Charitesia-ünnepről szól. A költőt versre ihlető hölgy az istenasszony szent virágaival halad a menetben: ugyanez a kép, melyet az Akropolison a «perzsa hamuréteg»-ben talált VI. sz.-beli archaikus bájú ismeretes leányalak nyújt. Egyik kezében uszályát fogja, a másikban — mely letört — valószínűleg virágot tartott (legkönnyebben hozzáférhető most: Sauerlandt, Griech. Bildwerke (1907) 3. tábla). Szent ágak egyébként tudvalevőleg már a mykenei kultuszjelenetekben is előfordulnak.

Megjegyzendő végül, hogy úgy itt, mint mindenütt a szövegben a participium coniunctum után interpunctiót alkalmaztam, jelezve, hogy az antik recitatió számára ez az alak nyugvópontot jelentett (l. Norden, Aeneis-kommentár 378. l.).

12. (29.b)

ἡ δέ ϝοι κόμη
ὤμους κατεσκίαζε καὶ μετάφρενα.

Berok ok nélkül egyesítette e fr.-ot az előbbivel. Hetairát ír le a költő (A. ἐπαινέσας αὐτὴν [sc. τὴν κόμην], ἐπαινεῖ μὲν οὖσαν ἐν ἑταίρας σώματι Synes. laud. calvat. p. 75 *B*). — A hetaira kibontotta haját, mely *grande toilette* esetén művészi kézzel volna rendezve (ἡ περὶ τὰς κόμας φιλοτεχνία Strab. X. 3, 8), de mely most — *négligé*-ben — vállat és hátat elborító dús pompájával antik érzékre különösen elbódítóan hat (Liebel[2] 86. l. összegyűjti a helyeket, melyek a hajnak a görögökre különös erővel gyakorolt érzéki hatásáról tanuskodnak. V. ö. a haj terminologiájával alkotott sok díszítő jelzőt). — ϝοι itt és 97. 1. *B* fordul elő. A szókezdő ϝϝ-, mely Homerosban pl. a ὅς-nak írt s σϝός-ból származott ϝϝός-ban még megvan, A. korában már egyszerű ϝ-vá, sőt valószínűleg már spiritus asper-ré lett. Az ily esetekben mármost rendszerint a vulgaris helyesírást szokták a philologus-szövegek alkalmazni (tehát: οἱ): mi illőnek tartjuk A. *phonetikai tudatát* jelezni, vagyis azt, hogy a ϝοι előtt nem érzett hiatust (v. ö. a 68. fr.-beli ϝάναξ-hoz mondottakat).

13. (44.)

μετέρχομαί σε, σύμβολον ποιεύμενος.

Kedves tünemény ihleti a költőt. Váratlanul megpillantja valahol szive hölgyét s szerelmes lelkének babonás önkivületében ez ἀπάντησις-nek σύμβολον-jelentőséget tulajdonít (σύμβολόν τι ποιεῖσθαι = vmit a maga számára kedvező omennek tekinteni, Demosth. p. 191, Longus Past. II. 28. — A μετέρχομαι tárgyából

ide értendő a σε tárgy vagy valami ἔκ σου-féle határozó. E szabadon szerkesztett participium-fajtáról 30. fr. jegyz.) Az ἀπάντησις-nek a babonában való szerepéről l. schol. Pind. Ol. XII. 10 (a mi helyünket idézve), továbbá Xen. Mem. I. 1, 4 ὑπὸ . . . τῶν ἀπαντώντων ἀποτρέπεσθαί τε καὶ προτρέπεσθαι.

Elragadtatva közeledik tehát a költő a szeretett lény felé (*μετέρχομαι* schol. Hom. Φ 199 szerint itt προσέρχομαι helyett áll), — úgy a hogy Arist. Plut. 43 a Chremylosnak adott utasítás, komikusan kiszínezve, parancsolja: σαφῶς γάρ ὁ θεὸς εἶπέ μοι τοδί· ὅτωι ξυναντήσαιμι πρῶτον ἐξιών, ἐκέλευε τοῦτον μὴ μεθίεσθαί μ' ἔτι, πείθειν δ' ἐμαυτῶι ξυνακολουθεῖν οἴκαδε.

14. [31.]

οὐκ ἂν μύροισι γρηῢς ἐοῦσ' ἠλείφετο.

μύρον] — a belőle képzett ige 15. fr. — *rózsaolaj*, melynek nevét Homeros meg nem ismeri, csak hallott róla, mint a messze Kelet gyártmányáról (ezért istennő kezébe adja Ψ 186, akárcsak a hogy a nem értett szavakat az istenek nyelvének tulajdonítja). A VII. sz.-ban a rózsával együtt (l. 11. fr.) már elterjedt a sokféle keleti pipere-czikk (A. több fajta μύρον-t ismer, ezért a többesszám). Az antik művelődéstörténészek több mint 200 évvel tévedtek, mikor a régi görög egyszerű erkölcsök megromlását a perzsa háborúk utáni idővel datálták (Clem. Al. Pædag. II. 72. p. 213 *P*). A. korában kezdődik az ægæi tenger szigetein a hatalmas parfum-import, melyet a therai sírokban nyomon kisérhetünk («Wohlgerüche u. Salben gehörten damals schon so sehr zu den Bedürfnissen des Lebenden, dass auch der Tote sie nicht entbehren sollte» — Hiller, Thera II. 117). — Hogy mely esetben dobná el A. vén szipirtyója az illatszereit (*οὐκ ἂν ἠλείφετο*: nem «kenegetné» magát), azt a hiányzó első sor mondta meg. De az elveszett feltételes mondat kiegészítése kétséges. Hauvette (Festschr. f. Gomperz, Wien, 1902: 216. kk.) így gondolja a kiegészítést: «si elle n'était la pire des femmes, . . .» Másra is gondolhatnánk. Plautus u. i. azt olvasta Philemonban (Mostell. 274. kk.), hogy vén asszony hiába használ parfum-öket, *nam istae veteres, quae se*

unguentis unctitant, ubi sese sudor cum unguentis consociavit, ilico itidem olent... Talán ennek tudata riasztaná vissza a piperézéstől a horatiusi epodusok szerelemre vágyó banyájának ősét? — Perikles mot-járól, melyben e sort alkalmazta, v. ö. Hauvette id. h.

15. [30.]

ἐσμυρισμένας κόμας
καὶ στῆθος, ὡς ἂν καὶ γέρων ἠράσσαιο.

ἐσμυρισμένας]. A σμυρ- tő szó elején assimilatio útján μμυρ- (pl. μμύρον, μμυρίζομαι), majd pedig μυρ- alakot öltött (μύρον, μυρίζομαι). De a szó belsejében nem egyszerűsült (v. ö. μειδάω, de hom. φιλομμειδής, μοῖρα, de hom. κατὰ μμοῖραν, l. Brugmann Gram.[3] 124. l.). Persze — ép az utóbbi homerosi alakokat tekintve — nem tudhatjuk, hogy a mi alakunk hagyományozott írása nem csupán későbbi etymologikus értelmezése-e az erős, positiót előidéző μ-nek (v. ö. ez etymol. helyesírásról: Crönert, Mem. Gr. Herculanense 136). — Az elegáns hetaira rózsaolajjal (μύρον) kente meg haját s talán mellét is (ἐσμυρισμένας jelző valószínűleg *στῆθος*hoz is tartozik). Persze haj is, mell is más-más parfum-t kivánt (l. Aristoph. fr. III. 56 Mein. = Athen. XII. 553 *d*) A parfum használata a homerosi hygienikus czélú — fürdés után való — ἀλείψασθαι λίπ' ἐλαίωι kosmetikus utóda. A keleti befolyás alatt a VII. század óta erősen terjedő fényűzés újítása ez (v. ö. 14. fr.), mely azon okból, hogy az illat a nemi élet physiologiai faktora, nem is szűnt meg azóta soha, akárhogy is okoskodott ellene a morál (kétségbeesésében néha még a physikához is folyamodva: ἀναδιδούσης γὰρ ἄνω καὶ ἀναθυμιωμένης κατὰ φύσιν τῆς εὐωδίας ὑπὲρ τὴν κεφαλήν, ἔρημος τῆς ἀπολαύσεως ἡ ἀναπνοή Clem. Al. Pædag. II. 70 p. 211 *P*). — *ἠράσσατο*] — a hozzátartozó genetivust az elveszett következő sor adta — több, mint ἠγάσθη vagy ἐφίλησε; ἄγαμαι érzéki affektust jelöl, mely azonban inkább passiv jellegű, φιλέω érzékiség nélküli szeretet, csak ἐράω az aktiv érzékiség kifejezője. Így tehát sokat mond az, hogy καὶ γέρων ἠράσσατο ἄν.

16. [32.]

ὥσπερ παρ' αὐλῶι βρῦτον ἡ Θρῄξ ἀνήρ
ἢ Φρὺξ ἔβρυξε, κύβδα δ' ἦν πονευμένη.

Korcsmai jelenet: egy πόρνη μουσική bravurkodásai.

A fuvola, melynek hangja mellett (*παρ' αὐλῶι* v. ö. 62. *παρ' αὐλόν*: ellenben 58. fr. *πρὸς αὐλόν* a zenével összehangzó dalról) a thrák vagy phryg mulatni szokott, persze a phryg fuvola, mely Homerosban csak kétszer fordul elő: a Doloneiaban (v. 13: a trójai és görög tábor összehasonlításakor az előbbinek charakteristikuma) és Achilles pajzsán (v. 495: most Berl. kl. Texte VI. 3 egy bővített fogalmazású Σ-ban a 606. és 607. sor közé ékelve). — *βρῦτον ἔβρυξε* (az egész képen félreismerhetetlenül végigvonuló hangutánzás szempontja is ezt a Passow-fele olvasást javalja) = *sört hörpint*. Mint a fuvola, úgy a sör is barbár mulatozást jelöl: a görögöknél a sör mindig háttérbe szorult a borral szemben (Hehn, Kulturpfl.[6] 141. kk.). A barbár mulatságnak ez a beállítása is kifejezi azt az A. számára is bizonyára megdönthetetlen felfogást, hogy a barbár mindjárt dorbézol, mihelyt mulat. Csak a görög tud méltóságteljesen vigadni, mint a hogy tréfálni és nevetni is csak ő tud (Burckhardt, Kulturg. I. 320.) Ha a *barbár* fogalom specializálásául a phrygeket és thrákokat említi költőnk, akkor e két népnévnek nála nincs oly exotikus értelme, mint mikor Athenben vagy Rómában emlegetik őket, hiszen Thasosban szomszédjai voltak neki a thrákok, kikkel a görög sziget kereskedelmi összeköttetésben állt (69. fr. οἶνος Ἰσμαρικός). A várost a szigetük legészakibb pontjának közelében építették a thasosiak — ép e közlekedés elősegítésére (Friedrich, Ath. Mitt. 1908: 215). De egyenesen e közeli érintkezés juttatta A. korát és körét a barbárok és görögök különbségének tudatára (v. ö. Πανέλληνες 37. fr.; a népnevekkel való csúfolódásokról v. ö. 6. fr.). A műveletlen szomszédok neve innen kiindulva és ettől az időtől kezdve lesz a hellén czivilizácziótól érintetlen vadság, majd a hellenistikus korban a sentimentalisan kiszínezett «természetes állapot» kifejezője (Rohde, Roman 215 kk.). Homeros még mindettől távol áll. Ha igaz is, hogy a trójai

háború mondájának alapja a görög gyarmatosoknak a benszülöttekkel vivott küzdelmei, az epikus erről az alapról nem tud. Βαρβαρόφωνοι-nak nevezi ugyan a károkat és a Σίντιες-eket (*B* 867 *o* 294), de ez csak annyit jelent, hogy nem érti a nyelvüket. A kisázsiai őslakók ép úgy, mint a thrákok Trója szövetségesei a háborúban, és nyilvánvaló, hogy Homeros rokonszenve — a nélkül, hogy a faji különbségeknek tudatában nem volna — nem szorítkozik a görögökre. A küzdelemben vesztes fél hőseinek igazi vagy fictiv utódai előtt daloló görög énekestől, ki Trójának az ő korabeli urai előtt egy *vaticinium ex eventu*-val (Ψ 307) is lerója hódolatát, nem várható ez másképp. Ellenben A. környezetében és az anyaországban ekkor már megkezdődik a trójaiak devalvatiója s az æginai oromcsoporton azután Paris már határozottan felismerhető módon «barbár»-nak van ábrázolva (Burckhardt, Kulturg. I. 315). — *ἀνήρ*] gyengült értelemben (*ἄνθρωπος*-szal egyenlőképen) nép vagy foglalkozás neve mellett, sőt néha személyi tulajdonnév mellett is (Lobeck, Aias 810-hez) megvető jelentésű. — A hasonlító mondat állítmánya (*ἔβρυξε*) a szokásos aoristosban áll: apodosisa talán a megelőző sorban volt, de az is lehet, hogy utána aposiopesis képzelendő: «a hogy . . . hörpint, [úgy dorbézolt] és . . .» (Mert *φρύξ* és *ἔβρυξε* közé már csak azért sem tehető vessző, mert ezzel a hangfestő hatás csökkenne). Az utóbbi esetben az apodosist az előadó gestusa helyettesítette. A beszéd a legfontosabb, de korántsem egyetlen és magában semmiképen sem elégséges eszköze a megértésnek. Különösen a görög irodalomban, mely mindig *előadásra* (nem *olvasásra*) számít, nagy a gestusnak és a mimikának a szerepe, v. ö. Bölte, N. Jahrbüch. 1907. 571. kk.

A πόρνη barbár módra mulatozott a korcsmában s azonkívül még *κύβδα ἦν πονευμένη* (= κ. ἐπονεῖτο, v. ö. 68. 2 εἰμὶ ἐπιστάμενος). Aristophanes nyíltabban beszél e πονεῖσθαι-ról: Lys. 17 *περὶ τὸν ἄνδρα ἐκόπτασεν*, hol a scholiasta önkényesen magyaráz). Úgy látszik, a *fellatrix* működéséről van szó, melyre már az előbbi (első sorbeli) hasonlat is czéloz; Xen. An. IV. 5. 27 szerint u. i. a sört nádszálon át szopogatják (*καλάμους λαβόντα εἰς τὸ στόμα, μύζειν*), v. ö. Wilamowitz, Herm. 1898. 515. A. korában nemcsak a lyra került a degenerálódó æol világból az ion szigetekre (58. fr.), hanem a λεσβιάζειν is (*μυσάχνη· ἡ*

πόρνη παρ' Ἀρχιλόχωι [fr. 185 BERGK] e kicsapongásra vonatkozik: ROSENBAUM, Gesch. d. Lustseuche [7] 212). — Ha tényleg a hűtlen kedvesét rágalmazta A. e sorokban, akkor e szavakra felel a két sor, melyet Dioskurides (Anth. P. VII. 351) a Lykambes leányainak szájába ad.

17. [34.]

πρὸς τοῖχον ἐκλίνθησαν ἐν παλινσκίωι.

Még mindig a homályosan világított καπηλεῖον-ban vagyunk (mint az előbbi fr.-ban). — *παλίνσκιος* a. m. «árnyékos és azután újra árnyékos» (τὸ γὰρ πάλιν ἐπίτασιν δηλοῖ Suid. s. v., v. ö. pl. παλιντριβής). Az erős árnyékot a nyelv plastikusan több adag árnyéknak fogja fel. Más esetben ezt a képzetet a szótő (= az egyes adag) ismétlése fejezi ki (v. ö. πάμπαν 23. fr.), máskor viszont határozott számadatot kapunk (v. ö. 129. fr. *B.* τρισσοίζυρος, a homerosi τρὶς μάκαρες s tovább fokozva τρὶς μάκαρες καὶ τετράκις, Hippon. ἑπτάδουλος; számos példa Eustath. ad Hom. Il. p. 725. 39; a modern nyelvekben is gyakori). — A fal mellett *(πρὸς τοῖχον)* áll a κλίνη: erre feküdni a. m. *κλίνεσθαι.*

18. [33.]

καὶ οἶκον ἐστρωφᾶτο δυσμενὴς βάβαξ.

«Ide-oda járt a házban a kiállhatatlan fecsegő.» — *οἶκος*] talán = οἴκημα, *lupanar*, hol minden halogató beszéd gyűlöletes a türelmetlen vendég előtt (Philemon ap. Athen. XIII. 569*e* leírja az ottani életet: εἷς ὄβολος. εἰσπήδησον· οὐκ ἔστ' οὐδὲ εἷς ἀκκισμὸς [= kényeskedés] οὐδὲ λῆρος). — δυσμενής csak itt fordul elő factitiv értelemben (a magyarban is ismeretes ez az értelmi átmenet, l. pl. LEHR, Toldi IV. 13-hoz). E szokatlan használata következtében μισητός glossát írt a szó mellé egy olvasója vagy magyarázója a margóra s ez aztán *var. lect.*-vá lett (l. BERGK appar.). — *βάβαξ*] = βα-βακ-ς, a βάζω (βακ-ι-ω) kettőzött tövéből: a kettőzés a gyors és sok beszédet fejezi ki (βα-βαζω, βαμ-βαινω, ba-bulus). A nyelv egyáltalán szereti szavainak alakításával szimbolizálni tartalmuk minőségét (a magyar az igekötő ismétlésével a cselekvés ismétlődő jellegét jelzi; az ikerszavak nagy része is ide tartozik). — Más jellegű szóismétlésről a 23. fr. jegyz.-ben. — A βάβαξ szó csak itt és az A.-i glossát szívesen használó Lykophonnál fordul elő.

19. [35.]

κύψαντες, ὕβριν ἀθρόην ἀπέφυσαν.

A költő kiméletlenül realistikus képben festi dühe felfuvalkodott áldozatainak megrokkanását. «Lelógatták fejüket (*κύψαντες*) s teljes *ὕβρις*-üket (*ἀθρόην* szinte a m. «egy rakásra») kihányták». — E testi állapotot kifejező *κύπτω* a lelki törödöttség kifejezője (a kezdő olasz festészet is a testtartást teszi a lelki állapot tolmácsává). — A megtört lélek tisztulási folyamata abban áll, hogy a *ὕβρις*, mely eddig kóros elváltozást hozott benne létre, végleg kiválik belőle: a csömört okozó anyag kiválásáról vett s a mi ízlésünkkel ellenkező kép egészen közönséges a legmagasabb költészetben is (ὕβριν, κόρου ματέρα Pind. Ol. XIII. 10, más okozati kapcsolatban: τίκτει κόρος ὕβριν Solon S., a tragédiában is gyakori). — A. képnek használja ugyanazt a szemléletet, melyet Luk. Tox. 19 (ἐμεῖν ἐγκεκυφότα εἰς τὴν θάλασσαν) κυρίως kifejez. A mi az ἀπὸ- præverbiumnak azt az értelmét illeti, hogy «teljesen, végleg, gyökeresen ki», v. ö. ἀποξηραίνω, ἀποφυσάω (ψυχήν) és ALEXIS, II. 313 Kock οἶνον τὸν νέον πολλή 'στ' ἀνάγκη καὶ τὸν ἄνδρ' ἀποζέσαι πρώτιστον ἀφυβρίσαί τε.

Az összefüggésből kiszakadva fennmaradt sort már korán nem értették: Phot. 193 teljesen értelmetlenül annak bizonyítására hozza, hogy κύψαι· ἀντὶ ἀπάγξασθαι. Ez értelmetlenséget nem oszlatja el Piccolomini feltevése sem (Herm. XVIII. 264), mely szerint Photios (illetőleg első forrása, Didymos) e magyarázatában ἀπάγξασθαι metaphorikusan értendő és a. m. *torqueor.* PICCOLOMINI szerint a Didymos-Photios-magyarázat e metaphorikus jelentését egyesek félreértették s így a κύψαι-nak az az értelmezése, hogy «magát felakasztani» *e fr. alapján* vezetett arra a hírre, hogy Lykambes leányai szégyenükben felakasztották

magukat. — Hogy tehető fel a lexikographustól, hogy ok nélkül metaphorát használ a maga szómagyarázatában? S azután a hímnemű participiumot (κόψαντες) sem igen vonatkoztathatta sem ő, sem mások nőkre!

20. [36.]

ἀλλ' ἄλλος ἄλλοι καρδίην ἰαίνεται

A περὶ κλοπῆς tárgyaló irodalomtörténeti vizsgálatok mentették meg e sort (Clem. Al. Strom. VI. p. 426. 12 St. [cap. II. 7. 3], Sext. Empir. adv. Math. XI. 699, Schol. Harl. Hom. ξ 228), a mennyiben Odysseus szavait (ζ 228 ἄλλος γάρ τ' ἄλλοισιν ἀνὴρ ἐπιτέρπεται ἔργοις) tekintették mintájának. Ma persze egészen más álláspontot foglalunk el az ilyen jelenségekkel szemben. A *plagium* kérdésének felvetése helyett mindenekelőtt konstatáljuk, hogy A. költői és erkölcsi alapelvéhez (v. ö. 2. fr.) nagyon jól illik az egyéni kedvtelések váltakozásának hangoztatása. Továbbá nem tévesztheti szem elől, hogy a fr.-unkban jelentkező gondolat a gnómákban prægnans rövidséggel (τάχος τῆς σημασίας) kifejeződő népies világmegfigyelésnek tőkéjéből való (pl. Eurip. Oineus fr. 560: Clemensnél id. h. czitálva; ezenkívül számtalan közmondásban ugyanez a gondolat). Az *ἄλλος ἄλλοι* figura szintén közhely. Különösen a tragikusok kedvelik; később a rhetoroknak került megszentségtelenítő hatalmába (Wenkebach, Hermes 1908: 92). Eredetileg egyszerűen «flexiós szóismétlésnek» példája, l. az 53. fr. jegyzetét. *καρδίην ἰαίνεται*, v. ö. 21. χαίτην κεκαρμένος.

A költő az általános igazságot egy adott eset kapcsán alkalmazta (ezt a kapcsolatot *ἀλλά* jelzi), hogy az egyes jelenséget a maga általános, eszményi kapcsolatában láttassa s ily módon mintegy a hallgatóság tudatát is belevonja az eset tárgyalásába. «Die Hilfe, die der Sprechende sich sichert, erwächst ihm aus der Zustimmung aller, die seine Erfahrung durch eigene Erfahrungen bewährt finden.» R. M. Meyer, Deutsch. Stilist. 139.

21. [37.]

χαίτην ἀπ' ὤμων ἐγκυτὶ κεκαρμένος

χαίτην κεκαρμένος], v. ö. καρδίην ἰαίνεται 20 fr. Az ilyféle medialis kifejezéseket nem az érteti meg, hogy accusativus respectivust állapitunk meg, vagy hogy «dativusi medium»-ról beszélünk, a hogy ezt az antik grammatika tette. Az ily kifejezés ugyanazon a syntaktikai viszonyon alapul, melyen a megfelelő activ alak (χαίτην κείρω, καρδίην ἰαίνω), csakhogy a cselekvés, melynek tárgya változatlan, most a cselekvő személy körén belül marad (v. ö. Brugmann, Gram[3] 459). — *ἀπ' ὤμων*]: ha a haj meg lenne növesztve, akkor ἐν ὤμοις lenne (v. ö. 12. fr. ὤμους κατεσκίαζε), tehát a nyírás ἀπ' ὤμων történt. — *ἐγκυτί*] = ἐγ κυτί adverbiummá csontosodott iuxtappositum (τουτέστι πρὸς αὐτῶι τῶι δέρματι Etym. M. s. v.), akárcsak pl. ἐν-δοθί: κυτί locativus-dativus, a κυτες-tőnek (τὸ κύτος = *bőr*) analogiás átmenetével (μεταπλασμός) a κυτ-tőbe. Az esetképző -ι e szóban hosszú, mint δύ-φιλε, ἀνιδρωτί, ἀκοντί stb. (l. Dettmer, de arte metrica Archilochi [diss. 1900 Hildesheim] 23), mi persze nagyon jól megfér azzal, hogy rendesen rövid szokott lenni (A. is 23. fr.: ἀμισθί). Nemcsak hogy nincs okunk kételkedni a hagyományozott ἐγκυτί helyességében, hanem tekintve a másutt (Joan. Alex. 38. 20) biztosított ἐγκυτίς alakot, mely csak az ἐγκυτί továbbképzése lehet (Brugmann 251), úgy áll a dolog, hogy ha ἐγκυτί nem lenne hagyományozva, *il faudrait l'inventer*. A valószínűleg népies szót A.-tól megtanulta a glossákért nála szívesen böngésző Kallimachos (311 fr.).

22. (40.)

τοῖον γὰρ αὐλὴν ἕρκος ἀμφιδέδρομεν

ἀμφιδέδρομεν] = az élő sövény körülfuttatásának (ἀμφιελαύνειν Hom. Σ 564) eredménye. A hosszában elterülést *futás*nak képzeli el az elevenítő nyelvszellem, miként a magaslatot *emelkedés*nek (lat. *crescere*, v. ö. Vahlen Opusc I. 105, hozzá Verg.

Aen. II. 185 pótlandó: *extollere molem* a helyett, hogy *exstruere*, azért, mert a *moles* magas, v. ö. még *szobrot emelni*, hol aligha szabad a talapzatra való emelésre gondolnunk). — A széles udvart, melyben a ház áll, sövény veszi körül: ez nem későbbi fejlődési fok a «mykenei» és a «homerosi» ház után, melynek csak az utcza felé néző oldalán van αὐλή (hogy azután a palota közepére kerülvén, belső udvarrá váljon), hanem egyike ama kevés nyomnak, mely e régi kor kis emberének életéből megmaradt. Annak az életnek szerény nyilvánulása ez, mely a «nagy költészet»-töl és a monumentalis müvészettől alig hogy futólag érintve haladt a maga útján, míg végre azután a *genre* iránt hajlandósággal biró hellenistikus költészetben és képzőművészetben egy időre polgárjogot nyert. Az egyszerü falusi ház ez (v. ö. a 31. fr. excursusát), melynek szerény képviselője az eposban Eumaios laka (ζ 5 ἐνθα οἱ αὐλὴ ὑψηλὴ [=magas sövényü] δέδμητο, περισκέπτωι ἐνὶ χώρωι, καλή τε μεγάλη τε περάδρομος) és Odysseus atyjának majorsága künn, a városon kivül (ω 205), hol οἶκος ἔην, περὶ δὲ κλίσιον θέε πάντη. (Érdekes, hogy mikor a duzzogó Achilleusnak kedves myrmidonjai lakást rögtönöznek távol a hajóktól, szerető gondoskodásukban szülőhelyük parasztlakásai jutnak eszükbe s ezek modorában épitik a sátort.

A. költészetében a lovagias epostól elhanyagolt apró érdekkörü élet lép a müköltés verőfényes terére — az érvényesülés igen csekély reményével, mert a görög költészet nagyjában alig jutott ki valaha Homeros büvköréből.

23. [41.]

ἁμισθί γάρ σε πάμπαν οὐ διάξομεν.

Schneidewin (Philol. I. 148 kk.) szellemes combinatióval a kentaur Nessosnak tulajdonitja e szavakat. A. u. i. egyik iambusában excursusképen elmondta Heraklesnek Nessos-szal való kalandját (Ἡρακλῆς ἀνεῖλεν ἐν Εὐήνωι ποταμῶι Νέσσον Κένταυρον, ὡς καὶ Λ. ἱστορεῖ schol. Apoll. Rhod. I. 1212, l. Bergk 147 fr.), melyet a következőkben a helyzet megértetése czéljából rekonstruálni fogunk, felhasználva a nagyjában valószinüleg A. alap-

ján álló egyéb feldolgozásokat. Természetes azonban, hogy a következő motivumokat korántsem szabad egytől-egyig biztosan archilochosinak tekintenünk.

A gyilkosságba esett s bujdosó Herakles ifjú nejével (παῖς ἔτ' οὖσα Soph. Trach. 557) a sebes Euenos folyóhoz ér (βαθύρροος ποταμός u. o. 559. v. ö. Philipsohn, Pauly W. s. v. Euenos) s mikor aggódva kompot keres («*intrepidum pro se, curam de coniuge agentem*» Ovid. Met. IX. 107), odalép hozzá Nessos, ki a folyón a πορθμεὺς ἀποδεδειγμένος (Strab. X. 451). Mint a mythikus öslények többnyire, úgy a kentaur is igen kezdetleges kulturfok képviselőjének van festve (v. ö. az Odysseiában a kyklopsok rajzát), kinek kompja sincs, hanem ἐπόρευε χερσίν, οὔτε πομπίμοις κώπαις ἐρέσσων οὔτε λαίφεσιν νέως, . . . φέρων ἐπ' ὤμοις (Soph. 560. kk.). Csak egy személyt bír egyszerre átszállítani, tehát a nőé, Deianeiráé az elsőség. A folyó közepére érve, a buja révész — (a kulturátlanság és nemi féktelenség a görög felfogás számára mindig egybecsik, v. ö. a 124. fr. jegyzetének befejezését) — a furcsa helyzetben levő szép menyecskét ψαύει ματαίοις χερσίν (Trach. 565) és a mi sorunkban ez apró örömét cynikusan az őt megillető μισθός-nak, πορθμεῖον-nak nevezi. «Csak ingyen nem szállithatlak át?!» (Hogy Arion az őt megmentő delphin hátán ülve dalra gyújt, azt Ov. Fast. II. 115 igy fejezi ki: *pretium vehendi cantat*) — A. a mythikus elbeszélésbe is pezsgő életet tudott hozni: a VII. században már divatját kezdi múlni a régi, egyszerü epika.

ἁμισθί] itt fordul elő először. Mint ionismus az attikai drámába s azután a κοινή-ba is bejutott (pl. Antigonos diadochos egy rendeletében Dittenberger Syll² 177b). — *πάμπαν*]: a kettőzés (πάν-πᾶν) az intensitas kifejezője. Az intensitas emelkedését ugyanis anyagbeli szaporodásnak fogja fel a nyelv s a kifejezés és tartalom egységéről való ősi hitével (v. ö. Egy. Phil. Közl. 1907 : 762) ezt az anyagbeli szaporodást a szó testén szemlélteti. Ez általános jelenség, mely minden nyelvben kimutatható (az igei reduplicationak is ez az alapja) s melynek idegen környezetbe jutott édes testvére a nyomatékosság kedvéért használt stilisztikai szóismétlés (v. ö. Rubinyi, Mikszáth nyelve, 24. l.). V. ö. még a 17. fr. παλίνσκιος-hoz mondottakat. — *διάξομεν*] punctualis értelmü futurum, a mennyiben a szállitás közben

mondatik. A *plur. majestatis* már Homeros óta szokás (N257. O 224. ν 358 stb.)

A továbbiakban a kétségbeesett nő a merénylő ellen férjéhez segitségért kiáltott s a veszélyben elvonult szeme előtt szerelme egész története: a szörnyű bika-alakú folyamisten leánykérése, a diadalmas ifjú Herakles megjelenése és sikere (Dio Chrysost. tom. II. p. 134 Arn., schol. Hom. φ 237. l. Bergk 147. fr.) s ha schol. Apoll. Rh. I. 1212 pontatlan szövegéből következtetnünk szabad, talán a kalydoni gyilkosságot is megemlitette, mely földönfutóvá tette őt és férjét. A szűkkeblű «realistikus» álláspontra helyezkedő antik kritika Deianeira e beszédet túlságosan hosszunak és Herakles segitségét habozónak találta, mert a kentaur azalatt véghez is vihette szándékát (Dio Chrys. id. h.). Mi inkább a költő ösztönszerű mély psychologiáját csodáljuk, mely talán a saját mozgalmas, életveszélyekben bővelkedő tapasztalatainak lerakodásaképen élt benne s melylyel a szerencsétlen Deianeira lelkében a válságos helyzetben bizonyos reassumáló folyamatot, a legfontosabb emlékeket felelevenitő képzetsorozatot teremt. A válságos helyzeteknek (s leginkább a halállal való szembenézésnek) ilynemű selectió-s képzettársitásokat teremtő ereje a drámairodalom leghatásosabb jeleneteinek alapja (pl. Othelo halála stb.)

Herakles bosszúja következett ezután; de hogy az eset további folyamából mennyit mondott el A., azt forrásainkból nem tudjuk meg.

24. [42.]

ἐσθλὴν γὰρ ἄλλην οἶδα τοιούτου φυτοῦ ἄκησιν.

ἐσθλήν]. A. szereti a tréfásan túlzó kifejezésmódot, melybe mindig bizonyos halvány katachresis is vegyül. Mint itt a «derék gyógymód»-ról beszél a morál terminologiájával, úgy 75. fr. πολλ' ἱμερόεντα = «sok bájos tapasztalat» az æstbetika köréből vett humoros kifejezés s a 26. fr.-beli τριαίναν ἐσθλός az epikus nyelvbeli ünnepélyesség túlzása. Hasonló — valószinűleg népies — túlzással Soph. Oed. R. 1008 καλὼς δῆλος, hol Bruhn a latin népies *pulchre* re emlékeztet. A kinövésnek (λέγει γὰρ Ἀ. τὸ φῦμα

φυτόν schol. Theokr. II. 48) valami új gyógymódját ajánlja tréfásan a költő. — ἄκησιν] Hemsterhuys javitása a hagyományozott εἴκασιν helyett, mely hagyomány metrikailag, értelmileg és lexikographiai okból — ismeretlen szó lévén — egyaránt tarthatatlan. Az ἄκησις vocalismusa a rendes ἄκεσις-szel szemben azon párhuzamokból magyarázható, melyeket Brugmann[2] 203. olvashatunk: ῥῦσις és ῥεῦσις, τῖσις és τεῖσις, δόσις és δῶτις, továbbá ὅρασις, αἴτησις, ἀξίωσις. A növény, melyre csillapító szert tud a költő, nyilván a 28. fr. «gombájának» talajáról való. (V. ö. fr. 136 Bergk.)

25. [43.]

ἵστη κατ' ἠχὴν κύματός τε κἀνέμου.

A töredékes hagyomány egészen biztos értelmezést nem enged. Én a következőképen képzelem a dolgot: A tengerszirt a szelektől korbácsolt habok ütköző pontja (προβλῆτι σκοπέλωι· τὸν δ' οὔ ποτε κύματα λείπει παντοίων ἀνέμων, ὅτ' ἂν ἔνθ' ἢ ἔνθα γένωνται· Hom B 396). Kétségbeesetten bátor hajós volt tehát, ki költőnk szerint ily szirtnél horgonyt vetett (ἵστη imperf.; a tárgy, νῆα, kihagyva, mint Hom. τ 188 στῆσε δ' ἐν Ἀμυτσῶι, v. ö. Hom. η 4 στῆσεν ἄρ ἐν προθύροισι, hol ἡμιόνους egészitendő ki; Passow ἐλαύνω hasonló «elliptikus» használatát hasonlitja hozzá. Az igei cselekvés tárgya a helyzetből kiegészitendő, v. ö. a kisebb közösségek nyelvének takarékosságáról a 31. fr.-hoz mondottakat. — ἠχή] csak A.-nál előforduló s a sort a lexikographusok számára megmentő ionismus, melyet az általános psilosis következtében megtompult fülű etymologikusok ἠχή alakban is adnak s magyaráznak, mely pedig egyszerűen ἀκή ion alakja, ἀκμή synonymája = *él*, lat. *acies*. A szirt szélén felcsapó veszélyes hullámtorlás (κῦμά τε καὶ ἄνεμος hendiadysben szerkesztve ugyanaz, mi a fenti homerosi κύματα ἀνέμων) már csak külsőleg is ugyanazt a képzetet keltette a költőben, a mely a sarlóformájú borotva (ξυρόν) élét közmondásossá tette a bizonytalan, kritikus helyzet jelölésére (ἐπὶ ξυροῦ ἵστασθαι Hom. K 173, Herod. VI. 11. stb.

26. [45.]

τριαιναν ἐσθλὸς καὶ κυβερνήτης σοφός

Nyilván Poseidonról van szó. Ő az, ki felkorbácsolja a habokat háromágú szigonyával (*τριαιναν ἐσθλός* = τριαίνης ταμίας, a hogy Arist. Nub. 566 nevezi a tenger urát; az isten-jelző helyes olvasását a Bergk-féle ἐσθλήν helyett Ammon. [olim «Hermeas»] in Porphyr. Isagog. prooem. p. 9. 11 ed. Busse [Comment. in Aristot. IV. 3] adja). De egyszersmind ugyancsak Poseidon az, ki mint Ἀσφάλειος biztos útat nyujt a hajósoknak, tehát *κυβερνήτης σοφός*. A σοφός szó eredeti «ügyes, ravasz» értelmét illetöleg — ἐκεῖνοι σοφὸν ὠνόμαζον τὴν ἡντινοῦν ἐπιόντα τέχνην Ammon. id. h. — l. Hom. *O* 412 (σοφίῃ), Aisch. Hiket. 770., Pind. Nem. VII. 117, Pyth. III. 113 és Stein Herod. I. 60. 15-höz: e jelentés az emberi szellem differenciálódás nélküli állapotának emléke. Mint jó kormányost, Poseidont a kilikiai Aigaiban együtt tisztelték Ἀφροδίτη Εὐπλοία-val (C. Iuscr. Gr. 4443) — ily jellemű kultuszát A. az ægæi tenger sok helyén láthatta a révekben — s ugyanúgy szerepel az isten az apokryph dalban, melyben a mesebeli Arion köszönetet mond neki a Tainaron fokán való megmeneküléseért.

27. [46.]

φηλῆτα, νύκτωρ περὶ πόλιν πωλεύμενε

Szidalomsorozat része, a milyenekben A. bizonyára bővelkedett (pl. Bergk 185. fr. és v. ö. a 2. fr.-hoz mondottakat) «Te tolvaj, éjjeli csavargó!» — *φηλῆτα*] φηλήτης vocativusa, melyet Fick állitott helyre. A szóról Orion, Etym. Gud. [innen Etym. Sorbon.], Etym. Magn. és Philemon (valamennyi s. v. φηλήτης) beszél, κλέπτης-nek magyarázva s néha φιλήτης-nek irva. Elöször Hesiodosnál fordul elő (Erga 375, hol néhány melléktraditio φιλήτης-t ad), valamint Hom. Hymn. in Mercur. 66. és 446. — Az eposban mindig úgy jelennek meg a rablók, mint

az éj lovagjai (Hymn. in Mercur. 66. is igy: οἷά τε φῶτες φηλῆται διέπουσι μελαίνης νυκτὸς ἐν ὥρῃ), úgy hogy *νύκτωρ* (egyike a kevés rag nélküli locativusnak, minő pl. αἰέν [αἰών-hoz]) úgyszólván pleonastikus kitétel a «csavargó rabló» mellett. Pleonastikussá tette a modern világitási technikától érintetlen ókori éjnek gaztettekre csábító sötétsége (l. Dittenberger, Syll[2] helyeit, index s. v. νύκτωρ). Ép ezért νύκτωρ-ban gyakran már magában is van valami lealázó nuance s igy pl. Soph. Ai. 47 (νύκτωρ ἐφ' ὑμᾶς δόλιος ὁρμᾶται μόνος: Aiasról) nemcsak a δόλιος szó, hanem νύκτωρ is jelzi az azelött öszinte és nyilt szellemű hős erkölcsi devalvatióját. — A mi a metrumot illeti, a 3. láb spondeusának dactylussá való felbontását ezen kivül még a következő helyeken találjuk: 34. fr., hol ugyancsak a 3. láb, 2. fr. 2. sor, hol az első láb van feloldva. Egyéb feloldások a trimeterben: 7. 3-ban a második, 101 B.-ben a negyedik láb iambusa helyett van tritrachys, v. ö. Dettmer, de arte metr. Archil., dissert. Hildesheim, 1900. p. 102).

28. [47.]

ἀλλ' ἀπερρώγασί μοι
μύκεω τένοντες.

A töredék A.-i származása a traditióban kétes (Cram. Anecd. Ox. III. 231. 5 Antilochosnak tulajdonitja, kinek nevével a ligaturákkal iró grammatikus-irodalom gyakran felcserélte költönk nevét), de a hang és a tartalom Choiroboskos (in Theodos. Canon. I p. 158. 10. Hilgard) hagyományát támogatja, mely A.-t mondja a szerzőnek.

μυκής] = *gomba*, itt — Choiroboskos szerint — népiesen plastikus metaphoraval τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου. A szót A. ἐπισυλλάβως ἔκλινεν, azaz az elvárt μύκητος helyett a genitivust ugyanannyi szótagúnak adja, a hányból a nominativus áll. Ez a declinatióbeli különösség megőrizte a fragmentumot s Choiroboskos hasonló heteroklisiseket is összegyűjt, melyek az ión dialektus jellemző symptomái (ugyanigy 29. fr. Ἄρεω az Ἄρητος egyenértékeképen. E nyelvjelenségről l. Wilamowitz, Satzungen einer Miles. Sänger-

gilde 3. l.). — A τένοντες [=*nervi*] μόκεω kifejezésben ugyanaz a physiologiai felfogás rejlik, melyet Horatius vall: *in indomito constantior inguine nervus* Epod. 12. 19 (v. ö. még A. 138. fr. B ἶνας μεδέων). Az egész fragmentum az αἰδοῖον ἀνθρώπου «megtört» inairól szólva (*ἀπερρώγασι*, v. ö. *térdei megtörtek* Toldi Sz. VI. 71) valószínűleg abban a kapcsolatban állt, melyben a horatiusi helyet látjuk (a horatiusi párhuzam szintén a töredéknek A.-tól való származtatása mellett szól). Valamely szerelmi mesterkedés drastikus visszautasításának (*ἀλλά*) részét mentette meg az ártatlan grammatikus hagyomány: «Minden fogásod hiábavaló, nem találsz módot, melytől *magis nervi rigent* [Hor. Epod. 8. 17]». — A. obscœnitásainak egyik psychikai rugóját a 53. fr. jegyz. próbáltam megállapitani.

29. [48.]

παῖδ' Ἄρεω μιαιφόνου

Az Ἄρεω heteroklitikus genitivusról l. 28. fr. μόκεω jegyzetét. Ἄρεσ- mellett két heteroklitikus töve van a szónak: Ἀρητ- és Ἀρη-. — Ἄρεω az utóbbiból való: *Ἄρηο > Ἄρεω. — Hogy Ares mely fiáról van szó, az teljesen czéltalan kérdés. Kyknos — kire némelyek gondolnak — ép úgy lehet, mint Hyllos vagy Eucres. Talán nem is szó szerinti értelemben veendő a kifejezés (v. ö. Makar. Paroem. IV. 31 = Suid. v. Ἀρειοπαγίτης: Ἄρεως νεοττὸς καὶ Ἄρεως παιδίον ἐπὶ τῶν θρασυτάτων); az eposban υἱὸς Ἄρεως (*B* 512, *I* 82, v. ö. N 519, Ω 474) a. m. «hadfi» s ugyanilyen képpel «a harcz fia» Vörösmarty, κλάδος Εὐαλίου Ibykos 29. fr. — μιαιφόνος], mely az Eustathiosnál hagyományozott μιηφόνος-ból helyreállitandó, már Homerosnál is jelzője Aresnek (E 31 Ἄρες, Ἄρες, βροτολοιγέ, μιαιφόνε, τειχεσιπλῆτα). Az öldöklő harczi dæmon attributuma ez, melyből utóbb az a képzet származik, hogy Ares általában a gyilkolásnak, a vérengzésnek, nemcsak a harczi pusztitásnak istene (Ἄρης ἡ λύσσα, ἡ μανία schol. Soph. Ai. 706).

30. [38].

προὔθηκε παισὶ δεῖπνον αἰηνὲς φέρων

αἰηνὲς] = *siralmas;* korán kiveszett s meg nem értett szó, valószinűleg αἰαῖ-ból képezve. Hasonló képzésű: πρηνής, σαφηνής. A régiek hol igy magyarázták, hol αἰεί-ből származtatták, mely származtatás olyan helyekre hivatkozhatott, mint Pind. Isthm. I. 49, Aisch. Eumen. 562, 662 (v. ö. Kaibel, Elektra-komment. 153. s k. l.). — προὔθηκε φέρων]: az ilyen pleonastikus participiumok, mint ἄγων, ἐλθών, ἰών, φέρων stb. Homeros óta az eseményeket vagy állapotokat minden vonatkozásukban szemlélő élénk görög képzeletből fakadnak (persze, hogy hol szünik meg a lelki szemlélet s hol kezdődik a hagyományos kifejezésmód és a routine, azt nehéz megmondani). E φράσεως ἕνεκα álló participium kellő világitásba helyzése Vahlen érdeme (Opusc. Acad. I. 82). Szabad syntaktikai szerkezetükre a 13. fr. ad példát.

E sort Schneidewin (Beitr. z. Krit. d. Poet. Lyr. Graec., 96. l.) igen plausibilisan a róka és a sas meséjébe utalja, melyet a 86. skk. fr. (Bergk) adott. Igy tehát e sor tulajdonképen az epodusok közé tartozik.

31. [39.]

βοῦς ἐστὶν ἡμῖν ἐργάτης ἐν οἰκίῃ
κορωνός, ἔργων ἴδρις, οὐδ' ἀρόγος ποτε

ἡμῖν]. A családi nyelvnek (*sermo familiaris*), mint minden szűkebb körű közösség nyelvének, sajátja, hogy egyes képzeteket, melyek a közös tudat középpontjában állnak, nem is kell megneveznie: a rájuk való vonatkoztatást a közösség minden tagja amúgy is elvégzi. A paraszt pl. «anyjuk»-nak nevezi a feleségét, mert a gyermekeire gondol (egyéb ilynemü viszonylatokról M. Nyelvőr 1906: 218. szóltam). A legközönségesebb faja e jelenségnek az, mikor a beszélő a többes első személylyel nem azt a kapcsolatot jelzi, mely őt a megszólitottal vagy a hallgatójával összefűzi, hanem azt, mely az övéihez, családjához köti.

Mint itt ἡμῖν ἐν οἰκίῃ, úgy Hom. α 397 οἴκοιο ἡμετέροιο, β 60 ἡμεῖς οὐ νό τι τοῖοι ἀμυνέμεν stb. Az uralkodók plur. majest.-a is innen származik. — ἐργάτης] = *munkás;* a szó itt fordul elő először, hogy azután az ión.-attik. irodalomban általánossá legyen. A ἱππότης, δημότης, τοξότης stb. mintájára ἐργότης-t várna az ember: a vocalismust valószínűleg ἐργάζομαι α-jának analogiája alakította (Solmsen, Glotta I. [1907] 77. l. jegyz.). — κορωνός] = *görbe szarvú* is paros-thasosi provincialismus, κορωνίς mellékalakja, melyet Etym. Magn. s. v. rosszul magyaráz γαυροσνak. — Az ökör «a házban» *(ἐν οἰκίῃ)* tartózkodik. Ellentétben a külön majorsággal rendelkező nemesi udvarházzal, mely az aristokratikus légkörű eposban megjelenik, itt egy kis parasztház nyílik meg előttünk (v. ö. 22. fr.): az udvaron ólak, istállók, mint az eposban Eumaios, az «isteni kondás» lakában. Az ősi állapot ez, melyből a 173. æsopusi mese fakadt *(ἵππος καὶ βοῦς καὶ κύων ἦλθον εἰς ἀνθρώπου τινος οἰκίαν. ὁ δὲ δεξάμενος αὐτοὺς καὶ πῦρ ἀνάψας ἔθαλψε)* s melyet a differenciálódás nélküli parasztélet természetesen mindvégig megtart. — «Van egy ökrünk» — így kezdte A. egy meséjét, hogy az elmondandó történetnek, melynek morálját alkalmazni akarta, egyéni szint és hiteles jelleget adjon. A generalizáló hajlamú æsopusi mesestilustól eltérően a subjectiv költő nem «az ökör»-ről beszél, hanem az ő saját ökre élményeként mondja el a maga meséjét. A τερατολόγος-ok is hasonló módon adtak egyéni és ezzel egyszersmind bizalmat keltő jelleget elbeszélésüknek az által, hogy a maguk phantasiájuk termékét mint személyes élményüket adták elő.

A. talán kész, hagyományozott mesemotivumot színezett ily módon. Az ökör dolgos voltának hangsúlyozott kiemeléséből *(ἐργάτης οὐδ' ἀργός ποτε* — a hogy Peppmüller, Berl. Phil. Woch. 1892 : 1607 az Etym. Gen. v. κορωνός hagyományát, οὐδ' ἄρ, kiegészítette — a fogalom erősebb hangsúlyozása céljából az ellentétének tagadását is tartalmazza, v. ö. Hom. Γ 59 = Z 333 ἐπεί με κατ' αἶσαν ἐνείκεσας οὐδ' ὑπὲρ αἶσαν, φ 265 μυθήσομαι οὐδ' ἐπικεύσω, azóta *passim)* azt lehetne következtetni, hogy talán a 113. æsopusi mesében leszegezett történet-félét mondott el.

32. [51.]

ἔα Πάρον
καὶ σῦκα κεῖνα καὶ θαλάσσιον βίον.

«Videtur hoc fragmentum pars esse carminis, quo vel se ipse vel alios poeta hortatus est ad relinquendam Parum et in Thasum emigrandum» Liebel, Archil. reliqu.[2] 82. l. — Crusius A.-t. e hely alapján «fügenagykereskedő»-nek (συκέμπορος) tekinti (Anal. ad paræmiogr. Græc. p. 138), kit valaki üzlete megszüntetésére buzdít. Azt hiszem, ez túlságosan merész következtetés. Egyrészt a megszólító és megszólított személyéről nem ad biztosat a töredék, másrészt «azok a fügék» *(κεῖνα = ista)* valószínűleg a szegényes táplálkozásra céloznak. A füge u. i. nagy olcsósága következtében (Rómában 250. Kr. e. 1 congius=9.82 kg. aszalt füge 1 as = 9 fillérbe került: Plin. XVIII. 17; egyéb adatok Pauly-W. s. v. *Feige*) a legszegényebb nép tápláléka volt (állatokat is etettek vele), úgy, hogy συκοτραγίδης a «Sanyarú Vendelek» ismert gúnynevévé lett, melyet A. is használt (Eustath., Odyss. 1828. 11 = Berck 194. fr.; v. ö. az Eustathiosnál felsorolt egyéb kifejezéseket, melyek az étkezés jelölésével társadalmi meghatározást adnak). A felszólítás tehát valószínűleg a nyomorúságos életmód megváltoztatására vonatkozik. — A szegényes táplálkozás kiegészítője azután a keserves *θαλάσσιος βίος*, melynek ezer baját Euripides Stheneboiajában oly meghatóan panaszolták a halászok (Athen. Á. 421 f. = 672. fr.). Gyomlay Gy. figyelmeztet rá, hogy (szemben a köznapi — Arany Jánostól is támogatott — felfogással) a tenger már a homerosi görögnek is inkább ellensége, mint barátja.

33. [62.]

ἔρξω . . . . .
ἐτήτυμον γὰρ ξυνὸς ἀνθρώποις Ἄρης.

A lacunát Hiller ismerte fel. A költőnek a maga jövendő cselekedetére vonatkozó, valószínűleg fatalismussal megnyugvó kijelentése *(ἔρξω* : ἔρδω futuruma) elveszett: e kijelentést az öreg Homeros szavaira (Σ 309 ξυνὸς Ἐνυάλιος, καί τε κτανέοντα κατέκτα) való hivatkozással támogatta. «Hiszen Ares igazán (ἐτήτυμον he-

lyett Attikában inkább ὄντως-t mondtak ilyenkor) olyan, milyennek Homeros mondja, t. i. *ξυνάς*». Vagyis mindenki úgyis megkapja töle a részét, tehát nincs mit aggodalmaskodnunk! *Ez az első utalás a görög irodalomban* (Bahntje, quæst. Archil. dissert. [1904] 49). Költőnknek jól esik a tekintély érvényét igénybe venni: az általánosan elismert nagy epikus szerencsés szavának helybenhagyása felmenti őt a további magyarázattól. Az utalás, idézés az emberi szellem öntudatlan œkonomiájának működése (v. ö. R. M. Meyer, D. Stilistik 135. l.).

34. [67.]

σὺ γὰρ δὴ περὶ φίλων ἀπάγχεαι.

Arist. Politik. VII. 6. 3-ból tudjuk, hogy a költő e szavakban saját szivéhez beszél (mint a 48. fr.-ban), még pedig barátjainak vele szemben való méltatlan bánásmódján kesereg (πρὸς γὰρ τοὺς συνήθεις καὶ φίλους ὁ θυμὸς αἴρεται μᾶλλον ἢ πρὸς τοὺς ἀγνώτας ὀλιγωρεῖσθαι νομίσας). Ilyképen e sort nem szabad a 48 fr.-mal kapcsolatba hozni, melyben az ellenségek támadásai ellen inti a költő kitartásra a szivét. A metrum, melyet az értelmetlen οὐ helyett Schneidertől ajánlott *σύ* rende hozott, nyilván a trimeterek közé sorolást javalja (a vers 3. lábának feloldásával [δὴ περί] v. ö. 27. fr. νύκτωρ περί).

ἀπάγχεσθαι = πνίγεσθαι, mindazt az érzelmi affectust jelentheti, mely az embert *fojtogatja*, melytől eláll a lélekzete (v. ö. οἰδαλέους πνεύμονας 76. fr.). Itt Aristoteles paraphrasisából érthetőleg a. m. *dühösködni*, mint Arist. Nub. 988, Vesp. 686, v. ö. *dühödött harag-átok és iszonyú kétségbeesések közt csuklodozván* Faludi Nem. assz. 167 (id. Nyt. Szótár) továbbá ἀγχόνη (= hurok) a *düh* értelmében. — Az érzést ilyképen a maga physiologiai hatása fejezi ki. (A. nyelvezetének e jellegéről v. ö. Egy. Phil. Közl. 1904. 383. jegyz.); az affectust előidéző ok pedig helyként van felfogva, melyet az érzés körülfog. A περί gyakran áll így (pl. ἄχος περί τ' αὐτοῦ καὶ περὶ πάντων Hom. Φ 219); a képzetet illusztrálja: «*gondolatim* mostan mulatozva *járnak* csekély *gazdasága körül* éd's apámnak». Kissé eltolódott értelemben használtatik a 76. fr. 4. sorában ἀμφί az érzés jelölésére, mely a testi elváltozást okozza.

TETPAMETPA.

35. [50.]

⟨ὦ⟩ λιπερνῆτες πολῖται τἀμὰ δὴ ξυνίετε ῥήματα.

A. versben adta elő a maga demegoriáját — s mintha már hallanók a versben azt az ünnepélyesen pathetikus hangot, mely a demokratia népgyülésein lesz majd uralkodóvá. Egyáltalán ez és a következő fragmentum szép példája annak az irodalmi evolutio-beli ténynek, hogy az irodalmi életerővel biró, közöltetésre megérett új gondolat vagy érzelem nem lép fel rögtön teljesen rászabott formában, hanem előbb azt kapja magára, melyet épen talál, hogy azután a maga letkűzdelmében e formát magához idomítsa, a maga rendeltetése szerint alakítsa, *műfajjá* tegye. A politikai tanács formája A.-nál az ő kedvencz γένος ῥυθμικόν-a, a διπλάσιον. Solonnál az elegikus distichon, szóval a más rendeltetésű, de kényelmes, mert készen levő formák; csak idővel tágul, szűkül, alkalmazkodik, idomul e forma a ma egyedül lehetségesnek látszó rhetorikai beszéddé. Mert — bármily paradoxnak is tetszik első tekintetre — a szónoklatot mint *irodalmi műfajt* (a túlzott «prózai rhythmus» tanának kellő értékére való leszállítása után is) oly erős történeti szálak fűzik a költészethez, hogy megértése ebből a kiinduló pontból sokkal könnyebb, mint a közönséges, mindennapi beszéd prózájából kiinduló megközelítése.

Ép a demokratiával való kapcsolatuk s szervedélyességük teszi e szavakat alkalmasakká arra, hogy az atheni komœdia a maga parodiájának tárgyává tegye őket: Aristoph. Pax 663. Hermes szavaihoz (ὦ σοφώτατοι γεωργοί τἀμὰ δὴ ξυνίετε ῥήματα) a scholiasta megjegyzi: ἔστι πρὸς τὰ Ἀρχιλόχου· ⟨ὦ⟩ λιπερνῆτες κτλ., πρὸς ταῦτα καὶ Κρατῖνος ἐν Πυτίνῃ πεποίηκεν· ὦ λιπερνῆτες πολῖται τἀμὰ δὴ ξυνίετε (a schol.-nak Rutherford-féle szövegalakításában), v. ö. továbbá Eupolis Com. Mein. II. p. 546

ἀλλ' ἀκούετ' ὦ θεαταί τἀμὰ καὶ ξυνίετε ῥήματα. — ὦ] a pathetikus beszéd indulatszava (v. ö. Scott, Amer. Journ. of Philol. XXVI. 32; l. még 76, 6. fr.), mely töredékünk hagyományozásában kimaradt s csak a parodiákból volt rekonstruálható. — λιπερνῆτης], melynek λιπερνῆτες a heterokl. többese, sok fejtörést okozott a lexikographusoknak. Azt hiszem, ez Etym. Magn. (s. v.) értelmezése (παρὰ τὸ λείπεσθαι ἐρνέων, ὅ ἐστι φυτῶν) az egyetlen, melyet érdemes komolyan vennünk és az antik etymologiák kalandos voltára való tekintettel módszertelennek kell mondanunk pl. Wageningen eljárását (Sylloge quam Conto obtulerunt p. 140), mellyel Aristoxenos etymologiájából (ἀπὸ τοῦ τῆς ἁλὸς διαπιπράσκειν καὶ ζῆν: idézve Etym. Magn.) azt következtette, hogy Aristoxenos ὠλιπερνῆτες (= ὦ ἁλιπερνῆτες) szövegalakulásból indult ki («ἁλιπερνῆτες *qui merces mare transportare* [πέρνημι] *solent*»), melyet tehát vissza kell állítanunk. A szó «ágról szakadt»-at jelent (ἔρνος = ág) s azt a társadalmi osztályt szólítja meg, mely A. költészetének szinte kizárólagos milieuje és ihletője. — A megszólítás után az előadás nem tartott pausát, tehát a vocativus után nem szabad vesszőt tennünk (l. 48. 1. jegyz.) — δή] = *végre hát:* a költő már rég vár az alkalomra, hogy szólhasson. A. rögtönöz vagy legalább is a rögtönzés fictiójával lép fel, miként a szónokok teszik. Az egész megszólítás itt még nem sablón, mivé a politikai szónoklat történetében lesz, hanem a zavargó, lármázó tömegbe eröteljesen beleharsogott «szót kérés». S érdekes, hogy mikor körülzúgja a szenvedélyek moraja, mikor a létérdekükért küzdő proletároknak beszél, akkor is Homeros vibrál a költő lelkében: az élő ión beszéd σὺν-je helyett ξὺν-t mond, mert Homeros is ξυνίημι-t mondott.

36. [53.]

μηδ' ὁ Ταντάλου λίθος
τῆσδ' ὑπὲρ νήσου κρεμάσθω.

Az összefüggés, melyben Plutarchos e fr.-ot idézi (Præcept. ger. reipubl. c. 6. p. 803*a*. *δέχεται δ' ὁ πολιτικὸς λόγος δικανικοῦ μᾶλλον καὶ γνωμολογίας καὶ ἱστορίας καὶ μύθους καὶ μεταφοράς . . . . ὡς . . . . καὶ Ἀ. μηδ' κτλ.*), mutatja, hogy a költemény, melyből e másfél vers való, politikai tanácsot adott (ezért helyeztem e fr.-ot az «ágról szakadt polgárok»-hoz intézett szavak után; mindkét passzus a piaczon hangzott el először). Az állandóan fenyegető vészt, melyet elháritandónak mondott a költő, Tantalos kövének nevezte s ilyképen az Odysseia által (Λ 582) szentesitett versióval szemben (a vulgaris «tantalusi kinok») Tantalos bűnhődésének egy másik versióját hozta a népies mythosok homályából az irodalom fényébe. A zsoldos katonák, matrózok, halászok, a λέσχη-k s a korcsmák vendégei, kik A. rendes környezetét alkották, nem csak életfelfogásukban és életmódukban nem álltak «homerosi» alapon, hanem mondáik, meséik is sokszor eltértek a homerosi eposokban leszegezett képzet-anyagtól. Az a versio, melyet Tantalos bűnhődéséről meséltek e körökben költőnknek s mely szerint a büntetést egy állandóan lezuhanni készülő szikla képviselte, A. után igen gyakran megjelenik a költészetben és képzőművészetben egyaránt (valamennyi helyet összegyűjtötte Frazer, Pausan. X, 31, 12-höz). Megjegyzendő még, hogy ἐπικρέμασθαι (*ὑπερκρέμασθαι*), *impendere* s hasonlók a *fenyegető veszélynek* annyira elterjedt nyelvi kifejezései, hogy a Tantalost fenyegető szikla képzetének keletkezését igazán nem szabad oly secondaire jellegűnek hinnünk, mint újabban (Rev. arch. 1903. 182. kk.) S. Reinach tette, ki a lezuhanni készülő szikla képzetét a Sipylos hegycsúcstól fenyegetett Tantalis városa topographiájából származtatja. Ha valamely mythologiai motivumban jelentkező képzet más, független területen is megjelenik, nincs jogunk e képzetet a motivum magyarázatából kirekesztenünk s más megfejtést keresnünk.

37. [52.]

ὡς Πανελλήνων ὀϊζὺς ἐς Θάσον συνέδραμεν

A költő elégedetlen új hazájával, hová καταλιπὼν Πάρον διὰ πενίαν καὶ ἀπορίαν ἦλθεν (Aelian. V. Hist. X. 13 Kritiasból id.). Elégedetlenségében minden rossznak tünik fel neki — «a világ csak hangulat». Egyszer valami tengeri úton közeledve

a szigethez, szamárháthoz találta hasonlónak (1. fr.), most meg úgy érzi, hogy széles Görögországból mindaz a nyomorúság, melyet az emberek átkozva üznek maguktól, Thasosban adott egymásnak találkozót («háromszor is nyomorúságos»-nak, τριστόζυρος, nevezte egyszer Thasost, BERGK, 129. fr.) — *Πανελλήνων*: az olyan vidékeken, mint a messze, északi Thasosban a mindenféle skytha, thrák, phryg barbárokkal való érintkezés (v. ö. a 16. fr. excursusát) erősen nevelte a görög nemzeti érzést. Nem sokkal A. jelen sorának megírása előtt ebben az érzésben fogant a Κατάλογος azon rendeltetéssel, hogy Homeros Iliasába toldassék vagy talán Homeros eredeti, rövidebb katalogusa vele kiegészittessék s igy «a mondattörténet legkiemelkedőbb tettét, a trójai háborút panhellén vállalattá tegye» (PÖHLMANN, Gr. Gesch.[2] 40. l.). E közös nemzeti érzés exponensévé az érzéssel együtt kialakult a Πανέλλην név, mely a hagyományban itt fordul elő először, de — mint Crusius PAULY W. II. 499 mondja — talán valami megelőző genealogikus költészetből ered.

Hogy ez az elégedetlenség nem volt *tisztán* lyrai hangulat, azt pl. Hippokrates orvosi naplójából (Ἐπιδήμια) tanulhatjuk, hol feltűnő sokat szerepel a Thasosban előforduló láz. Ez utóbbinak okai (FRIEDRICH, Athen. Mitt. 1908: 230 szerint): «die Miasmen, die aus dem weiten, sumpfigen Schwemmlande des Nestos vom Winde herübergetragen werden».

38. [54.]

Γλαῦκ' ὅρα, βαθὺς γὰρ ἤδη κύμασι ταράσσεται
πόντος, ἀμφὶ δ' ἄκρα Γυραῖ' ὀρθὸν ἵσταται νέφος,
σῆμα χειμῶνος· κιχάνει δ' ἐξ ἀελπτίης φόβος.

A költő Glaukoshoz, Leptines fiához, vészben-viharban jó barátjához szól, ki az ő költeményeiben való említtetése következtében Demeas parosi lokál-krónikájában is szerepel (HILLER, Inscr. Gr. XII, 5, 115. l.), kihez A. a 48. és 51. fr. szép szavait intézte s kit néha gyengéd gúnynyal is tudott illetni (56. fr.). Így beszélt hozzá a Demeas-emléknek 65. fr.-beli helyreállithatatlan szavaiban is.

A tengeren van a két jó barát s a sokat tapasztalt költő, ki már többször figyelmeztette társát a közelgő viharra, most végre (*ἤδη*) kétségtelen vészjeleket lát (az allegorikus magyarázat, melyben e helynek része volt [Alleg. Hom. c. 5], szót sem érdemel). — *ὅρα* ion psilosissal = *ὅρα* a. m. *nézd csak!* (a *Γλαῦκ'* hagyományon változtatni nincs okunk, de persze a psilosist ennek alapján *mindenütt* kirószakolni túlzott következetesség lenne, mely a beszédben működő ösztönszerűség psychikumát logikával akarná helyettesiteni). Az attikai conversatióban idegesebb figyelmeztetés járta: ὁρᾶις; (= lám?) vagy οὐχ ὁρᾶις; — a gúny affektusában egyszer A. is használja a kötekedve kérdő ὁρᾶις-t (87. fr. BERGK). — Az indulatszó-jellegű ὅρα után a *γὰρ* ép oly szerepű, mint φέρε után (a helyek VAHLEN, Opusc. Acad. II, 443); nem az indulatszóban rejlő cselekvésnek (ὁρᾶν φέρειν), hanem a felszólitásban rejlő s gestusban vagy arczkifejezésben nyilvánuló érzelmi momentumnak (teszem fel: «nyugtalan vagyok», vagy «nehezen várok») adja a magyarázatát. Nem egészen megfelelő tehát véleményem szerint az, a mit WILAMOWITZ mond, Herakl.[2] II, 57. l.: «In Wahrheit begründet es nichts, als dass der Betreffende angeredet wird». A γὰρ ilynemű használata ép úgy mint sok görög nyelvjelenség csak a déli nép temperamentumának élénkségéből, associatióinak és beszédének gyorsaságából s heves taglejtéséből magyarázható. (V. ö. lat. *nam*: «häufig um einen Gedanken anzufügen, durch welchen der Redende die Art seiner Darstellung rechtfertigen will». GEORGES.)

A kitörőfélben levő vihar most még csak a tenger *mélyén* dúl (a vezető helyre tett *βαθύς* nem lomha *epitheton ornans*) s csak a hullámok morajló háborgása érezteti a közeledő vészt (σῆμα δέ τοι ἀνέμοιο καὶ οἰδανέουσα θαλάσσα Arat. 969). — *κύμασιν ταράσσεται πόντος*]-ban az a nyelvi gondolkodás, mely a σῆμα καθ' ὅλον καὶ μέρος-t teremtette, vagyis a mely az egészt és a kiemelkedő részt külön-külön szemléli, a locativus (κύμασιν) helyett úgynevezett *acc. respect*-t is mondhatott volna (ταράσσομαι φρένας Soph. Ant. 1095). A locativus azt fejezi ki, hogy a szemlélt esemény *különösen* hol érvényesül s leginkább hol konstatálható, ellenben az «acc. resp.» abból indulna ki, hogy a vihar ταράσσει πόντον [καὶ] κύματα. — De nemcsak a tenger

háborgása sejtet bajt, hanem a felhő is tornyosul *(ὄρθον ἵσταται)* a Mikonos közelében levő Γυραί nevű szírt vidékén (v. ö. róla Eustath. Hom. 1507, 7, Hesych. s. v.). — *ἄκρα Γυραῖα* — a helyes olvasást Ludwich találta meg, Aristarchs Homer. Textkrit. II. 653 — a földrajzi név appositiv genetivusa (ἄκρα Γυρῶν) helyett a belőle képzett melléknevet adja. A.-ban ez Homerosból tanult æolismus (γ 507 Γυραίῃ πέτρῃ, ezenkivül gen. possess. helyett νῆ' Ἀγαμεμνονέην stb.), mely azonban nem a dialektusokra bomlás után keletkezett, hanem a görög nyelv különéleténél régebbi (a szlávval is közös) állapotnak a többi dialektusban kiveszett maradványa (Solmsen, Berl. Phil. Wochenschr. 1904: 1000).

Csak mint σῆμα χειμῶνος-t adja költőnk a természet képét. Hetedik századbeli költő csak akkor veszi észre a természetet, mikor czélszerűségi ösztöne kiolvas belőle valamit; a természet mint önálló költői motivum nem létezik az ő számára («das reflektierte Naturgefühl, wie es Platon zuerst ankündigt und der Hellenismus raffiniert ausbildet» Schwartz, Charakterköpfe[2] I, 101). Alkaios pl. leírhatja (34. fr.), hogy esik az eső, de csak azért, hogy megokolja, hogy rá kell rakni a tűzre s tüzes bort kell inni. A még mindig kelendő tudományos regék, melyek a mythologiai képzetek keletkezésének magyarázásában abból indulnak ki, hogy a kezdetleges ember szeretetteljesen elmélyedt a természet szemléletebe, az emberi szellem fejlődésének teljes félreismerésén alapulnak. A kezdetleges ember egoista, a kezdetleges költészet anthropocentrikus. — *κιχάνει* α-ja, mely a tragikusokban rövid, itt Homeros mintájára hosszú. — *ἀελπτίῃ* szokatlan képzés, melyet a lexikographusok kiírtak (ἐξ ἀελπτίης· ἐξ ἀελπίστου Hesych.); de csak Pindaros vette át, ki A.-t nagyon szerette.

39. [55.]

καὶ νέους θάρσυνε, νίκης δ' ἐν θεοῖσι πείραια.

A kinek vmely dolog két vége *(πείραια)* a kezében van *(ἐν θεοῖσι* v. ö. ἐν δορί 70. fr.), az mintegy fonálon rángathatja az egészet, (v. ö. Hom. πείρατ' ἐφῆπται), eldöntheti jobbra vagy balra. Úgy a gondolat, mint az egész kifejezés epikus (νίκης

πείρατ' ἔχονται ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσιν). Ezt az epikusan ünnepélyes kifejezésmódot később Archestratos travestálja: a legjobb tintahalfajták maguk ἔχουσι τέρματα νίκης (34. fr. Brandt).

40. [57.]

τὸν κεραπλάστην ἄειδε Γλαῦκον.

Már Tydeus fia Diomedes gúnyolta Paris «hajszarvait» (A 385 κέραϊ ἀγλαέ, v. ö. Helbig, Epos 241). Azóta hosszú idő telt el. Paris földijeinek, a phrygek-lydeknek piperéje, fényüzése azóta már erősen elterjedt az iónok között is s a VII. században, az «antik rokoko» korában — mint az emlékeken látjuk — már a görögök közt is divattá lett a κέρας, a szorosan sodort s visszahajló hajfonadék, melyet kedves barátján, Glaukoson (v. ö. 38. fr.) A. epikus parodiáival készül gúnyolni. *ἄειδε* u. i. tréfás invocatio-féle és a tréfás szóösszetétel is *(κεραπλάστην* = κεραο-πλάστην = szarvalakító) az ünnepélyes epikus összetételek paródiája. A szó helyes alakját a hagyományozott κεροπλάστην helyett Bezzenberger állította helyre, Beitr. XIII. 173.

Minden reform-áramlat, mely időről-időre a görög irodalomban fellépett, legelőször a magasstilű írásból — telivér görög felfogás számára — elmaradhatatlan, pompázó szóalkotásokat kezdte ki. Csak a keret változik időnként. A kihaló eposnak (a VII. században), a tragœdiának (a komœdia részéről) és a szónoklatnak (a protestáló atticismus hadakozásában) egyaránt kijárt az ily irányú támadásból — hol az új szavak alkotásának polemikus czélzatú, példaadó elhagyása alakjában, hol parodistikus utánzás formájában. De természetesen a támadók sem kerülhették el a görög nyelv szellemétől feltételezett végzetet: úgyszólván mindegyikük maga is beleesett a vélt hibába, maga is új szóösszetételekkel gazdagította a görög szókincset. Különösen Aristophanesben mulatságos ezt megfigyelni.

41. [58.]

οὐ φιλέω μέγαν στρατηγὸν οὐδὲ διαπεπλιγμένον
οὐδὲ βοστρύχοισι γαῦρον οὐδ' ὑπεξυρημένον,
ἀλλά μοι σμικρός τις εἴη καὶ περὶ κνήμας ἰδεῖν
*ῥοικός, ἀσφαλέως βεβηκὼς ποσσί, *καρδίης *πλέως.*

Négysoros kis gúnyköltemény, melyet a symposion vidám hangulatában még a kigúnyolt στρατηγός is, kit komoly arczú, méltóságteljes úrnak kell képzelnünk, szívesen eltűrt.

A költő tudja, hogy δάκνουσι μᾶλλον οἱ διὰ τῶν εὐσχήμων ὀνειδίζοντες (Plut. quæst. conv. II, 1, 6), tehát a jó tulajdonságokat, melyeknek hőse hijában van, ártatlan arczczal nemcsak nélkülözhetőknek, hanem egyenesen elvetendőknek tünteti fel, a fogyatkozásokat ellenben, melyek gúnyját felkeltették, épen kívánatosaknak mondja. «Nem szeretem a magas στρατηγός-t» pecsze, mert az ő embere piczi (σμικρός). «Nem szeretem a feszes, katonás, lépést» (hogy a katonás járást kárhozatosnak tüntethesse fel, feszes, «terpeszkedő» lépésnek mondja: διαπεπλιγμένος [δια-πλίττω ból]; ez az a lépés, melyet HEINE gúnyol: *ging auf Stelzen, Schritte ellenweit*). Az ő embere nem tudja lépteit feszíteni, mert szegénynek X-lába van (ῥοικός), mely fogyatkozásért a költő gyors vigaszszal szolgál: «legalább biztosan megáll a lábán» (ἀσφαλέως βεβηκώς). Végül: «nem szeretem a fürteivel kaczkiáskodót (βοστρύχοισι γαῦρον), de meg a finoman lenyesett hajút sem» (ὑπεξυρημένον): ez tréfás részletezése annak, hogy «nem szeretem, ha a katonának haja van». Ezen aztán mindenki nagyot mulatott, mert mindenki úgy tudta, hogy a hajban rejlik a vitéz katona ereje s azonfelül a haj az emberi szépség egyik legfontosabb tényezője volt az ő szemükben (v. ö. a 12. fr. jegyzetét): olyan emberek, kiknél καλὸς νομίζεται, ἢν πού τις φαλακρὸς καὶ ἄκομος ᾖ és a kik κομῆται καὶ μισάττονται. Lukianos phantasiája szerint is csak — a holdban vannak (Ver. narrat. I, 23 Nil.). A gúnyolódó költő furcsa kedvtelését már most csak az magyarázná, ha a következőkből hősünknek oly tulajdonságát olvashatnók ki, melyet a költő *gúnyból* tetszetősnek mond; vagyis azt várjuk, hogy «én csak a kopaszt szeretem». A traditió e helyett καὶ ἐπινοήμασιν δασύς-t (Dion) és καρδίης πλέως-t (Galen., Erotian.) ad. Ez nyilván hibás szöveg, mely nem palæographiailag magyarázandó, hanem olyképen, hogy a négy soros rövid költeményt félreértették, komolynak tekintették («nem adok semmit a külsőre» — így értelmezi Dio Chrysost. or. 33, 17, I. p. 302, 13 Arnim) s így a végén valami igazi jó tulajdonságot akartak említve látni, tehát erőszakosan változtatták. — Ez persze viszont magyarázatnak kissé erőszakos, de nézetem szerint a költeményt másként felfogni nem lehet. Mert annak a gondolatnak, hogy «nem bánom, ha akármilyen a külseje a katonának, csak bátor legyen», kétségtelenül igen bárgyú kifejezése az, hogy «nem szeretem a nagyot, a feszes léptűt, fürtöset vagy nyírt hajút: a katona apró legyen, X-lábú s csupa szív». Ilyet nem szabad A.-nak tulajdonítani. Javítást ugyan nem merek ajánlani a két csillagnak szövegünkből való eltávolítására, de úgy hiszem, hogy a javítás kb. τριχώματος κενός irányában keresendő.

42. [59.]

ἐπὶ γὰρ νεκρῶν πεσόντων, οὓς ἐμάρψαμεν ποσίν,
χίλιοι φονῆες ἐσμέν.

Plut. Galba c. 27-ből tudjuk e töredék értelmét. Kevesen estek csak el a menekülő ellenségből s e csekély eredményt most ezren tulajdonítják maguknak. (Ide vonatkozik a 66. fr. χιλίους γὰρ ἄν[δρας]?) — νεκρῶν]: a gondolat röpte gyorsabb lévén, mint a nyelv czammogása, a költő *hulláik eléséről* beszél, mert most, az öldöklés után holttestek fedik a csatatért; v. ö. *mint hulla a hulla* (Arany). — ἐμάρψαμεν ποσίν] = «utólértük lábbal»: a pleonastikus instrumentalis A.-ban epikus emlék (Φ 564, X 201). — φονῆες] sajátos parosi ragozásbeli vocalismus: Inscr. Gr. XII, 5, 2, 225 parosi feliraton Δωριῆς. — ἐσμέν]: míg máskor κεκλήσθαι áll az εἶναι helyett (l. a 6. fr.-beli κεκλήσομαι jegyzetét, itt a költő «*akarunk lenni, akarunk tekintetni*» helyett gúnyosan azt mondja, hogy «vagyunk». Hogy e közben az ἐμάρψαμεν alanya (a kik *tényleg* részesek voltunk

a kergetésben) kibővül azokkal, kik csak bitorolják a dicsőséget, az a nyelv eredendő gyarlóságából származik s sem a költő, sem a hallgató előtt nem vált tudatossá. V. ö. a 76. fr.-hoz a lélektani alany változásáról mondottakat.

43. [60.]

Ἐρξίη πῇ δηὖτ' ἄνολβος ἀθροΐζεται στρατός;

Ἐρξίης — a vocativus mint Ἀτρείδη, ὀφαγόρη — tényleges név: Ath. XIII, 561 *f* idéz egy Erxias nevű historikust s Herod. VI. 98 Dareios nevét Ἐρξίης névvel fordítja görögre. — *πῇ*] instrumentalis, melynek ép úgy mint egyéb instrumentalisoknak (ταύτῃ, λάθρῃ stb.) ι-vel való írása a dativusszal való összetévesztésen alapul (l. Crönert, Mem. Græc. Herc. 41), minek magyarázata azonban nem egyszerű helyesírási hibában, hanem a két eset synkretismusában keresendő. — *ἄνολβος* és *ἀθροΐζεται* itt lép be a görög irodalom szókincsébe.

44. [61.]

ἔλπομαι, πολλοὺς μὲν αὐτὸν Σείριος καταυανεῖ
ὀξὺς ἐλλάμπων.

ἔλπομαι] után ὡς-t várnánk, mert az alárendelő mondatszerkezethez szokott a nyelvérzékünk. De miként mi is mondhatjuk «remélem, sokat meg fog aszalni», úgy Hom. Σ 194 καὶ αὐτὸς ὄγ', ἔλπομαι, ἐνὶ πρώτοισιν ὁμιλεῖ, Hom. Hymn. in Dionys. 28 ἔλπομαι, ἢ Αἴγυπτον ἀφίξεται ἢ ὅγε Κύπρον, sőt még az attikista is bátran kérdezte: ὁρᾶις, ἵν' ἥκεις; A fejlett nyelv is megőrzi az eredeti mellérendelést hol mint rudimentumot, hol meg stíltani elvként. — *Σείριος*]. Módszeresen nem tehetünk egyebet, mint hogy Plutarchosnak (quæst. conviv. III, 10 p. 658 *b*) és Hesychiosnak (s. v. Σείριος) elhigyjük, hogy A. Σείριος-nak a Napot nevezte. Orph. Argon. 117 σείριος az Ἥλιος jelzője s Lykoph. 397 is (ἀκτὶς Σειρίου καταυανεῖ A. hatása alatt) így ér-

telmezhető. De Hesiodosban (Erga 417 σείριος ἀστήρ, 587 Σείριος, 609 Ὠαρίων καὶ Σείριος, Scutum 153, 397) sehol sem kell a *Nap* értelmet felvennünk; a szó itt a «caniculát» hozó «kutyacsillagzat»-ot jelenti. A szó etymologiailag a Σειρῆνες-szel függ össze (Wilamowitz, Timoth. 44. l.). A *rontás* alapértelméből indulván ki, megérthetjük, hogy a perzselő Napnak és a kánikulát hozó csillagzatnak egyaránt lehet e szó a jelzője vagy neve, sőt Timoth. Pers. 192 Dareiosszal σείριαι νᾶες-nek neveztetheti a hellén hajókat, melyek hadseregét tönkre teszik. — A szúró napsugár (*ὀξύς*, v. ö. Hom. P 371 αὐγὴ ἠελίου ὀξεῖα, Hes. Erga 412 μένος ὀξέος ἠελίοιο) elperzseli azt, mire rásüt. *ἐλλάμπω*]-ban az ἐν mint igekötő még azon a fejlődési fokon mutatkozik, melyen a lat. *in*-nel egyenlően *hova?* kérdésre is felelhet (= *rá*), míg præpositiós használatban ezt az értelmet az ion-attikai nyelvterületen εἰς ἐς (< ἐνς) vette át (l. Brugmann Gr. Gr.[3] 438.)

Emberekről van szó?

45. [64.]

οὐ γὰρ ἐσθλὰ καυθανοῦσι κερτομεῖν ἐπ' ἀνδράσιν.

ἐσθλά] = *szép dolog.* A plur. neutr. ilyenkor tulajdonképen abstract értelmű sing. fem. főnév (J. Schmidt, Plural 32; Brugmann, Grundr. II, 44); a két typus azonosságának felismerésére újabb nyelvtudományunk egyik legszebb eredménye. — A halott lelke az emberek között jár. Meghallja tehát, ha rosszat mondanak róla s ez fáj neki s esetleg bosszút is állhat a sértésért (Rohde, Psyche 345). Ezért már Homeros szerint is οὐχ ὁσίη κταμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχετάασθαι (χ 412). Ezt a daimoni hitben gyökerező köztudatot foglalta Solon törvénybe (μὴ λέγειν κακῶς τὸν τεθνεῶτα; Télfy Curp. iur. Att. 1569; az antik törvényhozás e jellegéről v. ö. a 80. fr.-hoz mondottakat). A tant, melynek vallásos hit az alapja, de melyet a hit megváltoztatása után (l. 46. fr. jegyz.) a morális gondolkodás ethikai követelménynek tekint (*οὐκ ἐσθλά*), a realista Thukydides az emberi önzés hasznossági elvéből vezeti le: a halott már nem félelmes versenytárs, tehát lovagiasak vagyunk vele szemben (φθόνος γὰρ

τοῖς ζῶσι πρὸς τὸ ἀντίπαλον, τὸ δὲ μὴ ἐμποδὼν ἀνανταγωνίστωι εὐνοίαι τετίμηται: II. 45).

46. [63.]

οὔ τις αἰδοῖος μετ' ἀστῶν καίπερ ἰφθιμος θανὼν
γίγνεται· χάριν δὲ μᾶλλον τοῦ ζοοῦ διώκομεν
ζοοί· κάκιστα δὲ τῶι θανόντι γίγνεται.

Halála után még a derék (*ἰφθιμος*) polgárt sem juttatják polgártársai a kellő tisztelethez (*μετ' ἀστῶν* = polgártársai útján, a *μετὰ* præpos. a jelzett személy szellemi részvételét fejezi ki, mint a magy. *útján*, míg *σύν* a physikai támogatást jelenti). Mi emberek — a költő benn érzi magát a közösségben (*διώκομεν*, v. ö. a helyzetről, melyet a költő közönségével szemben elfoglal, a 76. fr. magyarázatának végét) — inkább az élő ember kegyét hajhászszuk. Hiszen a halottól nem kell tartani. A VII. század úgyszólván teljesen szakitott a halottkultusszal; az elégetett, tehát teljesen megsemmisült halottól senki sem félt. — *ζοοῦ*] Porson javitása (a hagyományozott ζωοῦ helyett), mely azon az alapon s azzal a fentartással vehető a szövegbe, melyről a 12. fr. jegyz. (ad. v. *ζοι*) szóltam, v. ö. még 55. 8 ἠχέεντα. — Hogy az élet principiuma győzedelmeskedik a halál felett, az A.-nak gyakran visszatérő motivuma. Stesichoros is ily pessimistikusan ítéli meg az utókor háláját (θανόντος ἀνδρὸς πᾶσ' ἀπόλλυται χάρις: 52. fr.). Pindaros heroikus lelke ellenben Berzsenyinkhez hasonlóan «nem fél az idők mohától» (κατακρύπτει δ' οὐ κόνις συγγόνων κεδνὰν χάριν: Ol. VIII, 78) s a köztudatban is az a felfogás élt, hogy az erény híre-neve diadalt arat a halálon (l. Rohde, Psyche II, 395).

Valami tréfás glossator a költő két sora mellé odairta a maga czinikus sóhaját: «[Örüljünk, hogy] *élünk*, a halottnak bizony rossz a dolga» — s még versbe sem szedte mondását. A kik ezt félreismerték s a szövegbe került tréfát archilochosi sornak tekintették, avval bünhödtek, hogy arczuk verejtékével tetrametert kellett csinálniok a lapos prózából.

47. [65.]

ἐν δ' ἐπίσταμαι μέγα,
τὸν κακῶς με δρῶντα δέννοις ἀνταμείβεσθαι κακοῖς.

μέγα]. A költő tudatában van költői tehetsége jelentőségének (*carmina possumus donare et pretium dicere muneris* Hor. Carm. IV, 8, 11), v. ö. 68. fr. Hiszen tényleg nagy dolog, mire őt költészete képesíti. Az ellenfelei δρώμενα-inak megbosszúlására neki nincs tettekre szüksége. Ha az élet küzdelmeiben a hagyományos görög morál szerint neki bajért bajjal kell fizetnie (ἀδικούμενον δεῖ ἀνταδικεῖν, ὡς οἱ πολλοὶ οἴονται Plat. Crit. 49 *b*), akkor az ellenségek bántalmaira a költő részéről a *δέννοι κακοί* válaszolnak («az ártó szidalmak», a *dirae*; δέννοις R. Herzog javitása, Philol. LII, 204, a hagyományozott δεινοῖς helyett; a jó ion szó Herod. IX, 107, Lykoph. 707, Herodas VII. 104 fordul elő). A δέννοι példája a 9. fr., mely Apollontól büntetést kér a költő ellenségének fejére. Már pedig, a ki ismeri a szidalmak és átkok erejét, az bizony fél tőlük: τοῖς σώφροσιν ἀντίκεντρα γίγνεται, mondja róluk Aisch. Eum. 136; φόγος καὶ ὄνειδος πολλῶν χρημάτων τῶν κεκτημένων ζημία βαρυτέρα Plat. Leg. 11. p. 926 *d*; a mythosba transponált átokkal Althaia megöli fiát, Meleagrost (Hom. I 567), v. ö. Wünsch, Antike Fluchtafeln (1907) 5. l. és Radermacher, Arch. f. Religionswiss. 1907 1. kk. — Mikor A. a maga költői, ideális erejét hangsúlyozza az élet reális támadásával szemben, a θεωρητικός és πρακτικός βίος ama tudatos szembeállitását adja, melyet A. egyéniségének legjellemzőbb vonásaként próbáltam bemutatni Egy. Phil. Közl. 1900. 391. — Az atheni Solon is nyilván parosi mestere költői hatalmát kéri a maga számára a múzsáktól (εἶναι δὲ γλυκὺν ὧδε φίλοις, ἐχθροῖσι δὲ πικρόν 13, 5). A költői δεινότης ez, mely ép Solonnak költészetet és politikát egyesitő működése közben lép a politika szolgálatába, hol a δεινός idővel a szónoki hatalom jelzőjévé lesz (v. ö. K. O. Müller, Litteraturg.[2] I. 252).

48. (66.)

θυμέ θῆμ' ἀμηχάνοισι κήδεσιν κυκώμενε
ἄναδυ, δυσμενῶν δ' ἀλέξευ προσβαλὼν ἐναντίον
στέρνον, ἐνδόκοισι τ' ἐχθρῶν πλησίον καταστιαθείς
ἀσφαλέως· καὶ μήτε νικῶν ἀμφάδην ἀγάλλεο,
μήτε νικηθεὶς ἐν οἴκῳι κατακλαιέων ὀδύρεο·
ἀλλὰ χαριοῖσίν τε χαῖρε καὶ κακοῖσιν ἀσχάλα
μὴ λίην· γίγνωσκε δ' οἷος ῥυσμὸς ἀνθρώπους ἔχει.

A költő méla, magányos órán szomorúan elmerengett. Töprengett az élet nagy tusáin, ellenségei áskálódásain, a maga balsorsán . . . De hirtelen feleszmél: «Mire e töprengés? Cselekednem kellene, nem ábrándoznom!»

Ebből a hangulatból, a jobb belátás diadalának büszke önérzetéből fogant e kis költemény. A józan értelem felülkerekedése plasztikus formává szövődik, a mennyiben a költő belátása intő szózattal fordul a gondok ábrándjaiba merült lélekhez (ugyanígy: Arany, Balzsamcsepp) «Jeder höherstehende Mensch wird etwas wissen von der Spaltung seiner Persönlichkeit in das Positive, Thätige und das Negative, Kritische» — mondja Möbius (Goethe I. 190) a Goethe-féle «kettős lélek»-ről szólva. — A motivum, melyet költönk itt a homerosi εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν-féle monolog-bevezetésekben gyökerezve megteremt, mind e mai napig él a modern lyrában is (antik költészetbeli életéről nem egészen elfogadhatóan szól Birt: Philol. 63, 436), sőt közben új műfajt is fakasztott, mely Szent Ágoston Confessio-ban éri el a tetőpontját (v. ö. Norden, Kultur d. Gegenw. I. 8[1], 392).

A költő ajkán remegve tör utat a szó. Midőn azt a titokzatos hatalmat szólítja meg, mely minden emberben benne él, lépteit vezetve, tetteit irányítva, kétszer is nekifog (*θυμὲ θῆμ'*). Talán egyszeri szólítással a megidézés nem is volna hatásos (a megidéző szóismétlések különösen a varázs-papirosokból ismeretesek), de meg általában a mit határozottan akarunk mondani, azt a beszéd hevében meg szoktuk ismételni (az erős affectus általában hajlik a szóismétlésre [πάθος ποιοῦσιν οἱ διπλασιασμοί Apsin.

p. 406], v. ö. Soph. Oed. K. 1315 οἴμοι, οἴμοι μάλ' αὖθις s egyebeket). — A megszólítás vocativusa után nem tettem a szövegben vesszőt: Bekker, Homer. Blätt. 268 kimutatta, hogy az antik recitationak (már pedig az antik központozás ezt uralta) a vocativus nem nyujtott szünetet. — 1—2. «Hiába hánykódol a gondok örvényei közt» (*κυκώμενε* alapképzetét illetőleg v. ö. κῦμα κυκώμενον Hom. Φ 240, v. ö. még Hom. μ 240, továbbá Lucr. III. 338: az embert a halálfélelem *funditus turbat ab imo*; az ideges nyugtalanságot festő nyelvi kép travestiája Plaut. mil. gl. 201 kk. a zavar kuszált mozdulatainak rajzával). «Hagyd tehát abba az ügyefogyott töprengést (*ἀμήχανα κήδεα* azok, melyek nem képesek μηχανὴν εὑρεῖν: Etym. Genium. s. v. — Reitzenstein Gesch. d. gr. Etym. 24, 21) s a gondok habjai közt törj a felszínre» (*ἄναδυ*)! Mint a képbe egyedül illőt, örömmel kell fogadnunk a Buecheler-féle könnyü javitást, — a többi, másoktól ajánlott coniectura erőszakos vagy a képbe nem illő. S igaz ugyan, hogy az ἄναδυ alakkal szemben, melyet csak τέτλα· ὑπόμεινον (Hesych.) támogat, a ἴστη, πίμπρη, στόρνυ imperativusok hosszú véghangzót mutatnak; de tekintve, hogy ezekben a végső hang nem pótló nyujtás eredménye, a hogy Hense véli (ad Stob. Flor. XX. 28), hanem egyszerűen a præsenstő erős alakja használtatik bennük imperativusként; tekintve továbbá az erős és gyenge tőalakoknak az athematikus imperativusokban mutatkozó váltakozását — l. G. Meyer Gram.[3] 646. kk. — nem látok okot, miért ne fogadhatnánk el egy δύ imperativust). — 2—4. A költő, a habokból való kiemelkedés képében maradva, ezt akarta mondani: δυσμενῶν δὲ πρόσβαλε ἐναντίον στέρνον! (a támadóknak szegezd neki melledet!). De az ábrándozással való szakitás gondolata előretör s a *δυσμενῶν* után közbeveti: *ἀλέξευ*! (védekezzél!), ezzel megváltoztatva a szerkezetet, a verbum finitumot participiummá fokozva le s a recitatióra bizva annak jelzését, hogy a genetivus nem az ἀλέξευ-tól függ, mely sohasem állhat genetivusszal. Mikor azután elragadja heve s támadásra is ösztönzi magát az *ἐχθροί* ellen (a szó az eposban is mindig passziv értelmű, szemben az aktiv δυσμενής-szel), ezt nem az ἀλέξευ-hoz kapcsolja parallelként (az ember ezt várná: ἐνδόκοισι τ' ἐχθρῶν πλησίον κατάστηθι), hanem a προσβαλών-hoz, ilyképen az ἀλέξευ értelmét utólag megbővítve (könnyü zeugma,

mert hisz az ἐχθροί elleni támadás védekezés is egyszersmind). — A szavak rendje és mondattá alakulása ily módon hű képét adja a gondolatok torlódásának s ép ez teszi a mi modern érzékünk számára különössé, mert mi nem szoktuk meg, hogy a beszédben a gondolatok lüktető érverését halljuk. Ez az a nagy különbség, melynek felfedése H. Weil, L'ordre des mots czimű kiváló művének (1879) szép érdeme. Wilamowitz Herakl. 222-höz több példát közöl a régibb görög költészetből, melyek közül ide iktatom Hom. II 321 szavait: τοῦ δ' ἀντίθεος Θρασυμήδης ἔφθη ὀρεξάμενος πρὶν ὀτάσαι οὐδ' ἀφάμαρτεν, ὤμον ἄφαρ, hol az accusativus az ὀρεξάμενος-hoz tartozik. Egyéb példák Kaibel, Electra 81. l. — Az egymás után felbukkanó gondolatok kapcsolására a 3. sorban a τ(ε) kötőszót tartom a legalkalmasabbnak, bár a költeményt megőrző Stobaios hagyománya nem ad kötőszót: ἐνδόκοισιν ἐχθρῶν [ἐν δοκοῖσιν S. A.]; pedig, hogy kötőszóra szükség van, azt a δυσμενεῖς és ἐχθροί értelmi különbsége kétségtelenné teszi. — Míg a δυσμενεῖς ellen bátorságra buzdít a költő, addig az ἐχθροί ellen csel a fő: lesbe állni (*ἔνδοχος· ἐνέδρα* Hesych.), hol az ember jól megvetheti lábát (*ἀσφαλέως καταστάθεις* mint 41, 4 ἀσφαλέως βεβηκώς) s az ellenfelét jó közelről szemügyre veheti (persze elszántság is kell a dologhoz, mert ἐν λόχῳ μάλιστα ἀρετὴ διαείδεται ἀνδρῶν Hom. N 277). — A lesbeállást — már akár szószerinti, akár képleges értelemben veszi a költő (talán az előbbi fr.-ban említett szellemi mérkőzésre gondol?) — a középkor lovagethikájától jó távol álló görög hadi erkölcs nem ítélte el (v. ö. Theogn. 341, 363 stb.; a hadi írók Strategemáinak nagy része az insidiákat tárgyalja (l. egyébként Burckhardt Kulturgesch. II. 345).

A θυμός-hoz intézett felszólítás egyes motivumai (προσβαλὼν στέρνον, καταστάθεις, majd καταπεσών) csak látszólag lépik át a lélek competentiájának körét, mert a kezdeményező hatalom minden tekintetben a léleké, tehát ha a test cselekszik, (akár támad, akár védekezik), tulajdonképen a lélek is működik. Persze azt kérdezni, hogy a στέρνον mellé σόν vagy ἐμόν értendő-e, vagy καταστάθεις helyett nem kellene-e ἐμὲ καταστήσας, ugyanazt a félreértést jelentené, melynek következtében némelyek fennakadtak Catullus S. költeménye hasonló helyén, hol a költő önmagát megszólítván (*Miser Catulle desinas ineptire*) a rég-

mult időkről beszél: «*cum ventitabas, quo puella ducebat amata nobis, quantum amabitur nulla*». Mindkét hely látszólagos ellenmondásait kellő világításba helyezi az a körülmény, hogy itt nem a költői belső *szemlélet* alakulásaival van dolgunk, melyekkel szemben jogos lenne a határozott körvonalak következetes feltüntetésének vizsgálata, hanem a *költői formának* szemlélet nélkül alakító hatásával állunk szemben. (A régieknek egyszerűen καταχρησις-eket megállapító módszere a lélektani analysis számára semmit sem ér.) — νεκῶν, νεκρθείς: a verba affectuum mellett (*ujjongás* és *siránkozás* az affectus nyilvánulásának kifejezői) a participium helyettesítheti a szokásosabb infinitivust az előidéző ok jelölésére (l. Vahlen, Opusc. Ac. I. 125. k.). Minthogy e kifejezésmód különösen a hellenistikus korban lett divatossá (honnan a korabeli latin költészetbe is átment: Stolz, Gramm. 312), tehát nyilván ionismus, melyet számos társával együtt a κοινή felkarolt.

4—5. A μηδὲν ἄγαν híres görög életszabálya, melynek első kifejezését a régiek természetesen Homerosban keresték (Plut. Mor. 164 *c*: Hom. K 249), részletezve úgy hangzik, hogy az ἄγαν (= ep. λίην) ismétlése helyett úgy az öröm, mint a bánat kifejezője mellé az illető érzés legnagyobb fokának határozmánya kerül: tehát *kitörő öröm* (*ἀμφάδην ἀγάλλεο*) és a *magát emésztő, magába zárt bánat* (*ἐν οἴκῳ ἀδύρεο*). A két határozó tehát nem a benne kifejezett módot, körülményt tiltja, hanem a vele jellemzett fokot — a prægnans kifejezésmóddal ellentétes jelentéstani gyengülés folytán, melyre nem tudok nevet. — καταπεσών]: ha a metrika megkívánná, vagyis ha a trochaikus tetram.-ben a cæsura utáni első láb nem lehetne feloldva, akkor bátran a homerosi καππεσών-t írhatnók — Bucheler szerint A. «sine dubio» ezt írta — mert hiszen hagyományunk forrása számára e kétféle alak írása nem igen alkothatott különbséget: de ez a metrikai kényszer nem áll fenn, tehát ne bolygassuk, a mi adva van. — A kit baj ér, az καταπίπτει, mert a baj teher az ember vállán: az erős φέρει ἀεκαζόμενος τετληότι θυμῷ (Hom. σ 135), a gyenge nem bírja el, leroskad a teher alatt. — 6—7. «Semmivel se törődjél túlságosan (a tanács az ismétlés által behatóbbá válik), hanem örömben mementóképen, bajban vigaszként álljon előtted a sors változandóságának kérlelhetetlen

törvénye; értsd meg (γίγνωσκε: v. ö. γιγνώσκω φρονέω, a hogy Eumaios az ura parancsára válaszol, Hom. π 136), hogy az emberélet rohanó árján (a ῥυσμός szal a kép visszatér az 1. sorbelihez) milyen szabályos hullámzás uralkodik (ἔχει). A ῥυσμός szó (ῥυθμός analogiás mellékalakja, l. Brugmann Gramm.[3] 186, nem pedig nyelvjárási forma) ily értelmezését, mely a szó etymologiájának is megfelel (ῥυθμός < ῥέϝω, v. ö. ῥεῦμα), a költői valószinüségén kivül a jelentéstani módszer is megköveteli. A szó *első előfordulása helyén* nem birhat a leglaposabb, legelvontabb, tehát *elhasznált* értelemmel, melyet a Hesychios-féle ῥυθμός· τρόπος értelmezésnek e helyre való alkalmazásával tulajdonitani szoktak neki. A. még érezte a szóban a ῥεϝ-tövet, képet látott még a szó mögött, — ugyanazt, melyben utána annyi költő és gondolkodó látta az élet «folyását» jelképezve (Plut. Mor. 106 *f*: ὁ τῆς γενέσεως ποταμὸς ἐνδελεχῶς ῥέων, Goethe, Dauer im Wechsel: «Und was sich . . . nun mit deinem Namen nennt, kam herbei wie eine Welle und es eilt zum Element»; Lamartine, Le lac: Toujours poussés vers de nouveaux rivages, dans la nuit éternelle emportés sans retour, ne pourrons-nous jamais sur l'océan des âges jeter l'ancre un seul jour? stb.). Az élet széthúzó, ellentétekkel teli jelenségeit egységes nagy körben (κύκλος τῶν ἀνθρωπηίων πρηγμάτων Herod. I, 207) látó görög gondolkodásnak egyik legszebb termékét teszi költönk a μηδὲν ἄγαν argumentumává. Mint a hogy az ægæi tenger szigetein nevelkedett költő jól tudja, hogy a tenger partjának bármely pontján a dagály már magán viseli az öt nyomon követendő apály feltételét: mint a tapasztalt hajós (l. a 38. fr. jegyzetét) tudja, hogy a hullám, mely hajóját ringatja, nyomban a völgy után mindig hegyet mutat: ugyanoly szabályosnak és feltartóztatást nem ismerőnek látja a gondolkodó a szerencse ritmusát. Mindenesetre biztatóbb gondolat, mint az, hogy «tündér-szerencsénk kénye bány-vet!»

Az ión néplélek mélyéből fakadó eszmével állunk itt szemben, mert hiszen a sors ῥυσμός-ának gondolata nyilván ugyanannak a fának a hajtása, mely egyrészt már költönk előtt az eposban az Ὠκεανός-ról szóló híres verseket termette, másrészt nem sokkal utóbb a világmindenség nagy problemájának megoldására létre hozza majd a πάντα ῥεῖ bátor formuláját. Ha A.

gondolatiránya ilyképen belekapcsolódik a görög gondolkodás hatalmas menetébe — mert hiszen a világmindenség egységes folytonossága és vele szemben a jelenségek váltakozó egymásutánja a Sokrates előtti bölcselkedésnek uralkodó kérdése, l. Zeller, Grundr.[7] 59 — mégis a kis egységek ritmusának e gondolata nála teljesen egyéni tulajdonjogot nyer. Az ő lelkében ugyanis az eszme nemcsak szocziális és erkölcsi világfelfogásának sarktétele, hanem egész költészetének is ősprinczipiuma (l. a 2. fr. jegyz.).

49. [68.]

μάχης δὲ τῆς σῆς ὥστε ⟨τις⟩ διφέων πιεῖν,
ὡς ἐρέω

σῆς] gen. obiect.-t helyettesitő birtokos névmás: *μάχη ἡ σή* = μάχη ἡ πρός σε (v. ö. σῇ ποθῇ: Hom. *I* 321, ép igy ἐμὴ ἀγγελίη *T* 336). A μάχη természetesen a horatiusi *pugna virginum* (Arist. Ran. 430 obscœn trefával κύσθου ναυμαχεῖν, Plaut. Bacch. 66 és Terent. Phorm. 484 az ily «küzdelmek» hivatásos helyiségét *palaestra*nak nevezték s a római erotikus költészetben a tágult értelmű *militare* term. techn. a szerelem kifejezésére). — *διφέων*] két szótagnak számit, mert A. minden nyilt szótagot synizesisszel ejtett, tehát ⟨τις⟩ kivántatik (Sitzler, Bursians Jahresber. 1900: 100). A szó vocalismusának jó ión voltában (a rendes διφάω ellenére) nem szabad kételkednünk: tekintetbe kell vennünk egyrészt a homerosi ἤντεον, μεγοίνεον-féle alakokat s a herodotosi dialektus hasonló formáit (l. Stein kiadásának LXXIX. l.-ját), másrészt ép a διφέω(ν) alaknak papyrusokban való előfordulását (Crönert, Mem. Gr. Herc. 222). Az *ἐρέω* hasonló vocalismusát 7, 3 is támogatja. — A nemi ösztönt (ἐρᾶν) az önfentartás ösztönével (διφᾶν) egybevető örökéletű hasonlat azon költői képek egyike, melyekben a költői igazság a tudományos igazsággal találkozik.

Ez az alig másfél sornyi töredék az első eset a görög irodalomban (mondjam tehát: a világirodalomban?), hogy a szenvedélyes szerelmi vágyódás mint önálló költői motivum nyilatkozik. Az epikus udvari költészet a maga gravitásával kezelte a

nemi életet, a szerelmet is, mint az isteni jogrend részét (μιγῆναι, ἥ θέμις ἀνθρώπων πέλει, ἀνδρῶν ἠδὲ γυναικῶν Hom. / 123) s a maga nagyszabású conceptióra törő művészi felfogásával a heroikus indulatoktól áthatott cselekményben mellékesnek látta a lelki dúlás kifejezését, mindamellett, hogy mindkét epos főcselekménye végelemzésben a szerelemből, ill. a házaséletből indul ki. (Bizonyos tekintetben tehát igaza van Szt. Ágostonnak (Confess. I, 14): *Homerus peritus texuerat tales fabellas.* Még olyankor is, mikor — nagy ritkán — közvetlenül jelentkezik a szerelmi szenvedély s az érzéki vágy, a szinte komoly ünnepélyességgel hangzó szavakban mindig van valami kijózanító, szenvedélytelen. A hogy a buja Kirke Odysseust csábítja (K 333), úgy Homeros korában, sőt bizonyára A.-ban is szabad volt beszélni, de kétségtelen, hogy e hideg χωρὶς λέξις-ben el van nyomva a szerelmi csábításnak a szépre, behízelgőre való őstermészetű törekvése, mely már az állatvilágban is a faji kiválasztás eszközévé teszi a szépet, a gyönyörködtetőt. A. szenvedélye, mely metaphorát, hasonlatot diktál a költőnek s inversiókra ragadja szavait, fontos étappe abban a magasztos fejlődésben, mely a szerelemtől a művészet felé vezet (v. ö. Bölsche, Liebesleben in d. Natur I. 37 kk.).

50. [69.]

νῦν δὲ Λεώφιλος μὲν ἄρχει, Λεώφιλος δ' ἐπικρατεῖ.
Λεωφίλῳ δὲ πάντα κεῖται, Λεωφίλου δ' ἀκούεται.

A polyptoton első példája Hom. τ 204 (Penelope hallgatja Odysseus elbeszélését): τῆς δ' ἄρ' ἀκουούσης ῥέε δάκρυα, τήκετο δὲ χρώς· ὡς δὲ χιὼν κατατήκετ' ἐν ἀκροπόλοισιν ὄρεσσιν, ἥν τ' Εὖρος κατέτηξεν, ἐπὴν Ζέφυρος καταχεύῃ· τηκομένης δ' ἄρα τῆς ποταμοὶ πλήθουσι ῥέοντες· ὡς τῆς τήκετο καλὰ παρήϊα δάκρυ χεούσης). A figura magyarázatát adja R. M. Meyer, Deutsche Stilist. (1906) 36.: «der Dichter fühlt sich von einem einzelnen Begriff gleichsam hypnotisiert, so dass er von allen Seiten auf ihn hinstarrt und unter immer verändertem Winkel immer nur ihn erblickt.» — A. képzeletét Leophilos alakja tartja fogva (*Λεώφιλος* igen ritka név: itt talán álnév: «Népkedvencz», «demagog».

A. neveiről v. ö. 75. Αἰσιμίδης jegyzetét.) — A költő a multra gondol, melylyel szemben most (*νῦν δὲ*) Leophilos került fölül. Az idők gyors változása A. életbölcseletének egyik alaptétele, egyben emberi és költői egyéniségének legbensőbb motivuma (l. a 48. fr. excursusát). A politikai történet tekintetében Leophilos úr gyors hatalomra jutása a 75. fr.-hoz vázolt viszonyok keretébe tartozik. — *πάντα κεῖται*] annak eredménye, hogy az öt bálványozó polgárok neki πάντα ἔθεσαν, v. ö. 56, 1 θεοῖς τιθεῖν ἅπαντα. (A τινι vonzat helyett szokásosabb ἐπί vagy ἔν τινι [v. ö. 68. fr. ἐν δορί] vagy ἔκ τινος.)

Ugyanily bosszús anaphorikus polyptotonnal gúnyolták Athen utczáin Perikles egy bizalmasát: Μητίοχος μὲν γὰρ στρατηγεῖ, Μητίοχος δὲ τὰς ὁδοὺς. Μητίοχος δ' ἄρτους ἐποπτάι, Μητίοχος δὲ ἅλφιτα, Μητιόχῳ δὲ *πάντα κεῖται*, Μητίοχος δ' οἰμώζεται (Plut. præc. ger. reip. p. 811. 1.). A.-t jól ismerték Athenben: szabad, illetőleg kell-e egyenes hatást feltételeznünk?

51. [70.]

τοῖος ἀνθρώποισι θυμὸς Γλαῦκε Λεπτίνεω πάϊ
γίγνεται θνητοῖς, ὁκοίην Ζεὺς ἐπ' ἡμέρην ἄγῃ,
καὶ φρονεῦσι τοῖ', ὁκοίοις ἐγκυρέωσιν ἔργμασιν.

Odysseus a kérők egyikét, Amphinomost e szavakkal tanítja meg rá, hogy az emberi értelem mily gyarló s mennyire csak a külsőségeken csügg: οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο πάντων, ὅσσα τε γαῖαν ἔπι πνείει τε καὶ ἕρπει. οὐ μὲν γάρ ποτέ φησι κακὸν πείσεσθαι ὀπίσσω, ὄφρ' ἀρετὴν παρέχωσι θεοὶ καὶ γούνατ' ὀρώρῃ· ἀλλ' ὅτε δὴ καὶ λυγρὰ θεοὶ μάκαρες τελέσωσιν, καὶ τὰ φέρει ἀεκαζόμενος τετληότι θυμῷ. *τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων, οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε* (σ 130 kk.). — Lélekemelő epikus dalnokversenyek emlékeképen megragadt költőnk lelkében e gondolat, melylyel most már mint sajátjával bánhatik, minthogy a szellemi tulajdonjog ekkoriban s még hosszú századokon keresztül ismeretlen fogalom. S mikor a mi töredékünkben evvel az eposból tanult gondolattal fordul A. kedves barátja, Glaukos felé, öntudatlanul, csapatostul éled-

nek benne az epikus költészet emlékei. Glaukost (v. ö. 38. fr.) patronymicumán szólítja (*Λεπτίνεω πάϊ*), mint a hogy az epos az ünnepélyes beszédben megtisztelésképen πατρόθεν ἐκ γενεῆς ὀνομάζων ἄνδρα ἕκαστον (K 68) beszél s az *ἀνθρώποισι* mellett pleonastikus epikus jelzőt használ (*θνητοῖς*: l. *A* 309 stb.). Az érintkezési associatiók ez öntudatlan működése, melynek következtében az átvett gondolattal együtt az egész epikus stilus emléke is színezi előadását, még szembeötlőbb, ha tekintetbe vesszük a lüktető élet költőjének a conservativ epikus költéssel szemben elfoglalt opponáló álláspontját (v. ö. Homeros és Archilochos, Egy. Ph. K. 1904. 389. k. l.). Ez oppositiónak nyelvbeli vonatkozásait e sorokban is lehetetlen észre nem vennünk: ion. *ὀκοίην* és *ὀκοίοις*; psilotikus *ἡμέρα* a homerosi hely epikus 'ἡμαρ-ja helyett; ion *φρονεῦσι*, mint 93. fr. B. *δολοφρονεῦσα* (ép igy Herodotos passim); *ἄγῃ*: az epikus ἄγῃσι helyett; *ἔργμα* posthomer. szó ἔργον helyett; *ἐγκυρέω* (= ἐγκύρω) archilochosi ἅπαξ λεγόμενον, mely az ἐγκύρω időképzésében az ión nyelvterületen szereplő η (Herod. ἐγκύρησα, ἐγκυρήσω) hatása alatt keletkezett, ép úgy mint pl. Herod. IV, 97 opt. codd. δυνεώμεθα (δυνώμεθα Stein) ἐδυνήθην, δυνήσομαι stb. hatása alatt. — Igen kedves vonás továbbá e helynek Homeroshoz való viszonyában az is, hogy a fent idézett homerosi fogalmazást A. nem találja elég világosnak. Homeros idézett fogalmazásában u. i., mely nyilván annyit jelent, hogy «aszerint alakul az emberek eszejárása, hogy milyen napot küld Zeus» félreértés is lehetséges, a mennyiben οἷον-t némelyek ma is νόος-ra vonatkoztatják s a helyet igy fordítják: «. . . hogy milyent (t. i. észjárást) küld a napvilágra Zeus» (A. szavait is ezen interpretatio szerint értelmezték némelyek s ez az értelmezés egy régi varianst [ὁκοῖον] teremtett). A. magyarázatot fűz a homerosi fogalmazáshoz (a 3. sort Jacobs kétségtelenül helyesen kapcsolta a külön hagyományozott első kettőhöz): «tudniillik az emberek gondolkodását külsőségek (*ἔργματα*) irányítják». A sort bevezető *καί* a közelebbi meghatározás kötőszava, mint az ilyen kifejezésekben: παρῆσάν τινες καί [= még pedig] πολλοί γε (Plat. Phæd. p. 58 *d*), ἐκ Σικελίας τε ὢν γένος καί [= t. i.] ἀπὸ τῆς ἐν τῷ πορθμῷ Μεσσάνης (Pausan. VI, 4, 3). — Az utólagos magyarázatnak ez alkalmazása (ἐπιδιδάσκειν a schol. Aesch. Eumen. 45 terminusával)

beleilleszkedik abba a körbe, melyet egyrészt Homeros szómagyarázatai határolnak (*A* 403 ὃν Βριάρεων καλέουσι θεοί, ἄνδρες δέ τε πάντες Αἰγαίωνα s egyéb helyek, hol a sokat feszegetett istennyelv előfordul), másrészt ilyen helyek, mint Aisch. Septem 489, hol a költő magas poesis ἅλως [= kör] szavát használván, hozzáteszi: ἀσπίδος κύκλον λέγω. Az eredeti, differenciálódás nélküli foka ez annak a megértetésre való törekvésnek, melyet modern költők költőietlen elemekkel: «előszó», jegyzetek, «Noten und Abhandlungen zum besseren Verständnis» (Goethe), «glossarium» (Arany) hozzáillesztésével érvényesítenek.

A. szemmellátható kedvteléssel foglalkozott a homerosi gondolattal: oly kedves volt előtte az élet változatosságainak eszméje (a 48. fr.-hoz), mely azóta *tempora mutantur et nos mutamur in illis* alakban szálló igévé is lett, bár már Herakleitos fennakadt rajta (l. Bergk jegyzetét). A. hatása alatt áll Semon. 1. fr.: νόος δ' οὐκ ἐπ' ἀνθρώποισιν· ἀλλ' ἐφήμεροι ἃ δὴ βότ' αἰεὶ ζῶμεν, οὐδὲν εἰδότες.

52. [71.]

εἰ γὰρ ὥς ἐμοὶ γένοιτο χειρὶ Νεοβουλῆς θιγεῖν.

A szerelmi epedés ez érzéki kifejezése az öse az antik (és nyomában a modern) költészetben lábrakapott szerelmi óhajlista divatnak, melynek számos példáját összegyűjtötte Thewrewk Anacreont. 22-hez (többek között pótlandó itt Theocr. 3, 13, Meleagr. 94, 3, melyeket Liebel idéz A. e. helyéhez, továbbá Long. Pastoral. I, 14). A. tanitványának, Hipponaxnak hasonló formájú epedését (90. εἴ μοι γένοιτο παρθένος, καλή τε καὶ τέρενα) egy sentimentalis ifjú az V. században serlege talpára vésette (Philol. 1901 : 329). — *ὥς*] = οὕτως ὡς ἔχει (Buchholz). — *Νεοβούλη*] nevét máshol Νεοβουλεία-nak mondhatta a költő (Hesych. v. Ἐργάτης igy nevezi): mint a férfinevekben az -ης és -αῖος, úgy a nőnevekben az -η és -εία egymásmellettisége gyakori. A néhány jó cod.-ben hagyományozott Νεοῦβούλη phonetikus jámborságú értelmezése az εο = eu diphthongusnak. — *θιγγάνω*] ige, melynek e hely az első előfordulása, csak genetivusszal állhat a tárgy jelölésére, melytől a cselekvés iránya számitódik.

E szép genetivus finomsága iránt korán elveszett az érzék a görögségben, úgy hogy az accusativus került a helyére. Ennek az érzéketlenségnek következménye pl. Hom. Λ 197 variánsa ξάνθην δὲ κόμην ἕλε Πηλείωνος, melyet némelyek (τινές: schol.) a helyes ξανθῆς δὲ κόμης ἕλε Πηλείωνα helyébe írtak. Ugyanebből a téves doctrinából származott a mi fr.-unkban a *χειρὶ* helyetti χεῖρα varians.

53. [72.]

καὶ πεσεῖν δρήστην ἐπ' ἀσκὸν κἀπὶ γαστρὶ γαστέρα προσβαλεῖν μηρούς τε μηροῖς

δρήστης v. ö. 16. πονουμένη, tulajdonképen δράω igének továbbképzése (Hesych. δράστης· πράττειν δυνάμενος), mely itt a H. Paultól «occasionalis»-nak nevezett használatban «drastikus» értelmü: *Latinum actuosus optime huic notioni respondere videtur* (Liebel). — Hogy *ἀσκόν* a. m. τὸν περὶ γαστέρα τόπον (schol. Eur. Med. 679.), az csak a fr. következő szavaiból levezetett értelmetlenség. A szó jelentése: γυναικεῖον αἰδοῖον. — *γαστέρα προσβαλεῖν*]-nek, mely a kezdeményező, cselekvő erőt foglalja magában, csak *πεσεῖν δρήστην* («*actuose me inlicere*») lehet az első részben a megfelelője, mert ha δρήστην az *ἀσκόν* jelzője, mint rendesen felfogják, akkor πεσεῖν egyszerű *ráhullás*-jelentést kap s elveszti activ jellegét. — *ἐπὶ γαστρὶ γαστέρα προσβαλεῖν, μηρούς τε μηροῖς*] flexiós szóismétlés, a hogy R. M. Meyer, Altgerm. Poes. 230. nevezi (v. ö. 20. ἄλλος ἄλλωι). E figura jelen esetben abban áll, hogy a költő a szavaknak symbolikus erőt tulajdonító ősi nyelv-psyche alapján úgy fejezi ki a két test összetartozását, hogy nyomatékosan egyező szavakkal jelzi megfelelő részeiket. — A szerelemnek két lényt egybeölelő jellegéből következik, hogy különösen a szerelmesek élnek gyakran ez alakzattal (pl. a népballadában: testem a testeddel egy sírban nyugodjon, vérem a véreddel egy patakba folyjon»). Szép példája még — a hadakozás köréből — Hom. *N* 130. *Π* 215. Az ősrégi szó-symbolismus, mely e figurában kifejezésre jut, abba az ősi képzet- és formatőkébe tartozik, melyből a költészet és a vallási, valamint a jogi élet nyelve — e területek differenciá-

lódása előtt — még közösen meritett: ótestam. ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος (hasonló jogi értelemben mondja a bosszúért lihegő Zách: «gyermekemért gyermek!»), a római jogbeli *do ut des* is ide tartozik; vallási jellegü használatát illetőleg l. Heinrich, Egy. Ph. K. IX. (1885) 371. a merseburgi ráolvasásokban való előfordulásáról; vallásos jellegü a 9. fr. is ὅλλυ ὥσπερ ὀλλύεις és 57. fr. χαρίζευ οἷά περ χαρίζεαι; egyébként a gyógyító istenségnek nyujtott fogadalmi ajándék, mely a gyógyitandó testrészt ábrázolja, sem más, mint e nyelvbeli figura alapját alkotó gondolatnak kultúreselekedetbeli kifejezése.

E fragmentum szavait, melyeket nyilván szintén valami εἰ ἐμοὶ γένοιτο-féle kitételtől függőnek kell tekintenünk, mint az 52. fr.-ot, joggal állitották az utóbbival szembe («eine bittere Selbstparodie zu fr. 71. B.» Crusius, Pauly-Wiss. s. v. A.). A 49. fr. sóvár lihegése, az 52. önmegtartóztató epedése után e minden «honesta translatio» nélküli beszéd csak teljesen feldult lélekből fakadhatott. A. ekkor már átment élete nagy csalódásán, lelkét már feldúlta volt kedvese hütlensége. E *sordida verba* olyan meghasonlott hangulatból fogantak, a milyen az volt, mely Arany János szelíd, finom lelkéből a Nagyidai Czigányok eszméjét és szabados hangját kiváltotta. A szerelmében csalódott, megalázott költő ép úgy elveszti lelke egyensúlyát, mint az, ki nemzeti ideáljainak rombadültét siratja s mindketten úgy tesznek — Arany vallomásának szavaival élve — mint a szőlősgazda, ki «magánkivül s őrjöngve kaczagott fel, látván, hogy szőlejét a jég veri, dorongot ő is hirtelen kapott fel, paskolni kezdé, hullván könyei: ‚No hát, no! — igy kiált — én uram, isten! Csak rajta! hadd lám, mire megyünk ketten!'» (Bol. Ist. II. 7.) Az epikus Arany a nemzeti küzdelem torzképét rajzolja meg «s oly küzdelemre, mely világcsoda, kétségbeesett kaczaj lőn Nagy-Ida» (u. o. II. 8), a lyrikus A. viszont még véresebbre tépi csalódott szerelme fájó sebét, midőn feldúlt kebléből felszínre hozza s önkinzó kéjjel dalolja a lenn, a mélyben szunnyadó atavistikusan vad ösztöneit. A legalsóbb szellemi réteg durva kifejezései, melyeket a lexikographusok oly szívesen czédulázgattak ki A. müveiből, talán gyakran ily megrendítő psychikában lelik magyarázatukat.

54. [73.]

ἤμπλακον· καὶ πού τιν' ἄλλον ἡδ' ἄτῃ 'κιχήσατο.

A második trochaeus arsisa után A. szeret nyugvó pontot adni a recitatiónak (l. 44. fr. is). — *ἤμπλακον* — ἀμπλακίσκω-ból a. m. *tévedtem*, a helyes útról letértem (ἀμπλακεῖν· ἀποπλάζεσθαι Hesych.). A kifejezésben az a metaphorikus képzet rejlik, mely a cselekedet módjának lehetőségeit külön-külön útirányoknak tekinti (Soph. Oed. T 67 πολλὰς ὁδοὺς ἐλθόντα φροντίδος πλάνοις; «Herakles a keresztúton» e képzetnek esemény alakjába való transponálása; v. ö. még 56. 5 νόου παρήορος, 65. 1 [νόῳ]ν καὶ φρένας τρέ[ψεν], 94. fr. Berok παρήειρε φρένας). E kép a legközönségesebb, nyelv-alkotó képek egyike (lat. *de-mens*,ném. *ver-rückt*, fr. *être égaré*). — *ἄτῃ* kezdő hangja rövid, szemben az epikus és tragikus ᾱ-val, de megvédve Schulze, Quæst. ep. 443. 1. jegyz. — *ἐκιχήσατο* augmentumát az aphæresis vagy a krasis nyelte el (Dettmer, de arte metr. Archil. 59. l.). Hogy A. augmentum nélkül nem képez præteritumot, mint Homeros (kivéve az epikus hatású κάλλιπον 73. 2 és λίπε 112 fr. Berok), annak magyarázata nem holmi szigorúbb megkötöttség, hanem az, hogy Homeros korában az augmentum használata a nyelvben még nem alakult rendszeressé, mi a VII. században már megtörtént.

55. [74.]

χρημάτων ἄελπτον οὐδέν ἐστιν οὐδ' ἀπώμοτον
οὐδὲ θαυμάστον, ἐπειδὴ Ζεὺς πατὴρ Ὀλυμπίων
ἐκ μεσημβρίης ἔθηκε νύκτ' ἀποκρύψας φάος
ἡλίου λάμποντος ὑγρὸν δ' ἦλθ' ἐπ' ἀνθρώπους δέος·
ἐκ δὲ τοῦ καὶ πιστὰ πάντα κἀπέλπτα γίγνεται
ἀνδράσιν· μηδεὶς ἔθ' ὑμῶν εἰσορῶν θαυμαζέτω
μηδ' ὅταν δελφῖσι θῆρες ἀντιμείψωνται νομὸν
ἐνάλιον καὶ σφιν θαλάσσης ἠχέεντα κύματα
φίλτερ' ἠπείρου γένηται, τοῖσι δ' ἤδη ἦν ὄρος.

χρῆμα] A. korában már elvesztette Homeros korabeli eredeti konkrét értelmét (v. ö. Keil, Hermes 23. 380), egyszerűen

a. m. *res*. — «Semmire sem szabad azt mondani, hogy ‚remélem, hogy nem történik meg' (*ἄελπτον*) vagy ‚megesküszöm, hogy nem történhetik meg' (*ἀπώμοτον*) vagy ‚csodálnám, ha megtörténnék' (*θαυμάστον*), — mióta megéltünk egy napfogyatkozást.» Ha az égi jelenségekben, melyeknek szabályossága a kezdő világmegfigyelés számára legerősebb biztositéka a világrend változatlanságának (v. ö. Eucken, Lebensauffass. gross. Denker[6] 16), ingás mutatkozik, akkor már nincs többé lehetetlenség. Különösen a napszakok rendjének megszakadását legfeljebb mint mythikus csodát (θαυμάστον) ismert mindenki Homerosból (σ 239, ψ 243; v. ö. Józsua könyvének híres helyét, 10. 13: καὶ ἔστη ὁ ἥλιος κατὰ μέσον τοῦ οὐρανοῦ, οὐ προεπορεύετο εἰς δυσμὰς εἰς τέλος ἡμέρας μιᾶς, καὶ οὐκ ἐγένετο ἡμέρα τοιαύτη οὐδὲ τὸ πρότερον οὐδὲ τὸ ἔσχατον). Ezért keltett e szörnyű tünemény oly izgalmas rettegést (*ὑγρὸν δέος*; ὑγρός a borzadály physiologiai hatását a hullám ringásához hasonlitja, v. ö. *comes formidinis aura, quae ciet horrorem membris et concitat artus* Lucret. III. 290; a ὑγρός szó értelmi változásairól l. Böeckh, Encykl. 99. k.). A nap- és holdfogyatkozás szerepéről a kezdetleges fokon: Lasch, Arch. f. Religionswiss. III. 97. — S azóta már semmit sem mernek az emberek lehetetlennek mondani (6 *ἀνδράσιν a potiori* kifejezése a kizárólag a férfi-társadalomtól irányitott köznyelvnek az ἀνθρώποις jelölésére, v. ö. ném. *man* [<Mann], mint az «általános alany» kifejezője). — Mintegy a nagy izgalom visszahatásaképen jólesőleg szétterpeszkedő nyugalom érzik e kioktató sorokon. A napfogyatkozás hosszas meghatározása (2.—4.) után a logikai következetességgel levont itéletnek általánosan tagadó formulázása után (1.—2.) állító alakban is ismétlődik a gondolat (5. szinte = «jól értsetek meg, semmi sem lehetetlen!»), majd pedig, hogy igazán semmi kétség se maradhasson, a tétel specialis alkalmazását is kapjuk: 6. s k. «még azon sem szabad már csodálkoznunk, ha a szárazföldi ragadozók (*θῆρες*) csere utján a delphinek hazáját kapják lakhelyül (*ἀνταμείβομαί τινί τι* = csere utján megkapni vkitől vmit: ἅπαξ εἰρ.)». S most jól esik a képzeletnek e szörnyű tüneményen elmerengni s részletesen kifejteni, mint lépnek be a ragadozók a tenger csobogó habjaiba (*ἠχέεντα* = systoléval ejtett ἠχήεντα, v. ö. 46. 2 ζοοῦ), majd még egyszer visszatekintve: «ezek pedig eddig a hegységekben lelték

örömüket» (csakhogy a 9. sor mai alakjában, úgy látszik, korrupt). Ez a helycsere ugyanis mindig annyira kizártnak látszott a nép előtt (Hor. Carm. I. 2. 9 — persze görög forrásból — a deucalioni korszak szörnyüségeit festi: *piscium et summa genus haesit ulmo, nota quae sedes fuerat columbis et superiecto pavidae natarunt aequore dammae*), hogy typikussá lett a *lehetetlenség* körülirására (Hor. Ars poet. 30: az absurd festmény példája az, mely *delphinum silvis adpingit, fluctibus aprum*) s beálltának idejét a *soha* értelmében használták (v. ö. E. Ph. Közl. 1904. 396, továbbá Weise-Polle, Wie denkt d. Volk üb. d. Sprache 76 kk.).

A széles ecsetkezelés, mely A.-nál oly szokatlan (v. ö. A. stilusáról 2. fr. jegyz.), a 7. fr.-ban is a gúnynak volt a fegyvere s itt sem személyes érzés kifejezője, hanem gunyköltői raisonnement terméke, a mennyiben e szavak satirikus czélzattal másnak szájába adattak (Ἀ. φέγει· ποιεῖ γὰρ τὸν πατέρα λέγοντα περὶ τῆς θυγατρός Arist. Rhet. III. 17. p. 1481b.). Immisch (Philol. XLIX. 201. kk.) véleménye szerint a költő itt hűtlen szerelmesének szószegő atyját Lykambest (v. ö. 94. fr. B.) beszéltette s annak hangoztatásával, hogy «ma már minden lehetséges», Lykambes a szegénysorsú költő érvényesülésében való bizalmát fejezte ki a többi kérővel (6 ὑμῶν) szemben. E szellemes hypothesisnek persze csak annyi konkret tartalmat tulajdoníthatunk, hogy illusztráló *példát* nyújt, miféleképen érthetjük e sorokat. «Azelőtt így beszéltél s a meggyőződés szilárd hangján ismételgetted bizakodásodat» — mondja e szerint a gúnyolt πατήρ-nek a költő — «s bizony másképen cselekedtél!»

Az időtani kérdés, melyet e fragmentummal kapcsolatban a csillagászat igénybevételével felvetettek, hogy t. i. mikor volt az itt emlitett napfogyatkozás, s melyre a csillagászoktól pontos válasz is érkezett («648. ápr. 6. reggeli 9^h 52′ 4″»), a fentebbiek alapján nem oly nagyon égető. Ha a költő nem saját személyében beszél s így nem közvetlenül szemlélt természeti tünemény hatása alatt áll, pontos chronologiai következtetést e fr.-ból nem vonhatunk (v. ö. Egy. Ph. K. 1906. 66).

56. [56.]

τοῖς θεοῖς τιθεῖ⟨ν⟩ ἅπαντα· πολλάκις μὲν ἐκ κακῶν
ἄνδρας ὀρθοῦσιν μελαίνῃ κειμένους ἐπὶ χθονί,
πολλάκις δ' ἀνατρέπουσι καὶ μάλ' εὖ βεβηκότας
ὀπτίους κλίνουσ'· ἔπειτα πολλὰ γίγνεται κακὰ
καὶ βίον χρήμη πλανάτα καὶ νόον παρήορος.

Egy kétségeskedőhöz intézett vigasztaló szavak: «Ha az istenek akarják, még minden megváltozhatik.»

1. *τοῖς θεοῖς τιθεῖν ἅπαντα* — a τ és ϑ hangfestésével —: «e k bízz mindent bátran az istenekre (*permitte divis cetera* Hor. Carm. I. 9. 9), hogy ők rendelkezzenek vele (ὥστε ἔχειν κα κρατεῖν τὸ θέμενον a hogy a hitelezőtől lefoglalt birtokok jelzőtáblája mondta: Dittenb. Syll.² 821. 4, ép igy Isseb. Gr. III 2. 1140). Az ajándékról, melyet az ember az istennek rendelkezésére bocsát, ugyanezt mondják: Eur. Phœn. 579, El. 7. Ha mindent az istenekre bízunk, akkor nekik πάντα κεῖται (v. ö. 50. 2, Λεωφίλῳ πάντα κεῖται), a hogy az ἀνάθημα κεῖται θεῷ. — Az infinitivus (*τιθεῖν*) gyengédebb, mint az imperativus lenne (v. ö. Stein, Herod. I. 32-höz) s helytelen általánositás volt a modern nyelvek alapján álló, «kocsis-imperativus»-elnevezés. A (2.) *μελαίνῃ*-jelző tudatos hatásossággal szól. A finomabb szin-nuance-okat nem igen megkülömböztető görög nyelvben a föld barnás szine ugyanis feketének is nevezhető (Hom. II 384 a lecsapó orkán súlya alat κελαινῇ βέβριθε χθών, Pind. Ol. IX. 50 χθόνα μέλαιναν), ennyiben tehát a szó epitheton ornans; de meg fekete mindaz, mi a sz morúsággal, gyászszal összefügg (θάνατος, ὀδύνη, Ἀρά stb.) s igy itt az alacsonyrendűek talajának a μέλας szó — sit venia verbo — «szimbolisztikus» jelzője is. — A szocziális helyzetnek az istenektől függő megváltozása az egész fragmentumon végig szött képben lokálisan van felfogva: a kik a sors súlya alatt leroskadva porba hulltak (*ἐπὶ χθονὶ κειμένους*), felemelkednek; azok, kik már jól megvetették lábukat (*μάλ' εὖ βεβηκότας*, az accusativus ἀπὸ κοινοῦ az ἀνατρέπουσι-nak is tárgya), ismét hátrabuknak (*ὀπτίους*). A társadalmi állapotnak egymás fölötti rétegekként való felfogása egyébként ősrégi kép: a közös «indo-

germán» eredet — lat. *humilis loco* stb. — semmiesetre sem elég tág keret számára: v. ö. magy. *felvitte isten a dolgát* stb. stb.

A józanul szemlélő ión világban ily liberális kettős lehetőségben alakul ki a sors útjának képe (a messiási remények között is szerepelt, hogy «az elsők utolsókká lesznek, az utolsók elsőkké» Márk. 10. 31.). Egy pessimistikusan egyoldalú, vérszegény világfelfogást valló kör — talán a saïsi mysterium Herod. II. 171 — mely csak a rosszabbik lehetőségen rágódott, arra tanitotta Herodotost, hogy τὰ ὑπερέχοντα ζῶια κεραυνοῖ ὁ θεὸς οὐδὲ ἐᾷ φάντάζεσθαι, τὰ δὲ σμικρὰ οὐδέν μιν κνίζει. Ez a tan azután egyéni dispositio, környezet stb. befolyása alatt (Sophoklesben, úgy látszik, a Herodotossal való barátság által is nevelve), hol itt, hol ott felbukkan a görög szellem történetében — még Dion. Hal. Antiqu. VIII. 25 is a herodotosi formula alapján áll: νεμεσᾶται ὑπὸ θεῶν τὰ ὑπερέχοντα καὶ τρέπεται πάλιν εἰς τὸ μηδέν — de ebből a görög szellem általános pessimistikus hajlandóságára következtetni egyszerű logikai hiba volt, melynek egyetlen mentsége az, hogy a *Ring des Polykrates* megalkotására vezetett. A gondolatok e helybeli differenciálódásán kivül érdekes egy időbelit is megfügyelnünk. Jellemző, hogy a VII. század hite számára a sors nagy változásai az isteni hatalom végtelenségét bizonyitják: négy századdal később majd ép ezekkel a peripetiákkal argumentál a hitetlenség az isteni hatalom létezése ellen, tanitva, hogy csak a véletlen létezik (a τυχή a hellenistikus korban: Rohde, Roman[3] 296 kk.). — Az (5.) ἔπειτα szó már a hatalmas megrokkanásának képébe tartozik. A 4. sor után ugyanis 1—2 sor kiesett, a lacuna után a lebukottnak jövendő sorsa rajzoltatott. — πλανᾶται]: Homeros φυγὼν ἱκέτης-ei óta az élet legnagyobb szerencsétlenségeitől sújtottak között szerepelnek mindig az *exorres patriae longeque fugati conspectu hominum* (Lucr. III. 448) s csak a stoa cosmopolitismusa barátkozik meg a számkivetéssel (v. ö. Plut. π. φυγῆς). — χρήμη] = χρεία καὶ σπάνις Suid.; χρήμη βίου él az, ki nem ἔχει βίον s nem is tudja τὸν βίον κτήσασθαι vagy ποιεῖσθαι. — νόου παρόρος] az, ki az ész útjáról letért, v. ö. τίς παρήειρε φρένας; 94. fr. Berge, l. még 54. fr. ἤμπλακον jegyzetét.

A kit a költő megszólitott, az bizonyára ellenségeinek nagy

s nem szünő hatalmán kesergett és a költő tanitásának hallatára örömmel gondolt várható bukásukra.

57. [75.]

κλῦθ' ἄναξ Ἥφαιστε καί μοι σύμμαχος γουνουμένωι ἵλαος γενοῦ, χαρίζευ δ' οἷά περ χαρίζεαι.

A hivő fenhangon imádkozik (*κλῦθι*): az isten csak akkor teljesiti kivánságát, ha *meghallja* («die Sitte, mit lauter Stimme zu beten, geht durch das ganze Altertum hindurch»: Sudhaus, Arch. f. Religionsw. IX. 190), mint a hogy a bünt közvetlenül *látnia* kell az istennek (v. ö. 88 fr. B.), hogy megbosszulja. E képzet alapján κλύω, ἀκούω *meghallgatni* értelmet nyert s ez igék imperativusa az imák stereotyp bevezetésévé lett. Ezután az isten nevét nevezi meg az imádkozó, mert tudja, — ill. öntudatlanul alkalmazza az őseitől rámaradt tudatot — hogy az imában a megszólitott isten neve elmaradhatatlan. E nélkül nem is tudná az illető isten, hogy őfeléje száll az ima s azonkivül a név magikus erejével megköti az illetőt (Ausfeld, de Græc. præcat. Jhbüch. Supplem. XXVIII. (1903) 503 kk.). — ἄναξ] szóról 68. 1-höz. — Kegyes védelmet kér istenétől a költő (a σύμμαχος-ban epikusan heroikus képzet rejlik: a kedvencz hőseiket a harczban megsegitő istenek képe; a védelem, segitség fogalma egyáltalán a harczi gondolatkörben szokott kifejeződni, pl. ὑπέρ τινος = *valamiért*, tkp. *valami fölött pajzsot tartva*). Az imádkozó költő közben *képzeletében* átkarolva tartja az isten térdét (a térd a könyörületesség székhelye), v. ö. Sittl, Gebärden 163 kk.: γουνοῦσθαι Homerosban is gyakran a. m. esdekelve kérni (I 582, A 130, Z 149). A déli nép mozgékonysága következtében nemcsak a nyelvben helyettesitheti a gestus neve az érzést (κινέω und *moveo* mit ihren Zusammensetzungen beherrschen das Gebiet des Begriffes «Gemütsbewegung»: Sittl id. h. 8), hanem a képzőmüvészetben is csak déli nép fia juthatott a kézmozdulatokkal való jellemzés gondolatára: a Cenacolót tárgyalva Leonardo nemzetéről mondja Goethe: «Bei seiner Nation ist der ganze Körper geistreich, alle Glieder nehmen

Teil an jedem Ausdruck des Gefühls, der Leidenschaft, ja des Gedankens» (WERKE, Bibliogr. Anst. XXIII. 191). — ἵλαος : v. ö. 79. 1. B. Χαρίλαος, 119. B. Ἴλαος. Szinte jól esik az embernek a hom. λᾱός és A 583 ἵλᾱος alakokkal megtámasztott egyöntetü hagyomány szilárdsága szemben a dogmatikusok kapkodásaival, melyek ἵλεως-t ajánlanak. Mikor lesz már általánossá a tudat, hogy az epos alapján álló költő szövegében az egyöntetü hagyomány homerismusát nem szabad ionismussá rontanunk? Az élő nyelv behatolását konstatálnunk kell, a hol megvan, de nem erőszakosan megteremtenünk, a hol nincs. — χαρίζεν οὐά περ χαρίζεαι = «nem kívánok tőled különöset: [csak] olyannal kedveskedjél, a milyennel épen (περ) rendesen kedveskedni szoktál!» (Más alkalommal ugyanily módon könyörög a költő Apollonhoz: ὄλλυ ὥσπερ ὀλλύεις 9. fr., l. ott). Epikus hajlamú költő (pl. a homerosi hymnikus) ily esetben az isten mythikus tetteinek elmondásával tenné hatásosabbá imáját. A homerosi Hephaistos-hymnusból (20.) megtanuljuk, mi az, mivel Hephaistos kedveskedhetik: minthogy ὅ μετ' Ἀθηναίης γλαυκώπιδος ἀγλαὰ ἔργα ἀνθρώπους ἐδίδαξεν s a létért való küzdelmet a civilisatio áldásaival megkönnyítette az embereknek, a hymnikus dalnok ily irányú kegyességet kér tőle (ἵληθι Ἥφαιστε [v. ö. ἵλαος γενοῦ], δίδοῦ δ' ἀρετήν τε καὶ ὄλβον). A. szavait is nyilván így értelmezte istene. HAUVETTE, Archiloque 181. meglehetősen barokk eszmével úgy vélte, hogy a költő tüzet kér ellenségei fejére — a ἵλαος istentől).

A házi tűzhely fölött álló fa- vagy agyag-Hephaistos-szobrocskát (Schol. Arist. Av. 436) mindennap ugyanebben a vallásos hangulatban köszöntötte a hívő.

58. [76.]

αὐτὸς ἐξάρχων πρὸς αὐλὸν Λέσβιον παιήονα

Hagyományunk az aeol költészetet illetőleg csak a készről, kifejlettről ad felvilágosítást, mintha a lesbosi lyra Alkaios-szal, Sapphóval készen pattant volna ki az aeol szellem talajából. Persze Terpandros (ἀκμή: 676.—673.; tehát A. idősebb kortársa)

nevét megőrizte a hagyomány, de szinte függetlenül a milieutől, melyből művészete fakadt. Pedig a Terpandros-féle költészet irodalomtörténeti jelentősége igen nagy. Egyrészt az «aeol lyra» elődét kell benne látnunk, másrészt a régi, Homeros előtti aeol *énekelt epos* folytatását (WILAMOWITZ, Timotheos 84 kk. l.). Ez az aeol zenés költészet kb. a VIII. század óta — mikor az Aeolisból Ioniába vándorolt epos már csak recitativ volt — az ión költéssel szemben fajilag megkülönböztetett jelleggel lépett fel. Már most a VII. század ión iambikusa, ki minden egyéni különállása ellenére az ion epos alapján áll, büszkén hangoztatja, hogy ő nemcsak reczitált versekhez ért, mint az ion epikus, hanem bajban könyörgő, menekvésért hálálkodó *dalt is tud zengeni* az istenekhez (ez a παιήων: Hom. A 473, X 391). E dalt Lesbosból ismeri (Λέσβιον természetesen a παιήονα jelzője): ezt meg kell hogy említse, mert hallgatóságának nagy volt az ethnographikus érdeklődése (v. ö., hogy a szép delosi leányok, kiknek ünnepén a chiosi vak lantos Apollon-hymnust énekelt, πάντων ἀνθρώπων φωνὰς καὶ κρεμβαλιαστὺς μιμεῖσθαι ἴσασιν Hymn. in Ap. D. 162) s ő dalát a krétai paieontól (Hom. Hymn. in Ap Pyth. 340) meg akarja különböztetni. — A költő kar élén áll (ἐξάρχειν term. techn. a karvezető énekére), természetesen lanttal kisérve énekét (m. p. az *egész* dalt *végig* énekelve: ezért áll ἐξάρχειν accusativus-szal, nem mint Hom. Ω 761 Ἑλένη ἐξῆρχε γόοιο). Melléje fuvolásnőt kell képzelnünk. Az *αὐλός* játéka és a kar rázendülő ἴη παιάν-refrainje teljessé tette az új, addig Joniában ismeretlen zenés-jelenést, mely a Parosban-Thasosban tisztelt Charisok égi karára emlékeztethette a hallgatót. Ez a kép, melyre A. méltán büszke (v. ö. a köv. fragm.-ot), a pálczával a kezében reczitáló rhapsod igénytelen képe mellé hatalmas vetélytársként lép (még Theocr. 21. epigr. ja is hangsúlyozza A. fontosságát ἔπεα τε ποιεῖν, πρὸς λύρην τ' ἀείδειν). Körülbelül 600 évvel utóbb hóditó útján Rómába jut az aeol lyra s a *princeps Aeolium carmen ad Italos deduxisse modos* ép ily büszkén kiáltja a maga *exegi monumentum*át.

Költőnk életének mely korszakába illik e kép? Parosból διὰ πενίαν καὶ ἀπορίαν távozott (Kritias: id. Ael. Var. Hist X. 13). Thasosban (ugyane szavahihető bizonyság szerint) nem tudott senkivel megférni, tovább hányódott. De a parosi Neobulévai

való szerelme, ill. ez érzésből fakadt költeményeinek kiforrott formája már Crusiust (Pauly W. s. v. Archil.) arra a feltevésre inditotta, hogy A. később visszatért Parosba. E korba illik a fenti kép. Hazájába visszatérvén, A. költészete a szerelemtől és az aeol lyrától megihletve új virágzásba kezdett.

59. [77.]

ὡς Διωνύσοι' ἄναχτος καλὸν ἐξάρξαι μέλος
οἶδα διθύραμβον, οἴνῳ συγχεραυνωθεὶς φρένας

Διωνύσοι']: hogy a ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ elférjen a versben, A. a 2. szótagot megnyújtja. Az V. század óta úgy segitettek magukon a költők, hogy versben a metrikailag kényelmetlen név helyett inkább az epithetonokat, Βρόμιος, Βάκχιος használták. — Mondattanilag a szó nem a genetivus object., mint ilyen esetben rendesen felfogják, hanem szép possessivus. *Διωνύσοιο μέλος* (mint ὕμνος θεῶν) az ének, melyet a dalnok az istennek szentel s így az isten birtokának tekint, akárcsak a fogadalmi, áldozati ajándékokat. Mikor egy századdal A. után Chares, Teichiussa ura a szoborra, melyben magát Apollon tiszteletére lemintáztatta, azt vésette, hogy ἄγαλμα τὸ Ἀπόλλονος (Dittenb., Syll.² 749), ugyanily gen. poss.-t mondat a szoborral. — A mi a szó végződését illeti, az -οιο gen.-suffixum homerosi floseculus (Leskien, Jhbüch. f. Philol. XCV. 1. kk. kimutatja, hogy már Homerosban is csak hagyományos alak): hogy a grammatikusok thessaliainak mondták, az a mi számunkra mit sem jelent. Az újító költő, ki büszkén helyezkedik szembe a régi epos szal, nem tud megszabadulni a homerosi formuláktól. — A *ϝ* nélküli *ἄναξ*-ról 68. 1 ἄναξ-hoz. — A szépséges dalt, melyben maga a költő és a kar, de legjobban az isten gyönyörködik, a *διθύραμβος*. A modern kutatás azt kétségtelen eredményképen kideritette, hogy azt a dithyrambost, melyet A. énekelt, nem fűzi közvetlen kapcsolat ahhoz a dithyrambikus karköltészethez, mely a VI. sz.-tól kezdve Korinthosban és egyebütt felzendült. «Es ist klar, dass hier von der einfachsten, rein ritualer Form des Dithyrambos die Rede ist» (Crusius, Pauly-Wissowa s. v. Dithyrambos p. 1208):

A. Dionysos ünnepére visz bennünket (Thasos híres bortermő vidékének Dionysus-kultuszát az érmek hirdetik: Robert, Mythol. 719) s ez ünnepen a költő a boráldozat lakomáját ülő község mámoros dalának, az istennek szentelt μέλος-nak elöénekese (ἐξάρχων, l. 58. fr.), ki jól tud ἐξάρξαι, a dalra rágyújtani, mire a társaság rázenditi a refraint. — A fékevesztett kedvet, melyben az ilyen dal megfogan, szépen fejezi ki az *οἴνῳ συγχεραυνωθείς* szó, mely maga is dithyrambosi hangulatból fakadt összetétel (τῶν ὀνομάτων τὰ διπλα μάλιστα ἁρμόττει τοῖς διθυράμβοις Arist. Poet. 22). A szép archilochosi képzet, a villámcsapásként ható mámor à Βάκχαι költőjének dionysosi phantasiáját is megihlette: τέλος δὲ δρύινους συγκεραυνοῦσαι κλάδους, mondja (1103. v.) a bakchansnőkről (Hartung és Wecklein — mint tipikus ἀμοιτοί — a hangulatba nem illő συντριαίνουσαι-t tették a szó helyébe). Kratinos is ismerte A. szavait (Pytine 8. fr. Mein.). V. ö. Kallim. fr. 223: μεθόπληγος φρούριον Ἀρχιλόχου.

60. [78.]

— ⏑ — πολλὸν δὲ πίνων καὶ χαλίκρητον μέθυ
οὔτε τίμον εἰσενέγκας ⟨οὔτε — ⏑ — ⏑ ⏑⟩,
οὐδὲ μὲν κληθεὶς ⏑ — ⏑ ἦλθες, οἷα δὴ φίλος·
ἀλλά σ' ἡ γαστὴρ νόον τε καὶ φρένας παρήγαγεν
εἰς ἀναιδείην.

Az Athenaios-epitome (I. 8a), mely e hiányos szöveget hagyományozta (lacunáit Kaibel alapján adom), számtalan helyet idéz ezenkivül a komikusokból, melyek mind a «hivatlan vendég» ellen irányulnak. A komœdiabeli parasiták öse az a Perikles (nevét Athenaiosból I. 7. f. tudjuk), kinek tolakodását e fragm. gúnyolja.

A VII. században a régi nemesi társadalom banquet jei mellé lépett az öntudatra ébredt polgári társadalomnak hasonló intézménye, mint a hogy — a dolog természeténél fogva — a polgári társadalomnak általában megvolt az a törekvése, hogy az előbb kifejlődött nemesség módjára szervezkedjék (v. ö. Francotte, La polis grecque 23. l.). A lakomák közösségére, azonban

nemcsak számitás, hanem egyenesen az az ősi társas-ösztön vezetett, mely különösen az evésnél nyilvánul («A ki maga néz a tálba, azt az étel nem táplálja» Vörösmarty, Szegény a. k.) s melynél fogva pl. «a hottentotta nem tud egyedül enni és ha még olyan éhes is, odahívja a járó-kelőket, hogy megoszsza velük lakomáját» (Kropotkin, A kölcsön. segitség mint természettörv., magy. ford. 76. l.). — E társas lakomáknak (ἔρανος-oknak) «piknik»-jellegük volt, a mennyiben a tagok közösen viselték a költségeket (ἐκ κοινοῦ Hesiod. Erga 723). Ezért mondja Athena a kérők lakmározásaira czélozva, melyek csak Odysseus számláját terhelik: οὐκ ἔρανος τάδε γ' ἐστίν, ὡς τέ μοι ὀβρίζοντες ὑπερφιάλως δοκέουσιν δαίνυσθαι κατὰ δῶμα: α 226).

Az ἔρανος-ra, melynek A. tagja volt, befurakodott egy bizonyos Perikles nevű jó ivó (πίνων imperf.). — A *χαλίκρητον μέθυ* kifejezés magyarázatában abból kell kiindulnunk, hogy a bor jelzésében -κρητος végződés pleonastikus (az ilyen esetekben az antik grammatikusok pleonasmus-elmélete kivételesen elfogadható: v. ö. Wilamowitz, Eur. Her.[2] 30. l. jegyz.), a mennyiben a tulajdonság, melylyel a bor bír, természetesen csak a κεράσαι által jött létre. Az ital tehát, melyet Perikles annyira szeret, oly μέθυ (ez az idg. általános elnevezése a mámorító italnak, melynek nevét a nemzeti különválás idejének bor-itala nem tudta teljesen visszaszoritani), mely «vegyállapotát illetőleg» χάλις, azaz szinbor (χαλίκρατον· εὔκρατον, ἄκρατον Hesych.). Χάλις és Ἄκρατος a megszemélyesitett szinbor. Szinbort inni tiltott, de — annál édesebb gyümölcs volt görögjeink számára minden időben. Az ἔρανος-ban mindenki ihatott, de el kellett érte hoznia a tagsági járulékot: ezt Perikles nem tette (οὔτε τίμων εἰσενεγκών: τίμος ép úgy mint τιμή eredeti értelmében *érték*, vagyis az, a mi jár vmiért, tehát érdemért *jutalom, becsülés*, bünért *bünhödés*, az ἔρανος-ban való részvételért a *tagsági díj*). — 3. Ha legalább barátság fűzné a társaság tagjaihoz, akkor arra a közmondásra hivatkozhatnék, hogy αὐτόματοι δ' ἀγαθοὶ ἀγαθὼν ἐπὶ δαῖτας ἵασιν (a helyeket s változatokat l. Hug, de Graecorum proverbio αὐτόματοι κτλ., Progr. 1872). De igy nincs más magyarázata eljárásának, mint az, hogy gyomra uralkodik fölötte (ἥττων γαστρός: igy mondták Attikában) s ez eltéritette eszét a rendes útjáról (παρέγαγεν v. ö. 56. 5) s reásodorta «a szemtelenség területére»

(εἰς ἀναιδείην). νόον καὶ φρένας homerosi kapcsolat: Ω 40, θ 559, σ 215. 220 (v. ö. *mens atque animus*, mely Ennius fr. 186. óta a latin költészetben stereotyp kifejezés: Norden, Aeneis-komment. 119. l.).

Az illetlenséget az értelem megzavarodásának tekinteni: jellemző görög rationalistikus felfogás (v. ö. a 23. fr. jegyzetében a kentaurról mondottakat. Összevethető ellenben a 65. fr., mely az érzelmi élet rendellenességét csak isteni beavatkozással tudja magyarázni).

61. [0.]

. εἷς τις [ὧδε] λαὸν σύμφυ[τον? κατήγαγεν?]

Ez és a következő fragmentumok az ú. n. *Monumentum Archilochi*-ról valók. Egy elökelő parosi úr hazája nagy költőjének tiszteletére az I. században (Kr. e.) emléket emelt, melynek felirata Demeasnak, egy különben ismeretlen parosi történetirónak (Kr. e. 3. sz.) munkájából tartalmaz kivonatot. Demeas lokalhistoriája annyiban való az Archilochos-emlékre, hogy ő hazája régi történelmének elmondása közben folytonosan A. verseire hivatkozik, mint forrásokra (γέγραφεν δὲ ὁ Δημέας ἕκαστα [σαφῆ ποιε]ῖν κ[α]ὶ γεγραμμένων ὑπὸ Ἀρχ[ι]λόχου καὶ [ἄλλων κατ' ἔτος ἕ]καστον). Kiadta: Hiller v. Gärtringen, Athen. Mitt. 25 (1900) 1. kk.; *ugyanő* Inscr. Gr. XII. fasc. 5. 445. szám; v. ö. Hauvette, Rév. d. ét. Gr. 1901. 71. k.; Leo, Götting. Progr. 1900. 2. kk.

A hol a szövegben egyéb nincs jelezve, a kiegészités Hillertől való.

Koiranos csodás történetét elmondta — vagy csak czélzott rá — A.: ezzel kezdte Demeas az eseménysort. Demeas igy adja elő az esetet: egy Miletosból jövő ötvenevezős hajó Naxos közelében elsüllyedt s az ötven ember közül egyedül Koiranos menekült meg egy delphin hátán Syros szigetére (innen való a 114. Bergk-féle fragm. πεντήκοντ' ἀνδρῶν λίπε Κοίρανον ἤπιος Ποσειδῶν). Ezt az eseményt, melynek Demeas az évét is tudta (ἄρχοντος πρῶτον Εὐρ[. . .]), később kiszinezték, meghamisitották (l. Athen. XIII. 606e, Plut. de soll. anim. 36. 984f, Aelian. nat. an. VIII. 3) s ezzel az eset belekerült abba a legendasorba,

melyet a delphinek okosságáról és hálás érzületéről regéltek a görögök (v. ö. Aug. Marx, Griech. Märchen v. dankbaren Tieren; az életmentő delphinről Usener, Sintflutsagen 181 kk.).

A mi sorunk — az 1. col. 14. sora — is e csodás megmenekülés leírásából való.

62. (0.)

εἶπε⟨τ' — — — ⏑ — — ⏑⟩ παῖς Πεισισιράτου
ἄν⟨δ⟩ρα⟨ς εὖ⟩ω⟨χῶ⟩ν⟨π⟩αρ' αὐλὸν καὶ λύρην ἀνήρατον,
εἰς Θάσον φ⟨ω⟩σὶ Θρήϊξιν δῶρ' ἔχων ἀκήρατον
χρυσόν. οἰκείωι δὲ κέρδει ξῦν' ἐποίησαν κακά.

Mon. Arch. (v. ö. a 61. fr. bevezetését) 46. »→ εἶπετ' Leo. — v. 2. supplevi; Leo: ἄν⟨δ⟩ρα⟨ς εὖ ν⟩ω⟨μῶ⟩ν⟨τ⟩ας αὐλὸν καὶ λύρην ἀνὴρ ἄφων; titulus: ἀν.ρα....ω.ν.....ασαύλὸν καὶ λύρην ἀνηραφν. — v. 3. φ[ω]σὶ Arnim, φ[υγά]ς Leo. — v. 4. οἰκείωι Wilamowitz: οἰκείως in lapide.

παῖς Πεισιστράτου]. A. epikus emlékek hatása alatt amúgy is szereti patronymicummal jelölni az embereit (v. ö. 51. fr.) s itt patronym.-on kívül az [elveszett] polgári név mellett az atya neve arra is szolgált, hogy semmi kétség ne lehessen a megtámadott kiléte felett. Az ὀνοματοὶ κωμωιδεῖν volt költőnknek legkedvesebb harczmódja (v. ö. 75. fr.). — A.-nak, kinek büszkesége volt, hogy az aeol és ion költészetet, a fuvolát és a lantot egyesítette (l. 58. és 59. fr.), kellemetlen vetélytársa lehetett ez a Peisistratos fia, kinek répertoire-jában szintén egymás mellett szerepelt a fuvola és a lant (*αὐλὸν καὶ λύρην*: 2. sor). — Ezért meg kell a szegénynek lakolnia! A vetélytárs hangszere mindenekelőtt «*kietlen*»-jelzőt kap (*ἀνήρατον*: a jelzőknek ily gúnyos értelmi árnyalatával szívesen játszik a költő (v. ö. ἐσθλήν 24., ἱμερόεντα 75. fr.). Ennek fanyar hangjai mellett (*παρά*, v. ö. Hom. φ 145 παρὰ κρητῆρα, fr. 16. παρ' αὐλῶι) mulattatja a derék férfiú sajnálatraméltó társait. [A Leo-féle olvasás a 2. sorban egyáltalában nem elégít ki: Igazán furcsa dolog azt a politikai cselszövényt tervező *muzsikus társaságot* elképzelnünk, melyet ez az olvasás teremt. Az én lectio-m, azt hiszem, semmivel sem

erőszakosabb a Leo-félénél: Γ>Τ kövön nem is mondható vále toztatásnak; ·ν⟨π⟩αρ igaz, hogy csak 1 betűt ad a Hiller-fél-5 pontnak betöltésére, de a vers is kizárja, hogy többet adjunk, tehát ott bizonyára törlés állt; csak ⟨π⟩αρ a hagyományozott ΑΣ helyett igazi, de elég könnyű változtatás]. — Az 1.—2. sor ilyképen nem más, mint gúnyos kiszínezése az egyszerű ténynek, hogy *Peisistratos fia társaságban utazott* (csak tagja volt a társaságnak, εἵπετο, nem pedig vezére, mint a töredék némely feldolgozója hiszi). A gúnyolás psychikája szerint a kifigurázandónak, minthogy költő, tehát még diplomatiai küldetésben járva is elő kell vennie költészetét és zenéjét. A. lelkében haragjának és gúnyjának tárgya a maga jellemző alakjában s abban a minőségben él, melyben a haragot és a gúnyt ingerli; bármely helyzetben csak ebben az alakban látja őt a költő maga előtt. Az érzelem ugyanazon képzetalakító hatásával van itt dolgunk, mint az eposban, mikor az epikus úhitat a maga személyeit és tárgyait mindig ugyanegy állandó megjelenési formában látja (állandó jelzők!) vagy a népmesében, melynek költője a királyt még ágyában is koronával a fején, a koldust még az asztalnál is koldusbottal a kezében képzeli.

S ha már személyes élővé vált az elbeszélés, lélektanilag érthető, hogy a 3. sorban ἔχων-nal úgy tünteti fel a költő a dolgot, mintha az aranyat, melyet a társaság a thrakoknak visz, csak maga a Peisistratosfi vinné (ἔχοντας-t várnánk). Ennek az *a potiori* kifejezésnek az a czélja, hogy a felelősséget az így előtérbe szorított alanyra tolja. — Mint a hogy Pindaros lyrikusan színezi minden elbeszélését, mint a hogy Aristophanes számára minden, mit lát, tréfa tárgyává lesz, úgy A. ajkán a történeti tény elbeszélése is «*iambikus*» izt kap. — A Thasosba készülő csapatnak u. i. rosszban főtt a feje. Hogy mik voltak a *ξῦνα κακά*, melyeket a maguk önző eljárásával okoztak, azt a Monum. Arch. szerzője A. alapján elmondta, de a kövön ez elbeszélésből csak ennyi maradt: (49. sor) τοὺς Θρᾶικας ἀπο.. ειναντες αὐτοὶ οἱ μὲν αὐτῶν ἀπὸ Παρίων ..... λ⟨ῃ⟩στὰς Σάπας ὑπὸ τῶν Θ[ρακ]ῶν. Minthogy e szövegben szavak, sőt talán mondatok is kimaradtak a kövéső hibája következtében, az eseményt rekonstruálni lehetetlen. Leo (De Horatio et Archilocho: progr., Götting. 1900) így egészíti, illetőleg javítja ki: τοὺς

Θράικας ἀποπραύναντες αὐτοί οἱ μὲν αὐτῶν ὑπὸ Παρίων ἀπώλοντο, οἱ δὲ, ὅτε ἀπεωθοῦντο λῃστὰς Σάπας, ὑπὸ τῶν Θρακῶν — s igy magyarázza a thrakoknak megvesztegető szándékkal pénzt vivő csapat sorsát: *Parios certe Thasi colonos inimicos ab initio habuerunt, sed etiam communes hostes Thracas iterum hostiles experti sunt, cum latrones Sapaeos armis repellere cogerentur*» (p. 5). Ennek a magyarázatnak erőszakos és valószínűtlen volta nyilvánvaló. De mindeddig sem jobb magyarázat nem sikerült, sem a társaság bűnhődésének leírását a Demeas bevezető szaival (41. sor) . . . . .]τα (?) τοὺς Θ⟨ράικας λῃ⟩γο⟨υ⟩σιν Πάριοι ἐα⟨υτοῖς . . . .⟩ ἀποκα⟨θ⟩ίστασ⟨θαι πάντα⟩ nem lehetett összeegyeztetni.

63. [0.]

τῶν δ' ἀντ[ι]ᾶι
τῆι μάχηι λαὸς παρασταθεὶς· ἀ νέδρ[α] μ[ὲ]ν κτίσας
[– ⏑ – ⏓ –] ἀὔτης τῆς πολυ[⏑ – φ]λογός,
κ[– ⏑ –]των [– ⏑ δ]εί[λης] ἡμέ[ρ]ης ἐπαύ[σαμεν]
[β]άλλοντες . . . .

«Monum. Arch.» (v. ö. a 61. fr. bevezetését) col. A 55 kk. sor. ➤ 1. δὲ ἀντιᾶι. — 2. παραστάς· εἶτ' Leo. — 3. πολυφθόρου Leo.

A parosiaknak vagy thasosiaknak a naxosiakon nyert győzelméről van szó. Demeas (e sorokat bevezetve): διασαφεῖ [sc. Ἀρχίλοχος] πάλιν, ὡς ἐνίκησαν καρτερῶς τοὺς Ναξίους, λέγων οὕτω. — Az élénk leírás elvesztét méltán sajnálhatjuk, hiszen Ps. Longinosból tudjuk, mennyire értett A. az ilyesmihez (c. 10: Demosthenes és A. a leírásaikban τὰς ἐξοχάς, ὡς εἴποι τις, ἀριστίνδην ἐκκαθήραντες ἐπισυνέθηκαν, οὐδὲν φλοιώδες, ἢ ἄσημνον ἢ σχολικὸν ἐγκατατάττοντες διὰ μέσου).

A felsorakozott harczi nép (*λαός* mint *populus* eredetileg a fegyverben álló nép: lassanként elavuló szó, mely Athenben már csak nevekben és formulákban élt) neki megy (*ἀντιᾶι*) az ellenségnek: erre felzúg a harczi zaj, fellángol a hősi tüz (*φλόξ*): s délután (*δείλης ἡμέρης*) már eldőlt a küzdelem.

64. [0.]

νῦν ἐεργμέν[α ⏑ – ⏓ – ⏑ – ⏓ – ⏑ ⏒
πῆμ' ἔσωσε ὀ[– ⏑ – ⏓ – ⏑ – ⏓ –]μενος
ἀλκιμω[⏓ – ⏑ – ⏓ – ⏑ – ⏓ – ⏑]ται

«Monum. Archil.» (v. ö. a 61. fr. bevezetését) IV. col. 4. kk. s. Harczleírás. — *Ἐέργω* epikus alak (= εἴργω).

65. [0.]

– ⏑ – ⏓ – ⏑ – ⏓ – ⏑ – ⏓ – νό]ον
καὶ φρένας τρέ[ψεν ⏑ – ⏓ – ⏑ – ⏓ πατρίδος]
γῆς ἐπιμνήσαιο τ – ⏓ – ⏑ – ⏓ – ⏑ ⏒
[δει]νὰ τολμήσας με[– ⏓ – ⏑ – ⏓ – ⏑ ⏒]
[. . .]λες αἰχμῆι κα ⏑ – ⏓ – ⏑ – ⏓ – ⏑ ⏒]
σον δ' ἔσκεν καὶ χα[λκ . . . . .

«Monum. Archil.» (l. a 61. fr. bevezetését) IV. col. 8. kk. sor.

Mint Demeas bevezetéséből tudjuk, barátjához, Glaukoshoz szól a költő (Glaukosról l. 38. fr.). Valami gonosz szellem eltéritette Glaukos eszét a józanság útjáról (*νέον καὶ φρένας τρέψεν*: a képzetről l. az 54. fr.-beli *ἤμπλακον*-hoz mondottakat): csakis igy tudja a költő megmagyarázni, hogy barátja megfeledkezett szülőföldéről (3 *ἐπιμνήσαιο* = jusson végre eszedbe!). A kultúra ezen fokán a nostalgia a normalis lelki élet elmaradhatatlan tünetének tünik fel (v. ö. Burckhardt, Kulturgesch. I. 328 k., valamint a 78. 2-beli *νόστος*-hoz mondottakat).

A többinek összefüggése homályos. — 5 *ἔσκεν*] 3. szem. iterativum = *ἦν*, nem homerikus (mint néhol olvassuk), mert az eposon kivül Herodotosban is gyakori. Tehát ion.

66. [0.]

χιλίους γὰρ ἄν[δρας

«Monum. Archil.» (l. a 61. fr. bevezetését), IX. col. 22. sor.

Thasos történetére vonatkozó esemény elbeszéléséből. Kapcsolatban a 42. fr.-mal?

67. [0.]

[– ⏑ δ]ούρατ' ἐκπ[αλλ. – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑]ε,
τῶν δὲ δάμαν[ατα ⏑ – ⏑ ἡδ' Ἀ]θηναίη Διὸς
ἀμφ[⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ –]εσαν προ [–]ριχ[⏑]
[– ⏑ – ἤρε]το πύργος, ἀμφά[δην ⏑ – ⏑ ⏑]
5 [– ⏑ ἐκ] λίθων ἔδε[ιμαν – ⏑ – ⏑ – ⏑]ε [.]
[α]ὐτοὶ Λεσβίω[ν ⏑ – ⏑ –]ες χερσὶν ω[⏑ ⏑]
[– ⏑ – ⏑ – ⏑ –]σε Ζεὺς Ὀλυμπίω[ν πατήρ]
[– ⏑ – ⏑]νην ἐπῆγο[ν – ⏑ – ⏑ – ⏑ ⏑]
[ἔ]στασαν πονε[ύμενοι ⏑ – ⏑ –]ᾳ ἀμφε[⏑]
10 [– ⏑ – ⏑ – ⏑ –]ἂν εὐμεν[ῆ] καλ[– ⏑ ⏑]

«Monum. Archil.» (l. a 61. fr. bevezetését) IV. 46. kk. → Csak a biztos kiegészítéseket jeleztem.

A verseket bevezető Demeas-féle szöveg a kövön teljesen romlott, úgy hogy nem tudjuk, mily csatáról van szó. — Az első tekintetre kitűnik, hogy az epos emléke lengi át a helyet: Athena (2. sor) és «Zeus az olymposiak atyja» (7.) az eposból ismeretes szerephez jutnak a csatában. A küzdelem egy bástya (πύργος: 4.) körül folyik. 4 ἤρεπτο (= ‚fedve volt') — valószínűleg az ἐρέφω igének azon abbreviatio-szerű használatával, melyet az Iliasból Chryses imájából ismerünk (εἴ ποτέ τοι χαρίεντ' ἐπὶ νηὸν ἔρεψα: A 39) s mely a betetőzést, az építés befejező mozzanatát, egyenesen az építéssel egyértelműnek tekinti (az abbreviatióról a 70. fr. bevezetésében van szó). — 5 ἐκ λίθων ἔδειμαν] valami ellenoperatióról szól, mely nyiltan (ἀμφάδην: a végződés 48. 4 szerint) történik. — Több nem világlik ki. Mert a 6. sort kezdő αὐτοί miatt az 5.—6. sort az 58. fr. alapján így kiegészíteni: [ἀείσαμ]εν α]ὐτοὶ Λεσβίω[ν παιᾶνα, θέντ]ες χερσίν, igazán nem lett volna szabad. — A nyelv dolgában még figyelemreméltó ep. δούρατα (1.: metrikus kényszer alatt?) és δάμαται (2.), melyet Aischylos s szívesen átvesz az eposból.

ΈΛΕΓΕΙΑ.

68. [1.]

εἰμὶ δ' ἐγὼ θεράπων μὲν Ἐνυαλίου ϝάνακτος
καὶ Μουσέων ἐρατὸν δῶρον ἐπιστάμενος.

θεράπων]. Ma is közhely, hogy az embert a maga hivatása leköti, rabszolgává teszi. De a görög költő lelkében a legközönségesebb képzet is vallásos szint ölt («on peut dire qu'il n'y a pas en Grèce de véritable poésie qui ne soit mythique» Croiset, Poésie de Pind. 120) s minthogy mindaz, mi erősebb az embernél, isteni (τὸ κρατοῦν γὰρ πᾶν νομίζεται θεός Menand. Com. IV, 144 Mein.), tehát a költő Μουσάων θεράπων, a harczos θεράπων Ἄρηος. — Ἐνυάλιος nem költői melléknév: Aresnek, mint Apollóé Φοῖβος, Athenáé Παλλάς, hanem a kultuszban is szereplő név (Inscr. Gr. III, 2 és IV, 717 Ἄρης Ἐνυάλιος), tehát e melléknévnek magában való alkalmazása nem költői szabadság, mint egyéb isteni epithetonoké, hanem az *élő vallás nyelvhasználata*. — ϝάναξ] szóban ϝ-t írtam, *bár nem tudom, A. is kiírta-e*. Csak azt tudom — és ez a legfontosabb kérdés — hogy a szó előtt költőnk nem érezett hiatust, vagyis ép úgy a lelkében zsongó epikus reminiscentiák ϝ-jának akustikus hatása alatt állt, a hogy teszem fel, az athéni színház költője, színésze és hallgatósága az oly szókapcsolatok alkalmával, minők καὶ ϝιφτάνασσα (Soph. El. 157) vagy ὦ ϝεκάεργε (Aristoph. Thesm. 972). S nem követek el — úgy hiszem — következetlenséget, ha az 57., 59. és 77. fr.-ban nem írom ki az ἄναξ szóban a ϝ-t. Ezeken a helyeken a költő nem érezte (jobban mondva: nem akarta éreztetni) a hangot, melyet az előbeszédben úgy ő, mint közön-

sége egyáltalán aligha ejtett ki. (A helyesírásnak ily felfogását illetőleg v. ö. még a 6., 12., 33. fr. jegyzetét.) Maga az ἄναξ szó egyébként már Homeros számára is csak ünnepélyes, hagyományos kifejezés, a közhasználatban nem élő szó. Szinte chemiai vegyületben mutatkozik A.-ban az öntudatlanul conservált hagyományos elem az életnek tudatosan behozott elemeivel. — *μὲν — καί*]. Mint Hom. A 267 κάρτιστοι μὲν ἔσαν καὶ καρτίστοις ἐμάχοντο, úgy ez a hely is a később correlativvá lett μὲν-nek eredeti, pusztán nyomósító használatát mutatja: «biz szolgája vagyok . . . és . . .» — *Μουσέων δῶρον*]. A vallásos érzés mindent, a mit az ember lát és érez, az istenektől származónak tekint. A költészetet a kegyes tündérek hozták ajándékul, kik mikor messze Pieriából eljutottak Parosba, bizonyára az életörömnek ottani ősi, Minostól származtatott (Apollod. III, 157, 7) Charis-oltáraira emeltettek, mint a hogy Hesiodos szerint a Charisok szomszédságában laktak (Theog. 64) és Sappho is együtt szólítja a ἁβραὶ Χάριτες καλλίκομοί τε Μοῖσαι hatalmát (60. fr.). — Hogy ez az ajándék *ἐρατόν*, az a költészet gyönyörködtető hatásának ugyanaz a képzete, — v. ö. Hom. Hymn. in Mercur. 420. k. — melyből egy más, «theogonikus» irányú phantasia megteremtette az Ἐρατώ múzsa alakját (Hes. Th. 78), mint a hogy a költői tehetségnek ajándék útján való származtatása is theogonikus kapcsolat formájában fejeződik ki a hesiodosi költészetben (ἐκ γάρ τοι Μουσάων καὶ ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος ἄνδρες ἀοιδοὶ ἔασιν καὶ κιθαρισταί Th. 94). — *εἰμὶ ἐπιστάμενος*] = ἐπίσταμαι: a körülírás, mely itt a párhuzamosság kedvéért áll, különösen a dráma nyelvében lesz majd divatossá l. még 16, 2 ἣν πονευμένη. Költőnk büszkén vallja, hogy ért a múzsák ajándékához (ἐπίστασθαι az eposban is mindig a. m. *érteni vhez*, csak δ 730 *tudni*).

A «harczos költő» erélyes vonásokkal beállított képére ugyan később a pajzselvesztés kényes episodja (75. fr.) homályt vetett: de akkoriban, mikor e sorokat zengte költőnk, büszke öntudattól dagadt a keble. Epikus dalnokelőadások emléke éledhetett benne és hallgatóságában is megelevenedett a κύκλος eposaiban zengett Amphilochos, Mopsos dicsősége, (Amphiaraos hire nem jutott keletre), kik ép úgy egyesítették Ares és Apollon szolgálatát, mint A. Enyaliosét és a múzsákét.

69. [2.]

ἐν δορὶ μὲν μοι μᾶζα πεπαγμένη, ἐν δορὶ δ' οἶνος
Ἰσμαρικός, πίνω δ' ἐν δορὶ κεκλιμένος.

ἐν δορὶ]: *benne* van, tehát — a dárda megszemélyesitésével — ha megkapom kenyeremet s boromat, töle kapom, neki köszönhetem (Hes. Erga 669 ἐν τοῖς γάρ τέλος ἐστὶν ὁμῶς ἀγαθῶν τε κακῶν τε, Soph. Oed. R. 315 ἐν σοὶ γὰρ ἔσμεν *et passim*). — *μᾶζα* daralisztből való száritott tészta, melyet megnedvesitve ettek, ellentétben a búzalisztből való, sült ἄρτος-szal. Legfeljebb ünnepnapon ehetett szegény költőnk ἄρτος-t, mint a prytaneionban étkezők (Athen. IV, 14). Hogy μᾶζα idegen, sémi szó, azt ő nem tudja, tehát etymologizálja: a maga kezdetleges felfogásával az idegen szóban is *érthető* tartalmat keres (Andresen, Deutsch. Volksetym.[6] 2) s *σχῆμα ἐτυμολογικόν*-ban μάττω-val köti össze μᾶζα-t, mint Her. I, 200 s utána mások. Az etymologizálás a görög népnek kedvelt szellemi játéka s a figura etymologica e népies szellemeskedés terméke, minőt a λέσχη-ben is nem egyet hallhatott költőnk. Népies jellegénél fogva e figura a szónokokban aránylag ritkán is található (Schulze, de fig. etym.: Comment. in honor. Ribbeck. 155): a magyarban is népies (Thewrewk, M. Nyvör III, 385). — *οἶνος Ἰσμαρικός*]. Parosban nem igen juthatott A. a távoli Thrakiából szállitott tüzes sötétvörös (μέλας Hom. ι 196) borhoz, legalább is mindennapi eledeléhez, a μᾶζα mellé, nem igen ihatta. Minthogy költőnk harczosként jelenik meg e sorokban, tehát valószinűleg a thrák parthoz közeli Thasosban, ill. ottani tartózkodása utáni kóborló életében irta őket. — Mi talán inkább *vizet* várnánk a «mindennapi kenyér» paralleljeképen, de A.-nak, mint görög embernek, a bor elemi szükséglete. Vizet magában ő nem igen ivott, ő nem volt ὑδροποτῶν, mint a perzsák (Herod. I, 71) vagy az iberiaiak (Athen. II, 44 *b*). — *ἐν δορὶ κεκλιμένος*]. Az ige puszta locativust kíván ugyan, csakhogy a költő lelkében még ott vibrál az előző kettős ἐν δορί anaphora (Bahntje, quæst. Archil. diss. 70); de amúgy is az ἐν-nel összekötött locativus ekkoriban már régen ugyanazt jelenti, mint a puszta eset: κυνέῃ βάλε (Hom. H 187)

mellett ἐν πορί βάλλε (I 220). — A katona akkor sem teszi le dárdáját, ha hörpinteni akar egyet kulacsából: dárdáját fél kezével a földnek támasztja s úgy iszik (δορὶ κεκλίσθαι a rendes nyugalmi állás katonáéknál Verg. Aen. IX, 229 *stant longis adnixi hastis*, ép így vázaképeken s egyéb ábrázolásokon is gyakran). Ha majd leveti a fegyvert s Paros utcáin sétálva meg akar állni, felső végével a hóna alá dugott βακτηρία-jára fog támaszkodni (v. ö. Daremberg-Saglio képeit, s. v. baculus).

A dárda — élőnek képzelve, hiszen gyakran még nevet is adtak neki, v. ö. Polle-Weise, Wie denkt das Volk über die Sprache 19. — a harczosnak ételt-italt ad, de meg nyugalmat is. A katona-költőnek a fegyver mindene, mint Hybriasnak (Anthol. lyr. ed. Hiller-Crusius p. 275. XX. ἔστι μοι πλοῦτος μέγας δόρυ καὶ ξίφος . . .). Aischylos heroikus lelkében az eszme majd úgy ölt testet, hogy a Hetek egyike ὄμνυσι αἰχμήν, ἣν ἔχει μᾶλλον θεοῦ (529, v. ö. Eur. Phoen. 1677 ἴστω σίδηρος ὁρκίον τέ μοι ξίφος), mit pherai Sándorról, Thessalia vérengző zsarnokáról Plutarchos mint történeti tényt említ (Pelop. 29) — s tényleg nem egy harczias népnél megfigyelték e szokást (Sittl, Gebärden 139). A mi Balassink is istenét látja szablyájában.

70. [2.]

οὔ τοι πόλλ' ἐπὶ τόξα τανύσσεται, οὐδὲ θαμειαὶ
σφενδόναι, εὖτ' ἂν δὴ μῶλον Ἄρης συνάγῃ
ἐν πεδίῳ· ξιφέων δὲ πολύστονον ἔσσεται ἔργον·
ταύτης γὰρ κεῖνοι δαίμονες εἰσὶ μάχης
ὁ δεσπόται Εὐβοίης δουριάλωτοι.

Az egyszerűsítés, mely abban rejlik, hogy az íjas-harczot alkotó teljes eseménysorból a költő csak az íjak nekifeszítését említi (*τόξα ἐπιτανύσσεται*), nem tisztán a költői szemlélet mineműségéből ered. Az emberi szellem öntudatlan œkonomiájával karöltve a festeni akaró nyelvnek természetes megkötöttsége ép úgy feltételezi a beszédbeli *abbreviatiót*, mint az ábrázolás lehetőségeinek korlátoltsága a művészetit (a mikor Arany, Bol. Ist. I, 107 ezt mondja a besötétedő puszta leirásában: «majd egy

betyár *tűnt el* szilaj lován», az egész folyamatnak, mely a hirtelen megjelenéssel kezdődik s a nyomtalan eltűnéssel végződik, csak egyetlen, utolsó mozzanatát emeli ki; l. még 67, 4 ἤρεπτο jegyzetét). — *σφενδόναι*]. Az ismert mykenei ezüst serleg várostrom-ábrázolása parittyásokat és íjászokat mutat, ellenben Homeros csak N 600 és 716 tesz futólag említést a parittyáról. «The rarity of allusion to the sling is doubtless due to the fact that it was the weapon of the despised light-armed soldier, and therefore beneath the notice of the heroic poet» Leaf Hom. N 600-hoz. A. az epostól elhanyagolt életnyilvánulásokat vonja a költészet világába (v. ö. nyelv dolgában *passim*, egyebekben pl. 22, fr.). — *2 μῶλος*] = az epikus μῶλος Ἄρης, ünnepélyes szó, mely Aetoliában Ares fiának nevévé vált (Apollod. I, 7, 7, 3). — Nem azoknak harczmodorában folyik majd a küzdelem, kik nyíllal, parittyával lövöldöznek biztos helyről a távolálló ellenség közé, hanem — *3 δὲ* itt ἀλλὰ értelmű — a kardoknak lesz ma dolguk. Euboia urai mesterei az ily harczmodornak (*μάχη* «harczmodor»-értelemben még Xen. Cyr. II, 1, 7). — *4 δαίμονες*]: «synizesin quamvis insolitam tolerare quam ex duobus nullius auctoritatis codicibus δαίμονες recipere malui» Hiller. — *5 δεσπότης* itt fordul elő először. — Az ὀπίθεν κομόωντες Ἄβαντες (Hom. B 542), kik már a Katalogosban is közelharczosokként jellemeztetnek, Euboiának régi uralkodó eleme (οἱ Εὔβοιαν ἔχον id. 536), melyről a sziget Ἀβαντίς-nak is neveztetett (Geyer, Topogr. u. Gesch. d. Insel Eub. [1903] 13). A. mint résztvevő vagy legalább is mint közvetlen szemlélő ír a várható csatáról (*2 δὴ* a várakozás interjectiója). Az a feltevés, hogy e költemény arra a hírre íródott, hogy Chalkis és Eretria a lelantei síkért való háborújokban szerződést kötöttek, mely csak az ἀγχιμαχία-t engedi meg (e szerződésről Strab. X, 448), nem állhatja meg e szerint a helyét (v. ö. még Sitzler, Bursians Ihber 1907 [103] 116). — A költő személyes jelenlétének felismerése a költemény topographiájára is fontos. A πεδίον-t t. i. Ed. Meyer, Gesch. § 342 és Crusius (Pauly W. II, 495) az euboiai lelantei síkságnak magyarázták s így A.-t a síkságért küzdő felek egyikének katonájául tekintették. Ennek ellentmond az, hogy mint az egyik fél katonája l. nem nevezheti a másik félt (*4 κεῖνοι*) Euboia urainak, minthogy ép az uralomról volt e háborúban

szó, 2. az ἀγχιμαχία-t nem mondhatja e másik fél harczmodorának, hiszen testvérvárosok küzdöttek itt egymással egyenlő harczmodorban. Tehát más irányban kell haladnunk! Valószínűleg fenn, északon, A. tartózkodása helyén kell keresnünk az ütközet színhelyét (a thasosi πεδίον sincs kizárva, melyről l. Friedrich, Athen. Mitt. 1908. 214. kk.) — oly helyen, hol az euboiaiak a VII. sz. közepén talán bezárni igyekeztek a gyűrűt, melylyel az ægæi tengert körülvették (a főbb pontok: dél felé Andros, Tenos, Keos, keleten a kis-ázsiai ion városok, melyeknek Ἄβαντες ἐκ Εὐβοίας εἰσὶ οὐκ ἐλαχίστη μοῖρα Herod. I, 146, végül északon Chalkidike). Így az a feltűnő jelenség, hogy 720. — 650. hagyományunkban szünetel az euboiaiak terjeszkedése (Geyer, id. h. 25.), megszünnék. Az nem szólhat ellene ez interpretatiónak, hogy e tisztán helyi jelentőségű vállalat hagyományunkban nem hagyott nyomot: ennek oka valószínűleg sikertelensége, melynek következtében az ægæi tenger hatalmi egyensúlyában nem okozott változást.

71. [4.]

ἀλλ' ἄγε σὺν κώθωνι θοῆς διὰ σέλματα νηός
φόρτα καὶ κοίλων πώματ' ἄφελκε κάδων,
ἄγρει δ' οἶνον ἐρυθρὸν ἀπὸ τρυγός· οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς
νήφειν ἐν φυλακῇ τῇδε δυνησόμεθα.

A költő türelmetlen. Az irodalomban s az élőbeszédben egyaránt használatos *ἀλλὰ* a felszólítás sürgetésére. «Ursprünglich einem vorausgesetzten Widerstreben entgegengestellt, gestaltete ἀλλὰ schliesslich die Aufforderung nur angelegentlicher» Brugmann, Gram.[3] 537. — *κώθων* kulacsforma agyagedény (ἐπιτηδειότατον εἰς στρατείαν, Kritiasból Athen. XI, 483 *d*). — *θοῆς νηός*] az eposból a költő lelkében megragadt kifejezés. Ily stereotyp jelző nemcsak metrikailag nyújt a költőnek könnyűséget, hanem a hallgatóság képzeletének megindítása dolgában is versenyezhet a modernek frappáns hatásokra törekvő jelzőivel («epithètes rares»). A meg-megismétlődő jelző mint valami jó ismerős, minden találkozásnál régi szép képek, impulzusok emlékét eleveníti

fel s e visszhangtól megsokszorosodott erővel zsong a hallgató lelkében (v. ö. R. M. Meyer, Deutsche Stilist. 46). S ez több, mint ha valami specziálisan jellemző szóval jelezné a költő a dolog pillanatnyi tulajdonságát. «Ce qui différencie le plus radicalement la littérature moderne de la littérature ancienne, c'est le remplacement de la généralité par la particularité» Journ. de Goncourt II, 261. — *2 κάδος* nagy agyagpalaczk, felül *πῶμα*-val, mi nem fődél, mint Iw. Müller mondja (Handb. IV, 1, 2, 62), hanem *vincula* — a hogy Tibullus mondta, mikor az A.-i πώματ' ἄφελκε κάδων hangzott a fülében s ennek rhythmusában utána zengte: *solvite vincla cado* (II, 1, 27) — vagy más körülírással *cortex adstrictus pice* (Hor. Carm. III, 8, 10). — A 2. sor («járj sorban [itt köztünk], nyisd ki a palaczkokat s fogd fel a bort») hysteron-proteron. A «gyere mindnyájunkhoz» felszólítás, melyhez κατὰ τὸ σιωπώμενον oda értendő, hogy «adj mindnyájunknak innunk», előre van téve, mert a szomjas és fáradt matrózoknak ez a legfontosabb. A πώματ' ἄφελκε és ἄγρει felszólításokon keresztül is csak erre gondol a költő; az utánok következő γάρ-os magyarázat csak ehhez tartozik. Classen (Beobacht. über d. homer. Sprachgebr. 198) kimutatta, hogy Homerosban a ὅστερον-πρότερον mindig lélektani okra vezethető vissza. Általában ez az alakzat az, mely a legszembeötlőbb módon megőrizte a maga lélektani jellegét. Az antik grammatikusok ok nélkül tekintették merész műfogásnak, mely miatt pl. Eur. Med. első két sorát elítélték, úgy hogy Ennius, ki ez elítélő véleményt a kommentárban olvasta, e két sort nem merte lefordítani (Leo, Plaut. Forsch. 85). — *3 ἄγρει*] = fogd fel a bort a kulacsba: mint a hogy a vadat, futtában eléje kerülve, elfogjuk (hogy ἀγρέω az ἀγρή származéka, l. Stolz, Wien. Stud. 1903, 219). — «De ne csak a felszínről önts bort, hanem még az aljáról, a seprűről is önts (*3 ἀπὸ τρυγός*): addig önts, míg csak a seprű marad a κάδος-ban s ott állnak a *cadi cum faece siccati* (Hor. I, 35, 26). — *3 οἶνον ἐρυθρόν*]. ἐρυθρός a bornak rendes «epikus jelző»-je, mert Homeros bora mindig vörös (ἐρυθρός vagy μέλας; a tenger is akkor οἴνοψ, mikor háborog). Helytelenül tagadtam E. Ph. K. 1904, 371 e kifejezésben a homerosi hatást; a költő mikor οἶνον-t mond, önkénytelenül is utána mondja, hogy ἐρυθρόν — oly sokszor hallotta.

A fáradságos (éjszakai?) őrállást mint νήφοντες nem bírnák el matrózaink; egy kis ἀκροθώρηξ-ra van szükségük (még a stoikus morál is elismerte, hogy οἴνῳ χρηστέον . . . . ὡς δεῖν ὑποτρέφειν τὴν . . . . ἀλέαν ἐπεισάκτῳ θερμότητι Clem. Pædag. II. 22. p. 179 stoikus forrásból).

72. [5.]

— ⏑ διὲξ σωλῆνος ἐς ἄγγος — ⏑⏑ — ⏑

σωλήν] — a vezetékcső, melyen *át*haladva a folyadék *ki*jut *(διέξ)* a felfogó edénybe — népnyelvi szó, mely az irodalomban még A. által sem juthatott hosszabb élethez. Az irodalomban inkább ὀχετός-t mondtak, ellenben a technikában befogadást nyert a szó (különösen kicsinyített formájában: σωλήν, -ος τὸ παρ' ἡμῖν σωλήνιον Suid.). A népnyelv általában közelebb áll a görög világban a technikához, mint az irodalomhoz (v. ö. M. C. P. Schmidt, Kulturhist. Beitr. I.). — ἐς]: Bergk javítása (vulgo εἰς) a dactylikus menetet helyreállítja. Ez jogos változtatás, mert εἰς és ἐς váltakozása prosodiailag csak annyit jelent, hogy 'ΕΣ *syllaba communis:* hiszen tudvalevőleg εἰς a kiejtésben csak a zárt *e* hosszúságában különbözik az ἐς-től.

73. [6.]

ἀσπίδι μὲν Σαΐων τις ἀγάλλεται, ἣν παρὰ θάμνοι
ἐντὸς ἀμώμητον κάλλιπον, οὐκ ἐθέλων·
αὐτὸν δ' ἐξεσάωσα. τί μοι μέλει ἀσπὶς ἐκείνη;
αὐτὸς δ' ἐξέφυγον θανάτου τέλος· ἀσπὶς ἐκείνη
ἐρρέτω· ἐξαῦτις κτήσομαι οὐ κακίω.

Lecsapott egyszer Thasosba egy szembenlakó thrák törzs, melynek nevét, hol Σαΐος alakban mondták a derék thasosiak, hol Σάπης formában (az utóbbinak locativusából a souverain nyelvszellem Σαπαῖος alakot képezett tovább). Nagy volt a riadalom a hosszú czopfos rablók közeledésére, de hát hiába, — védekezni kellett ellenük. Szegény költőnk is hadba szállt. Egy

bokor tövében volt az őrhelye; ott heverészett, pajzsát letéve maga mellé és elmélázott. Egyszerre zajt hall: jön az ellenség. Sauve qui peut! . . .

S most — nagy lihegve — túl van a veszélyen, csakhogy a pajzsa, az bizony a nagy sietségben ott veszett. A bajból menekült ember örök szokásaként megfordul a baj szinhelye felé — vissza a világért sem menne — s elmosolyodik. «Persze nem arattam valami nagy dicsőséget s a pajzsomat most már egy saios mutogatja büszkén» *(ἀγάλλεται* mint Hom. B 462 a. m. *pompázik*, v. ö. Wilamowitz, Eur. Her.[2] II, 16) — hiszen otthon akár azt is mesélheti a rabló, hogy véres tusával szerezte. — «Az én derék pajzsom!» *(ἀμώμητος* az epikus ἀμώμων egyenértéke. A. a maga szokásos irónikus módján (v. ö. 75. fr.) használja a jelzőt az élettelen pajzsról, melynek nem volt semmi baja s így megtalálójának nem lehet ellene kifogása). «Ott benn maradt, a bokor tövében» *(παρὰ θάμνοι ἐντός:* még ha nem volna is némelyütt hagományozva ez a hangsúlyozás, akkor is így kellene olvasnunk, nem — Reiske nyomán — ἔντος. U. i. ἔντεα plur. tant. lévén, ἔντος ép oly elképzelhetetlen, mint lat. *armum!*). «Nem tehetek róla *(οὐκ ἐθέλων)* s aztán meg sebaj! én megmenekültem a halál torkából» (a 3. sor kettős redactióban került Alexandriába s a Μουσεῖον tudósai nem tudtak választani, tehát varianst vettek a kiadásukba, v. ö. Bergk e fr.-hoz). «A pajzs — gombház!» *(ἐρρέτω = menjen*, nyilván εἰς αἰθέρα, ἐπὶ τέρματα, ἐς κόρακας, v. ö. Vahlen, Opusc. II, 16: népies kifakadás a «pokolba küldés», «szélnek eresztés» kifejezésére. Alapjául az a képzet szolgál, hogy a mi pusztul, az eltávolodik a körünkből, az élet köréből, v. ö. Polle Weise, Wie denkt d. Volk üb. d. Sprache 92. olvasható euphemistikus kifejezéseket, melyek a *halál* jelölésére az *elmenés* fogalmát használják. V. ö. még *oda van* = vége, ἐκεῖ = a túlvilágban, ἡ ἀπαλλαγή = az «elköltözés», a tragœdiában νοσφίζειν = elpusztítani).

A kedves közvetlenségű vallomásról és utóhangjairól E. Ph. K. 1901: 390. szóltam.

74. [7.]

ξείνια δυσμενέσιν λυγρὰ χαριζόμενος

ξείνια λυγρά] — Attikában erős oxymoronnal mondták volna: ἄδωρα δῶρα, Soph. Ai. 665 — a sebek, melyeket Ares osztogat (*χαριζόμενος* Aresre vonatkozik: ξείνια γὰρ Ἄρεως τραύματα ⟨καὶ⟩ φόνοι schol. Soph. El. 9 e sort idézve). A háborúban a katona az öldöklő harczi dæmon vendége s vendéglátójától s ebeket kap ξείνιον-képen (e képzet alapján magyarázandó Soph. El. 9.: Agamemnon Trójából épen tért haza, tehát őt φοίνιος Ἄρης οὐκ ἐξείνισεν). Ugyanaz a keserű irónia ez, mellyel a 77. fr.-ban a tengerből kivetett hullák Poseidon adományának neveztetnek.

75. [8.]

Αἰσιμίδη δήμου μὲν ἐπίρρησιν μελεδαίνων,
οὐδεὶς ἂν μάλα πόλλ' ἱμερόεντα πάθοι.

Aisimides tényleges használatban volt név (Athen egyik tizévi archonját is így hitták), v. ö. 43. fr. Ἐρξίης. Álnéven még gúnyja tárgyait is csak ritkán és bizonyára kelletlenül szerepeltette A. Az 50. fr. Leophilos-a pl. nagy úr volt és ezért volt tanácsos álnevet alkalmazni. V. ö. még 62. fr. — A megszólítás után nem volt szünete az antik recitatiónak, l. 48, 1-hez. — Az *ἐπίρρησις*-t az emberek az illetőnek neve *után mondják*, kiről *szó esik*, akárcsak a komœdiában a karvezető a *ῥῆμα* után odamondta a maga mondókáját, az ἐπίρρημα-t. Ez az ἐπίρρησις eredetileg természetesen lehet jó is, rossz is, dicséret ép úgy, mint szitok. S ha A. e helye az Etymologicumokban annak a jelentésnek példájaként szerepel, hogy ψόγος καὶ κατηγορία, ez az értelem a jelentéstani megszorításnak ugyanolyan esete, mint a milyennek következtében ἐπίρρητος = *famosus*, hirhedt, de *fama* (ép úgy mint *hír*) többnyire a. m. *jó hír*. — A közvélemény hordozója a *δῆμος*, «az emberek», a közönség. (minden politikai értelem nélkül). «Ne törődjél (*μελεδαίνω* ión

szó: itt lép az irodalomba) a közvéleménynyel, mert a ki ezzel törődik, az nem valami bájos tapasztalatokra tehet szert» (*ἱμερόεις*-ről 2. ἐφίμερος-hoz). Az épen politikai tudatára ébredő közvéleményt ugyanis ekkoriban igen erős kritikai szellem járta át, mely persze gyakran túllépte a határt — a fiatal erő szokásos túlzása ez — s melynek választó vizével szemben mi sem tarthatta meg sokáig a maga értékét (v. ö. 50. fr.). Theognis nem sokkal utóbb panaszkodik: οὔτε γὰρ εὖ ἔρδων ἀνδάνω οὔτε κακῶς· μωμεῦνται δέ με πολλοί, ὅμως κακοὶ ἠδὲ καὶ ἐσθλοί (368). — «Még Zeus szal sincs mindenki megelégedve» (id. 803).

76. [9.]

κήδεα μὲν στονόεντα Περίκλεες οὐδέ τις ἀστῶν
μεμφόμενος, θαλίης τέρψεται οὐδὲ πόλις·
τοίους γὰρ κατὰ κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
ἔκλυσεν· οἰδαλέους δ' ἀμφ' ὀδύνης ἔχομεν
πνεύμονας· ἀλλὰ θεοὶ γὰρ ἀνηκέστοισι κακοῖσιν
ἃ φίλ' ἐπὶ κρατερὴν τλημοσύνην ἔθεσαν
φάρμακον· ἄλλοτε δ' ἄλλος ἔχει τάδε· νῦν μὲν ἐς ἡμέας
ἐτράπεθ', αἱματόεν δ' ἕλκος ἀνασταίνομεν,
ἐξαῦτις δ' ἑτέρους ἐπαμείψεται· ἀλλὰ τάχιστα
τλῆτε, γυναικεῖον πένθος ἀπωσάμενοι.

A fájdalom és vigasz egymást feloldó érzése fakasztotta e költeményt, mint a hogy R. Lehmann, Deutsche Poetik (1908) 110 általában a contrast-érzéseknek magasabb egységbe olvadásában látja az egész lyrai költés közös alapmotivumát. Ámde akkor, mikor a költő érzései titokzatos módon dallá szövődnek, már vége az érzések tusájának: a mint a *költői hangulat* kialakult, ez — akárcsak ellentétes irányú erők eredője — *organikusan* csak egységes és magába zárt alakulást hozhat létre. A költői egység nem æsthetikai követelmény, hanem természeti törvény szükségszerű productuma. «Bár (*μὲν*) mindenki érzi és méltányolja a csapás nagyságát (1—4.), de (*ἀλλὰ*) a legnagyobb bajjal szemben is balzsam a férfias elszántság (5—6.) s a sze-

szélyes sors csapása amúgy sem állandó (7—8.), — tehát félre az asszonyos siránkozással» (9—10.)! Finom epodikus szerkezete a gondolatoknak: 4, 2, 2, 2 — az elfojtott sóhajtás rhythmusa. (Figyeljük meg az *enjambement* feltűnő egységesítő erejét!) Alig hinném, hogy töredékkel van dolgunk (a 80. fr. semmi esetre sem *tartozik ide*, a hogy Reitzenstein véli, Epigr. u. Skol. 49). Miként a gyorsan pattogó szavak, a röviden lepergő mondatok és apró sorok, úgy a könnyedén odavetett rövid költemények is hozzátartoznak A. költői egyéniségéhez.

κήδεα στονόεντα = siralmas bánatok (Hom. ι 12). Az a tan, hogy a melléknév néha factitiv értelmű, pl. *χλωρὸν δέος*, *pallida mors* stb. (tehát a jelen esetben *sirást okozó bánatok*), annyiban nem kifogástalan, hogy e jelenséget kiragadja abból az egységes körből, melybe tartozik s mely a helyi, időbeli vagy okozati összefüggésben levő dolgok nevének jelentésbeli kölcsönösségét egyaránt magában foglalja (v. ö. Paul, Prinzip[3] 89). — Mikor a tenger kivetette a hullákat (l. a köv. fr.), a parti nép, a hajósok, halászok, kalmárok beszaladtak az ἄστυ-be, «a városba» — mi is ily prægnans módon beszélünk valamely vidék dominálló helyéről — innen aztán tovább terjedt a hír a külváros minden viskójába s a tanyákba: mindenki megtudta, hogy a hajó, melyen bizonyára sok kiváló ember (*3 τοίους*, köztük A. sógora Plut. de aud. poet. c. 6, p. 23 *b*) indult útnak, elpusztult. S most mindenki gyászol. Az elökelő városi urak (*ἀστοί*), kik birtokukat ταμίας-okkal kezeltetik, míg maguk benn élnek a kormányhatalom középpontjában, az ἄστυ-ben (ἐκαλοῦντο εὐπατρίδαι οἱ αὐτὸ τὸ ἄστυ οἰκοῦντες Etym. M. v. εὐπατρ.), a nagy csapásban együtt éreznek az egész πόλις-szal, tehát a parasztsággal, kereskedőkkel, iparosokkal, kik tanyáikon vagy a külvárosban élnek (hogy mennyire elkülönülve, azt pl. a 3. æsopusi meséből látjuk). A πόλις u. i. itt nem a πόλις ἄκρη, mint gyakran, hanem az egész terület, melynek középpontja az ἄστυ (Hom. ζ 176 Odysseus így szól Nausikaához: τῶν ἄλλων οὔ τινα οἶδα ἀνθρώπων, οἱ τήνδε πόλιν καὶ γαῖαν ἔχουσιν. ἄστυ δέ μοι δείξον. — A πόλις szó értelmi ingadozásairól v. ö. Busolt, Staatsalt.[2] 24: hiszen a «politikai» fogalmak ekkoriban alakulnak ki). Az *οὔδε τις ἀστῶν . . . οὔδε πόλις* társadalmilag érthető kapcsolat tehát, mert a városi urak a területi elkülönítéssel együtt járó osztályalakulás (l. Pöhlmann, Gesch. 32) folytán gondolkodásban s érzésben külön egységet alkottak: de logikailag a kapcsolat csak olyan καθ' ὅλον καὶ μέρος, mint a hivatalos ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος vagy S·P·Q·R (v. ö. még 7, 3 οὐδ' ἀγαίομαι-hoz). — *2 θαλίης*, *4 ἀδύνης*: a rövid plur. dat. alakok, melyeknek ión voltában Fick nyomán annyian kételkedtek, most a legilletékesebb helyen, t. i. thasosi feliratokon is olvashatók (Collitz-Bechtel 5133 és Hoffmann, Gr. Dial. III. 37, 73). Tudásunk minden lépésnyi előrehaladása a dogmatikus alapon való coniectura-vadászásnak egy-egy újabb kudarczát jelenti. — *4 οἰδαλέους πνεύμονας*. Az erős indulat korlátozza a test organikus működését. Már Homeros megfigyelte a haragnak a szívre való hatását (οἰδάνεται κραδίη χόλῳ / 646, mi csakhamar metaphorává lesz, úgy hogy οἴδημα a. m. *a harag dagálya* [l. Nytört. Sz.] v. ö. *(umere ira)*. A. megfigyelte, hogy a bánatban, mely haraggal rokon, csupán passzivabb érzés, a tüdő hasonlóan kitágul s ezt ép úgy, mint Homeros, dagadásnak mondja, mi nyilván az érzés első fellépését kisérő fuldokló lélekzés physiologiai magyarázata (v. ö. ἀπάγχεσθαι 34. fr.) — E doctrina ily alakban tudtommal nem jelentkezik egyebütt, de a physiognomikusok alighanem e népi megfigyelés lecsapodását adják, mikor a lélekzés fuldokló gyengeségét a passziv jellem, a gyáva, félénk, habozó lélek tünetének mondják (Adamant. Physiogn. ed. Foerster I. 410, Galen. I. 332 K = ib. II, 284). — *4 ἀνεί* l. 34 περί jegyzetét. — «Fájdalmunk nagy, de hiszen — *(5 ἀλλὰ γάρ: γάρ* nemcsak a. m. *ugyanis*, hanem egyszersmind *hiszen*, mint *enim*, l. Buecheler, lexic. Italic. p. VIII) — az istenek jósága megteremtette *(6 ἔδεσαν;* v. ö. e hely paraphrasisát Philostr. vit. Apoll. VII, 26 τλημοσύνην θεῶν φησιν Ἀ. εὕρημα οὖσαν) a türelmes kitartást, mely irt nyújt a gyógyithatatlannak látszó sebre is» *(5 ἀνήκεστον* = ἀνήκεστον εἶναι δοκοῦν). Megfigyelésre méltó a fájdalomnak testi bajként való felfogásában a következetes plasticitas *(οἰδαλέους πνεύμονας, ἀνηκέστοισιν, φάρμακον, αἱματόεν ἕλκος* [Arany — képzeletének pontosságával: — *be-vérző honfisebről* szól, l. 80. fr. ἰήσομαι jegyzetét.) — A türelmen kívül más vigaszt is tud a költő szeretett barátjának *(6 ὦ φίλε:* a vigasztaló jó barát hangja meghatottá, bensőségessé válik, ezért *ὦ*, míg előbb csak egyszerűen *Περίκλεες;* az ὦ jellegéről v. ö. 35. fr. jegyz.). A türelemnek isteni eredetű

vigaszán kívül ott van még az empiria is: a világ rendjének váltakozó rhythmusa (*7 ἄλλοτε ἄλλος ἔχει τάδε*: v. ö. a 48. fr. οἷος ῥυσμὸς ἀνθρώπους ἔχει szavaihoz mondottakat). E motivum, mely mint vigasz már Hom. δ 236 is megvan, a jelen esetre vonatkoztatva annyit jelent, hogy a baj már magában viseli megszűnésének, jobbrafordulásának csiráját (Lear IV, 1 *to be worst stands still in esperance, lives not in fear: the lamentable change is from the best; the worst returns to laughter)*; az ellenkező értelemben vonatkoztatva Liv. XXI, 1, 2 *adeo varia fortuna fuit, ut propius periculum fuerint, qui vicerunt.* — «Bárhogy legyen is, rajta! (*9 ἀλλὰ τάχιστα* = ἀλλ' ἄγετε) — vessétek el a gyásznak férfiakhoz nem illő módját!» A germánok felfogása szerint is *feminis lugere honestum est, viris meminisse* Tac. Germ. 27. A részvétnyilatkozatokban (παραμυθητικὰ ψηφίσματα) inkább az általános *emberi* méltóságra való hivatkozás állt a *férfi* méltóságra való utalás helyén (v. ö. Rohde, Psyche[3] 339). Ámde érthetővé teszi a férfiak önérzetét az asszonyok gyászának amaz orgiastikus elfajulása, mely primitiv társadalmakra általában jellemző s melynek görög világbeli megjelenéséről érdekes documentumunk van a Mon. dell' Inst. IX. tav. 39. ismert Dipylon-vázájában (tehát legkésőbben a VII. századból!) hajukat tépő, meztelen asszonyok alakjaival. Kos szigeten ez az állapot törvényes intézkedést tett szükségessé, mely eltiltotta a nőket a temetési szertartástól (Dareste etc., Inscript. juridiques p. 14.; v. ö. 80. fr.); ellenben érdekes, hogy Róma parvenu-izlése a gyászszertartás pompáját növelte a *praeficae* rhythmikus sirásával.

Hogy a közösség, mellyel a költő a maga lelki egyensúlyának bomlásában hol azonosnak érzi magát (*ἔχομεν, ἐς ἡμέας, ἀναστένομεν*), hol meg mint tanácsadó szemben áll (*τλῆτε*) s melyet hol a maga egészében szólít meg, hol meg Perikles barátja személyében: hogy e közösség, mondom, nem valami συμπόσιον (akár halotti tor) közössége, az nyilvánvaló. Reitzenstein könyve (Epigr. u. Skolion), melyben az elegiát eredetileg tisztán lakomai költészetnek mutatja be, érdekes, szellemes volta ellenére is az elegia legelső nagyobb emlékével szemben egyoldalú kísérletnek bizonyul, mint a legtöbb kísérlet, mely számtalan lelki megnyilatkozás bonyolult s semmiképen sem egységes «mű-

faj»-halmazát egyetlen egységes principiumból akarja levezetni. Crusius (Pauly-W. s. v. Elegie) joggal mutat rá, hogy lakoma alkalmával senki sem mondhatta volna: *οὐδέ τις θαλίης τέρψεται.* — E költemény sem tényleges, reális helyzetben való rögtönzés, sem pedig valamely határozott alkalomra szánt poema: a költő lelkét *képzelt* helyzet — a siránkozva gyászoló hozzátartozók, élükön Periklesszel — rezegtette meg. Hogy költeményét hol adta elő, valamely gyászünnepélyen-e, vagy elküldte-e mint levelet (mint a 84. fr.-ot [Berok]), ki tudná megmondani? Az *οὔτε τις θαλίης τέρψεται* aktualitásának multával persze akár lakomán is előadhatták.

77. [10.]

κρύπτωμεν ⟨δ'⟩ ἀνηρὰ Ποσειδάωνος ἄναχτος δῶρα.

A hajótörést okozó Poseidonnak szörnyű ajándékai a tengerből kivetett hullák, melyeket az előbbi kis költemény sirat. A baj, mint az istennek ajándéka (v. ö. 74. ξείνια λυγρά): keserű következtetés — szinte *deductio ad absurdum* — a vallásos tanból, hogy a földön minden az istenek adománya (l. 68. 2. jegyz.). Oly elmélkedés ez, melyen meglátszik, hogy a VII. század termette (Hes. Erga 718 a *Πάν-δωρα* szomorú meséjében: οὐλομένην πενίαν, μακάρων δόσιν αἰὲν ἐόντων, Hom. Hymn. in Cer. 147 = 246 θεῶν μὲν δῶρα καὶ ἀχνύμενοί περ, ἀνάγκῃ τέτλαμεν ἄνθρωποι). — Ez ajándékokat el kell «takaritani»: *κρύπτειν* a holtak eltakarításának rendes terminusa. Leginkább Helios, a ἁγνὸς θεός, a ragyogó élet istensége elől kell a halottakat *elrejteni*, mert neki halottat, tisztátalant látnia nem szabad. Ezért parancsolta Solon törvénye: ἐκφέρειν τὸν ἀποθανόντα πρὶν ἥλιον ἐξέχειν (Télfy, Corp. iur. Att. 1437). A halál beszennyező erejének képzete a VII. században már elterjedt (v. ö. 79. καθαροῖσιν ἐν εἵμασιν).

Valószínűleg csak a felismerhetetlen vagy szegény sorsú hullák *ex offo* elföldeléséről (vagy inkább az ilyenkor szokásos symbolikus befödéséről) van szó, melylyel szemben a tehetősebb családok a maguk halottjaikat elhamvasztatták (79. fr.). Ha azon-

ban esetleg κρόπτειν — mint Soph. El. 869. — a halotti hamvaknak hydriába helyezését jelenti, akkor nem szükséges a crematiótól való eltérésnek nyomát látnunk e fr.-ban.

78. [11.]

πολλὰ δ' ἐϋπλοκάμου Γλαύκης ἁλὸς ἐν πελάγεσσιν
θεσσάμενοι γλυκερὸν νόστον ⏑ – ⏑ ⏑ –

Γλαύκης] a hagyományozott πολιῆς helyett az én javításom. Glauke nereida Hom. Σ 39 nereida-listájában első helyen áll s Hes. Th. 440 egyenesen θάλαττα-val egyértelmű, v. ö. még Hes. Th. 244, úgy hogy érthető, ha a többnyire rajban fellépő Nereidák helyett itt csak Glaukera gondolnak a hajósok, mint Glaukos női pendantjára. A szó valószínűleg a ἁλός szó jelzőjeül tűnt fel (γλαυκῆς ἁλός) s így valakitől a margóra jegyzett synonymája, πολιῆς (mely a tenger ritkább jelzőjét a gyakoribbal magyarázza), könnyen a szövegbe kerülhetett. — *ἁλὸς ἐν πελάγεσσιν*] epikus kifejezés. Apoll. Rhod. II. 608 variálja: πέλαγος θαλάσσης. Pind. P. IV. 251 is ide tartozik: Ὠκεανοῦ πελάγεσσιν. — *θεσσάμενοι* — θέσσασθαι γὰρ τὸ αἰτῆσαι schol. Apoll. Rh. I. 824 — *θεθ-töből, l. Brugmann, Griech. Gram.[3] 299. Apoll. Rhod. mint A. költészetének jó ismerője (l. Leutsch, Philol. XII. 66) a fenti helyen (II. 608) A.-féle glossát vegyít eposába: οἱ δ' ἄρα θεσσάμενοι παίδων γένος. — *γλύκερον νόστον*]. Az Odysseia s a többi Νόστος óta, úgy látszik, szálló igévé lett a γλυκερὸς (ἡδὺς, μελιηδής) νόστος, — a nostalgia a kultúra alacsony fokán különösen erős — úgy hogy a grammatikusok νόστος-nak egyenesen azt az értelmet tulajdonították, hogy *édesség*. Talán némi joggal? Ugjörögül νόστιμος *izletest* jelent! (Gyomlay Gyula szíves közlése).

E fr. valószínűleg a hajótörött (l. 76, 77.) útjának leírásából való. Kétségbeejtő helyzetükben a szegények a Nerida hatalmához könyörögnek, mint a mely annyiszor megseglti a bajban levő hajóst.

79. [12.]

εἰ κείνου κεφαλὴν καὶ χαρίεντα μέλεα
Πάριος καθαροῖσιν ἐν εἵμασιν ἀμφεπονήθη

Plutarchos, ki az egész költeményt ismerte, melyből e két sor való, így vezeti be ez idézetet: Ἀ. ὅταν τὸν ἄνδρα τῆς ἀδελφῆς ἠφανισμένον ἐν θαλάττῃ καὶ μὴ τυχόντα νομίμου ταφῆς θρηνῶν λέγῃ μετριώτερον ἂν τὴν συμφορὰν ἐνεγκεῖν «εἰ — ἀμφεπονήθη», τὸ πῦρ οὕτως, οὐ τὸν θεὸν προσηγόρευσεν (de aud. poet. c. 6. p. 23 b.). Nem szabad P. tanubizonyságában kételkednünk s így Paros-Thasos számára is kétségtelenné válik a VII. században a halottégetés szokásának térfoglalása. Hiller v. Gärtringen, Thera II. 84 áttekintését adja a IX—VI. sz. nekropolisainak, s ebből szépen látható az új szokás hóditásának menete (Thera vezet).

A helyzet, melyből A. szavai fakadnak, a következő: A tenger kivetette néhány hajótöröttnek a hulláját (76.), mi kétségtelenné tette, hogy az egész expeditio odaveszett. A hullákat ex offo eltemették (77. fr.), mert az állam a költséges halottégetést ily esetben nem vállalhatta el. Erre csak a család vállalkozhatott a maga halottjával szemben. S most a költő azon kesereg, hogy mért nem kaphatta meg a család legalább holtan a kedves testet. Ha máglyára tehette volna halottját, keserve kisebb lenne. — Miért? A tűz tisztitó erejére kell itt gondolnunk (v. ö. erről Dieterich, Nekyia 197.), melynek gondolatköre a homerosi kortól még idegen (Rohde, Psyche I. 31, II. 71), de itt a *καθαροῖσιν εἵμασιν* által kétségtelenné válik. A költő sógorának teljes megtisztulását csak a tűz erejétől várja s azt a fehér ruhát is kathartikus jelentőségűnek tekinti, melyben a halottat a máglyára teszik (l. Hom. Σ 353 φάρεϊ λεύκῳ) s mely még a földbetemetés intézményéből maradt fenn (l. az iulisi temetkezési törvényt Dittenb., Syll.[2] 877 θάπτειν τὸν θανόντα· ἐν ἱματίοις τρισὶ λευκοῖς). — *κεφαλὴν καὶ χαρίεντα μέλεα*]: καὶ itt a. m. *általában*, mint *atque* is gyakran. Először a fejére gondol a költő a kedves halottnak: Hektor siratásában Andromache ἦρχε γόοιο Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο κάρη μετὰ χερσὶν ἔχουσα (Ω 724), ugyanígy történik a halottsiratás egy vázán (Monum. VIII. 5. 2a — Sittl.,

Gebärden d. Gr. u. Röm. 68. l. 2. kép). Ezután kibontakoznak emlékezetében a többi μέλεα: a fej, mint az ember képének legjellemzőbb tagja a legalkalmasabb totalitási képzettársításra (az Antigone ismert első szavain kívül v. ö. Toldi XII. 14 *királyi fejemhez választalak téged*, l. még LEHR, Toldi IV. 15-höz; ide tartozik, *hogy a görögök is, rómaiak is* gyakran esküdtek *a fejükre*). A jól ismert kedves alak ott hever valahol a tenger mélyén, gyalázatos szenyben eltorzulva: a máglyán csillogó καθαρὰ εἵματα ezzel az elgondolt képpel szemben is ellentétet alkotnak. — ἀμφεπονήθη] : ἀμφιπένομαι Homerosban is orvosi kezelést és végtisztességet jelent. A pass. aor. medialis értelmű, mint pl. 96. 1 B. ἐνοσφίσθης: úgy látszik, ez ion sajátság (DITTENBERGER, Herm. XXXII. 34), mely idővel annyira elharapózott, hogy a med. aor.-t teljesen háttérbe szoritotta (BRUGMANN, Gram.[3] 284).

80. [13.]

οὔτε τι γὰρ κλαίων ἥσομαι οὔτε χάριον
θήσω, τερπωλὰς καὶ θαλίας ἑῴλων.

Még mindig a 76. számú költeményben és a 77.—79. fr.-okban tárgyalt gyászesetről van szó (Plut de aud. poet. c. 12). Ámde időközben az élet principiuma győzedelmeskedett. A költő, ki még nem rég csak a gyász túlzása ellen tiltakozott, de a vigalmat kizártnak tartotta (l. még 4. fr.), most teljesen megnyugodott — Semon. 2. szerint egy nap elég a gyászra — s a vigalomban sem talál elvetendőt. Mert hiába, a lyrikus költő nem következetes gondolkodó — azoknak a philologiai constructióknak bánatára, melyek egységes ethikai álláspontot várnának s egyes kijelentésekből általános következtetéseket szeretnének vonni.

REITZENSTEIN, Epigr. u. Skol. 49. 2. jegyz. megfigyelte, hogy A. önigazolása (γὰρ) egyenes opponálás az ellen, a mit Peisistratos mond Hom. δ 195 (νεμεσσῶμαί γε μὲν οὐδὲν κλαίειν, ὅς κε θάνῃσι κτλ.); de nem szabad feledninк, hogy Homeros másutt meg Achilleusnak azt adja ajkára, hogy οὐ γάρ τις πρήξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο (Ω 524, v. ö. κ 202). Ez jelenleg A. gondolata is, mely a görög irodalomban a vigasztalásnak általános τόπος-ává lett. Söt — a régi törvényhozásnak ama jellegével, hogy erkölcsi, ill. illemszabályokat is competentiája körébe von — a gyász korlátozása törvényileg is kimondatott (v. ö. DITTENB., Syll.[2] 877. 1, 879. 6; Plut. quæst. Rom. c. 26. p. 270; PRAECHTER, Philol. 1898 : 504). — Diadalmas életörömében felkiált a költő, hogy a siránkozás mit sem használ: ἰᾶσθαι alatt persze a 76. 8 ἕλκος-ának gyógyitása értendő: ez annyira elterjedt μεταφορὰ κατ' ἀναλογίαν a görög köznyelvben is, hogy ἴασις ép úgy mint ἄκεσις még épülettatarozásról is használható (pl. Bull. Corr. Hell. 1896 : 219, feliraton). A stoikus doctrina, szokásához híven, közkeletü fogalomra támaszkodott, mikor a bünt lelki sebnek, a philosophiát orvostudománynak, a bölcset orvosnak nevezte (pl. Cic. Tusc. I. 27, Senec. dial. I. 3. 2); az epikureismus a szenvedélyeket *vulnera vitae*-nek tekintette. Nálunk inkább csak költői metaphoraként járja (l. LEHR, Toldi IV. 2-höz).

81. [19.]

συκῆ πετραίη, πολλὰς βόσκουσα κορώνας
εὐήθης ξείνων δέκτρια Πασιφίλη.

A Pasiphiléről szóló hagyomány igen zavaros. MENEKTOR historikus π. ἀναθημάτων cz. művében (id.: Athen. XIII 594c) beszélt egy *Plangon* nevü hetairáról, kit Ἴωνες ἀγασθέντες Πασιφίλαν ἐκάλουν. Ezzel azonosnak tartották a hasonnevü hetairát, kit Anaxilas és Timokles, a κωμωιδία μέση költői, egy-egy töredékben említenek (Mein. Com. III. 347 és 608) s kit Eubulos egyik vigjátéka hősnőjévé tett (u. o. 246). Söt Athenaios (id. h.) a mi gúnyolódó fr.-unkat is, mely természetesen nem epigramma, a hogy BERGK vélte, örá vonatkoztatja. A zavar nyilvánvaló. A komédiában szereplő Pláugon — mint társnői is mutatják, kikkel Anaxilas összehozza — az athéni félvilágnak volt csillaga. Az ellenben, kiről MENEKTOR szólt, ion környezetben mutatkozik be (ő maga miletosi, kedvese kolophoni, vetélytársnője samosi és az ionok adják melléknevét), tehát valószinüleg valami «miletosi história» hősnője (A miletosi demi-monde-ről l. most

MAGYAR TUDOMÁNYOS

Lucas, Philol. 1907. 22). Az az ismeretlen nevű hetaira végre, kit A. gúnyol, egy harmadik személyiség, kinek *csúfneve* volt a Πασιφίλη név (v. ö. Alkman 27 Πασιχάρηα), mely nevet az atheni hetaira tudtunkkal nem kapta, a miletosi pedig megtiszteltetésül nyerte.

Hegyen termő fügefának nevezi költönk a jószívű hölgyet. Mint a szigeteket ekkoriban ellepő fügefák, melyekről Homerosban csak az Odysseia egy késői helye tud, de melyek a VII. században már megtették az útat Elő-Ázsiából a görög szigetvilágba (Hehn, Kulturpfl.[8] 94), hő eleséget nyújtanak a varjaknak, kik nagy rajban *(πολλάς)* rászállnak, úgy ő is szívesen »fogad» mindenkit, ki éhesen betér vendéglátó házába *(ξείνων δεκτρία)*. A hosszú csőrű éhes varjak pajzánul metaphorizálják a sóvár ἐρῶντες-eket (v. ö. ὑφ' ἡδονῆς σαλευμένη κορώνη 120. fr. Bergk). A fügefa lasciv jelentőségéről v. ö. Pauly W. s. v. Feige p. 2146. Az olcsó füge (v. ö. a 32. fr.-hoz mondottakat) az élvezet bérének alacsony voltát is jelzi.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés	3
A Bergk-féle fragmentum-számoknak a jelen kiadásbeliekkel való egyeztetése	8
Trimeterek	9
Tetrameterek	41
Elegiák	83